

Patrik Kivinen

KIRJEENVAIHTOA JA KIRJOITTAMISTA KOSKEVAT DISKURSSIT SOTA-AJAN KIRJEISSÄ

Informaatioteknologian ja viestinnän tiedekunta

Pro gradu -tutkielma

Syyskuu 2020

TIIVISTELMÄ

Patrik Kivinen: Kirjeenvaihtoa ja kirjoittamista koskevat diskurssit sota-ajan kirjeissä
Pro gradu -tutkielma, 80 sivua
Tampereen yliopisto
Suomen kielen tutkinto-ohjelma
Syyskuu 2020

Tässä Pro gradu -tutkielmassa käsitellään kirjeenvaihtoa ja kirjoittamista koskevia diskursseja sota-ajan kirjeissä. Tarkastelun kohteena ovat kielenkäytössä rakentuvat puhettavat, jotka koskevat kirjeenvaihtoa ja kirjeiden kirjoittamista, sekä kielenkäytössä ilmenevä suhtautuminen. Aihetta lähestytään seuraavien tutkimuskysymysten avulla: 1) Millaisia kirjeenvaihtoon ja kirjoittamiseen liittyviä diskursseja aineistossa esiintyy? 2) Miten kielenkäytössä ilmenevä suhtautuminen rakentaa näitä diskursseja?

Käytetty aineisto on peräisin Tampereen yliopiston Kansanperinteen arkiston sota-ajan kirjeiden kokoelmasta (SAK). Aineisto käsittää 122 kirjettä, jotka ovat peräisin useista eri osakokoelmista. Aineiston kirjeet ovat peräisin yhteensä 53:lta eri kirjoittajalta. Aineiston ovat keränneet Tampereen yliopiston opiskelijat SAK-kokoelmasta keväällä 2016 Liisa Mustanojan ohjaamalla kurssilla *Puhutun ja kirjoitetun kielen rajapinnassa*. Kirjeet on kurssin yhteydessä litteroitu digitaaliseen muotoon alkuperäisessä kirjoitusasussaan.

Tutkimuksen teoreettisena taustana toimii sota-ajan kirjeistä aiemmin tehty tutkimus sekä sodan kokemushistorian tutkimus, M.A.K. Hallidayn systeemifunktionaalinen teoria, J. R. Martinin ja P. R. R. Whiten kehittämä suhtautumisen teoria sekä kirjoittamista ja suhtautumista käsittelevä tutkimus. Aineiston analysointi on toteutettu diskurssintutkimuksen menetelmin. Analyysissa otetaan huomioon kirjeen kirjoittamisen tilannekonteksti sekä talvi- ja jatkosotien yhteiskunnallinen konteksti ja sota-ajan kirje diskursiivisena käytänteenä. Aineistosta analysoidaan kirjeenvaihdon ja kirjoittamisen diskurssien rakentumista kielellisten valintojen kautta sekä suhtautumisen kielellisiä ilmenemismuotoja.

Tutkimuksen tuloksena selvisi, että kirjeenvaihtoa ja kirjoittamista koskeva kielenkäyttö muodostaa aineistossa monia selvästi erottuvia diskursseja, jotka olen jaotellut sen mukaan, mistä näkökulmasta aihetta käsitellään. Erityisen yleisiä olivat kirjeenvaihdon tärkeyttä, postin kulkua, kirjeenvaihdon rytmiä, kirjoituksen laatua ja kirjoittamisen olosuhteita käsittelevät diskurssit. Suhtautumisella oli erityisen merkittävä rooli kirjeenvaihdon tärkeyden ja kirjoituksen laadun diskurssien rakentumisessa. Suhtautuminen ilmenee aineistossa affektisena kielenkäyttönä sekä toiminnan ja asioiden arvioimisena. Omaa toimintaa ja omaa kirjettä arvioidaan aineistossa useammin kuin vastaanottajan toimintaa tai kirjettä, ja arviot itsestä ovat useammin negatiivisia kuin positiivisia. Suhtautumisen ilmenemismuotoihin vaikuttanee vastaanottajan reaktioiden ennakoiminen, joka on seurausta kirjeenvaihdon vuorovaikutuksellisesta luonteesta. Kirjeenvaihdon ja kirjoittamisen diskurssien moninaisuus ja suhtautumisen rooli diskurssien rakentumisessa vahvistavat käsitystä kirjeenvaihdon merkittävästä roolista ihmisten elämässä Suomen sotien aikana.

Avainsanat: sota-ajan kirjeet, diskurssintutkimus, suhtautuminen, kirjoittaminen, kirjetutkimus.

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -ohjelmalla.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	4
2	SOTA-AJAN KIRJEET TUTKIMUKSEN KOHTEENA	8
3	TUTKIMUKSEN TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT	14
3.1	Systemis-funktionaalinen teoria	14
3.2	Suhtautuminen.....	15
3.3	Diskurssintutkimus.....	18
3.4	Kirjoittaminen ja minäpystyvyys	20
4	TUTKIMUSAINEISTO JA MENETELMÄ	22
4.1	Aineisto ja sen käsittely.....	22
4.2	Tutkimusetiikka.....	24
4.3	Menetelmä.....	24
5	KIRJEENVAIHDON DISKURSSIT.....	27
5.1	Kirjeenvaihdon tärkeys.....	28
5.2	Postin kulku.....	32
5.3	Kirjeenvaihdon rytmi	36
5.4	Kirjeenvaihdon jatkuvuus.....	40
6	KIRJOITTAMISEN DISKURSSIT.....	45
6.1	Kirjoituksen laatu	46
6.2	Asian puute.....	50
6.3	Kirjeen pituus	54
6.4	Kirjoittamisen syyt	57
6.5	Kirjoittamisen olosuhteet	60
6.5.1	Fyysiset olosuhteet.....	60
6.5.2	Aika ja velvollisuudet	64
6.5.3	Henkinen olotila.....	66
7	LOPUKSI.....	68
7.1	Tutkimustulosten yhteenveto	68
7.2	Pohdinta.....	72
8	LÄHTEET.....	75

1 JOHDANTO

- (1) Ensimmäinen sotakirje alkaa nyt, koska se loppuu, on tietämätöntä koska toistaiseksi en tiedä vielä osoitettani. Raapustan tätä täällä rajatoimiston lottamajan ikkunalla.
SAK 241, 3.8.1943, Kper

Nykypäivänä nuorten luku- ja kirjoitustaitojen heikkeneminen on yleinen puheenaihe kasvatustieteen alalla, ja asia puhuttaa myös julkisessa keskustelussa. Nuoret eivät enää lue, ja kirjoitustaidot heikkenevät. Asiasta on julkaistu uutisia ja mielipidekirjoituksia¹, ja myös tieteellistä näyttöä on saatu – vuonna 2010 toteutetun tutkimuksen perusteella peruskoulun päättävistä 22 prosentilla kirjoitustaidot olivat heikot. Myös sukupuolierot äidinkielen ja kirjallisuuden osaamisalueilla ovat kasvaneet. (Lappalainen 2011: 36.) Voidaan katsoa, että olemme suomalaisen kirjoitustaidon historian käännekohdassa – vuosikymmeniä kestäneen positiivisen kehityksen jälkeen suomalaisten kirjoitustaitojen käyrä on kääntynyt laskuun. Pelätään jopa, että kirjoitetun kielen tasa-arvoisuus on vaarassa, ja kirjoitustaidosta on ennen pitkää tulossa harvojen oikeus (Luutonen 2007: 219; Pentikäinen, Routarinne, Hankala, Harjunen, Kauppinen & Kulju 2017). Tänä päivänä nuoret toki kirjoittavat jatkuvasti, mutta huoli keskittyykin kirjoitettavien tekstien laatuun sekä siihen, miten tämä vaikuttaa kirjoitustaitojen kehittymiseen (Kauppinen, Mäntynen & Riikonen 2017, ks. myös Itkonen 1987; Luutonen 2007: 219; Pentikäinen ym. 2017).

Kun puhutaan nykypäivän nuorten heikosta luku- ja kirjoitusinnostasta, syntyy väkisinkin vertailuasetelma johonkin menneeseen aikaan, jolloin asiat olivat paremmin: aikaan, jolloin ihmiset lukivat ja kirjoittivat aktiivisesti tekstejä, jotka olivat pidempiä kuin nykypäivän sosiaalisen median tekstit. Suomen kansallisvaltion lyhyestä historiasta löytyy kuin löytyykin aikakausi, jolloin merkittävä osa kansasta kirjoitti säännöllisesti, monet jopa päivittäin – yhteiskunnalliseen asemaan, sukupuoleen tai koulutustaustaan katsomatta.

Suomen sotien aikana vuosina 1939–1946, erityisesti talvi- ja jatkosodan aikana, toisistaan eroon joutuneet läheiset pitivät yhteyttä lähes yksinomaan kirjeitse. Kirjeenvaihto oli ainoa tapa säilyttää yhteys läheisiin, ja sotien aikana eniten kirjeitä kirjoitettiin samassa taloudessa asuvien välillä – aviopuolisot ja samaan perheeseen kuuluvat kirjoittivat toisilleen pitääkseen yllä tärkeitä

---

¹ *Analyysi: Kirjoitustaito katoaa nyt sellaista vauhtia, että kohta on keksittävä jokin muu tapa kommunikoida.* 30.12.2019. YLE Uutiset. <https://yle.fi/uutiset/3-11133759>

Pisa-menestyksen takana vaanii nurja puoli: tuhannet suomalaisnuoret lukevat niin surkeasti, etteivät selviä arjen tilanteista – miten se on mahdollista? 1.10.2017. Päivitetty 28.5.2018. Helsingin Sanomat. <https://www.hs.fi/sunnuntai/art-2000005388591.html>

ihmissuhteitaan. Erityisesti rintamalta kotiin lähetetty kirje oli merkki siitä, että jatkuvassa hengenvaarassa oleva läheinen oli kuitenkin vielä elossa (Hagelstam 2011: 217; Tikka, Taskinen & Nevala-Nurmi 2015b: 6). Yhteydenpidon sujuvuuden takaamiseksi perustettiin kenttäpostilaitos, joka sotien aikana kuljetti suurimman osan kirjelähetyksistä ilmaiseksi (Hagelstam 2011: 306). Koska Suomessa välimatkat rintaman ja kodin välillä olivat verrattain pieniä, posti myös kulki tavallisesti melko nopeasti (Metsberg 2012: 20). Kirjeiden kirjoittamiseen kannustettiin esimerkiksi sanomalehdissä, sillä kirjeenvaihdon merkitys yleisen mielialan kannalta tunnustettiin sodanjohdossa asti (Mikkola 2019: 5; Hagelstam 2011: 305). Muun muassa nämä seikat vaikuttivat siihen, että talvi- ja jatkosodan aikana kenttäposti kuljetti valtaisan määrän postia – lähes miljardi lähetystä (Taskinen 2015: 13).

Talvisodan alkaessa noin 90 prosenttia suomalaisista oli kirjoitustaitoisia, mutta kirjoitustaito koko kansan oikeutena oli kuitenkin Suomessa melko uusi ilmiö. Kirjoitustaitoisten määrä oli noussut jyrkästi vuosisadan alussa kaikki kansalaiset tavoittavan kansakoulun tultua käyttöön vuonna 1921. (Taskinen 2015: 15.) Kaikki sota-ajan kirjeenvaihtajat eivät suinkaan olleet tottuneita kynän käyttelijöitä – erityisesti vanhempien miesten joukossa oli niitä, joiden koulutustausta oli vähäinen ja joiden elämässä kirjoitustaito ei ennen sotia ollut näytellyt kovinkaan merkittävää roolia. Kirjoittamaan ryhtyivät kuitenkin myös ne, joille tämä ilmaisun kanava ei ollut ennestään erityisen tuttu saati luonteva (Taskinen 2015: 15; ks. myös Mustanoja 2018).

Sotakirjeiden kirjoittaminen oli siis merkittävä kulttuurinen ilmiö, joka yhdisti käytännöllisesti katsoen koko Suomea. Samalla kirjoitustaito oli kuitenkin monille kansanosille melko uusi ilmiö. Näin ollen on aiheellista kysyä: Mitä merkityksiä ihmiset antoivat kirjeenvaihdolle? Miten sota-ajan kirjeenvaihtajat itse suhtautuivat kirjeenvaihtoon? Mitä tunteita kirjoittaminen herätti? Nähtiinkö kirjeiden kirjoittaminen pakollisena askareena tai ikävänä välikätenä yhteydenpidossa? Vai oliko kirjeen kirjoittaminen iloinen tapahtuma ja kirjeenvaihto itseilmaisun kanava, jossa tärkeän ihmissuhteen ylläpitäminen ja luovuus yhdistyivät? Nämä kysymykset toimivat tämän Pro gradu -tutkielman liikkeellepanevana voimana.

Sota-ajan kirjeitä on kerätty vuodesta 1975 lähtien Tampereen yliopiston Kansanperinteen arkistoon (Kper). Kirjeet ovat yksityisten henkilöiden sekä muiden tahojen, kuten yhdistysten, lahjoittamia. Tähän päivään mennessä kirjeitä on lahjoitettu jo noin 60 000 kappaletta (Silén 2019: 12), ja Kansanperinteen arkisto ottaa lahjoituksia edelleen vastaan (Tikka, Taskinen & Nevala-Nurmi 2015b: 7). Suurin osa lahjoitetuista kirjeistä on aviopuolisoiden välistä kirjeenvaihtoa (Taskinen 2015: 13), mutta kokoelma käsittää koko kirjon sota-ajan kirjoittajia. Oma tutkimusaineistoni koostuu kirjeistä, jotka ovat peräisin useilta eri lahjoittajilta ja kaikki säilytteillä Tampereen yliopiston Kansanperinteen arkistossa. Aineistoni sisältää kirjeitä muun muassa nuorilta miehiltä puolisoilleen, kotiväelle ja ystävilleen, Lotta Svärd -järjestössä toimivilta naisilta kotiin ja entisille työtovereilleen,

äitien ja isien kirjeitä pojilleen rintamalla, kotirintaman sisäistä kirjeenvaihtoa sukulaisten välillä sekä vähävaraisten miesten Tampereen sosialidemokraattiselle naisyhdistykselle lähettämiä kiitoskirjeitä.

Päädyin sotakirjeiden pariin alun perin Tampereen yliopiston keväällä 2016 järjestämän erikoiskurssin ”Puhutun ja kirjoitetun kielen rajapinnassa” myötä. Kurssilla tutkimme Liisa Mustan-ojan johdolla hämäläistaustaisten kirjoittajien kirjeitä variaationtutkimuksellisesta näkökulmasta. Tämän kurssin innoittamana jatkoin sotakirjeiden tutkimista seuraavana keväänä kandidaatintutkielmasani *Lausetason puhekielisyydet sota-ajan kirjeissä* (Kivinen 2017). Kiinnitin jo tuolloin huomiota siihen, että kirjeissä usein käsiteltyjä aiheita ovat kirjeet ja niiden kirjoittaminen itsessään. Pro gradu -tutkielmani aihe muotoutui kuitenkin vasta talvella 2018–2019 käydessäni aineenopettajan pedagogisia opintoja, jolloin kiinnostuin oppijoiden suhtautumisista äidinkielen ja kirjallisuuden oppiaineen sisältöihin ja työtapoihin, kuten luovaan kirjoittamiseen ja draamaan.

Kirjoittamiseen liittyvien tunteiden, suhtautumisten ja asenteiden tutkimus ei ole erityisen laaja tutkimusala etenkin fennistiikan alalla, joten uusi tutkimustieto aiheesta on tarpeen. Lähestyn aiheitani diskurssintutkimuksen näkökulmasta: tavoitteenani on kartoittaa aineistossani ilmi tulevia kirjoittamis- ja kirjeenvaihtoaiheisiin liittyviä puhetapoja. Tutkimukseni kiinnittyy tieteiden välisesti myös niin kutsuttuun uuteen historiantutkimukseen, joka pyrkii selvittämään yksittäisten henkilöiden kokemuksia historiallisesti merkittävistä ilmiöistä.

Suomen sodat ovat jättäneet lähtemättömän jäljen maamme kulttuuriin, ja sota-ajan kirjeet ovat ikkunoita tuon ajan ihmisten kokemuksiin. Koska kirjeiden kirjoittaminen oli ainoa tapa olla yhteydessä rakkaisiin ihmisiin ”siellä jossakin” tai kaukana kotona, muodostui kirjoittamisesta elintärkeä osa sota-ajan arkea. Tämän vuoksi on syytä tutkia, miten sota-ajan kirjoittajat käsitteellivät kokemuksiaan kirjoittamisesta itsestään. Koska kirjeen kirjoittamisesta kirjoitettiin usein, sota-ajan kirjeiden perusteella on mahdollista saada tietoa kirjoittamisesta tässä yhteiskunnallisessa kontekstissa (Hagelstam 2011: 309).

Kirje on luonteeltaan lähtökohtaisesti yksityinen teksti, joka on tarkoitettu kirjoittajan ja vastaanottajan väliseksi, vaikkakin kirjeitä on luettu ja kirjoitettu myös yhteisöllisesti, esimerkiksi perheen kesken. Kirjeitä ei kuitenkaan ole lähtökohtaisesti tarkoitettu julkaistaviksi tai suuren yleisön silmille. Tästä huolimatta sotakirjeenvaihto oli huomattava yhteiskunnallinen ilmiö, joka yhdisti käytännöllisesti katsoen koko kansaa, ja kirjeissä kirjoitustilanteen kontekstiin yhdistyy hyvin leimallinen yhteiskunnallinen konteksti. Tämä tekee sota-ajan kirjeistä kulttuurisesti merkittävän tutkimuskohteen, joka on erityisen otollista maastoa diskurssintutkimukselle, joka tutkii yksityisen ja yleisen, yksittäistilanteen ja yhteiskunnan vuorovaikutusta.

Sota-ajan kirjeistä on olemassa jo jonkin verran tutkimusta sekä historian että suomen kielen tutkimusaloilla (ks. luku 2). Näissä tutkimuksissa on usein käsitelty kirjoittamisen ja

kirjeenvaihdon tärkeyttä sodassa eläneille ihmisille ja mainittu, että kirjeissä käsiteltiin etupäässä arkisia aiheita (Taskinen 2015: 17; Metsberg 2012: 106; Pajunen 2019: 29). Yksi kirjeissä käsiteltävistä arkisista aiheista on itse kirjoitustapahtuma ja kirjeenvaihto. Siihen, millaisia ilmenemismuotoja kirjoittamisesta kirjoittaminen saa, ei kuitenkaan ole tarkemmin aiemmassa tutkimuksessa perehdytty. Kielentutkijana uskon pystyväni avaamaan uusia näkökulmia aiheeseen tarkastellessani syvemmin ilmiöitä, joista historian ja etnologian tutkijat ovat aiemmin tehneet havaintoja.

Viime vuosina Tampereen yliopistossa on tuotettu useita suomen kielen Pro gradu -tutkielmia, jotka ovat käyttäneet aineistonaan sota-ajan kirjeitä. Tutkimuksia on toteutettu pitkälti yliopistonlehtori Liisa Mustanojan johdolla. Tähän mennessä valtaosa sota-ajan kirjeitä käsittelevästä fennistisestä tutkimuksesta on keskittynyt yhden tai useamman yksittäisen kokoelman analysoimiseen. Diskurssintutkimus on aiemmissa tutkimuksissa osoittautunut toimivaksi menetelmäksi sota-kirjeaineiston analysoimisessa (esim. Mikkola 2019; Pajunen 2019; Silén 2019).

Oman tutkimukseni aineisto käsittää yhteensä 122 kirjettä useista eri kokoelmista. Aineistoni sisältää yksittäisiä kirjeitä tai muutamien kirjeiden kokonaisuuksia kultakin kirjoittajalta. En siis lähesty aiheitani tietyn kirjeenvaihtosuhteen pohjalta, mutta tarkoitukseni ei ole myöskään luoda yleistettävää kuvausta kaikesta sota-ajan kirjeenvaihdosta. Pyrin aineistoni perusteella muodostamaan kollaasimaisen kuvan sota-ajan kirjeissä rakentuvista kirjeenvaihdon ja kirjoittamisen diskursseista. Sota oli kaikille sen keskellä eläneille yksilöllinen kokemus, ja yhtä, koko kansalle yhteistä sotakokemusta ei ollut. Tutkimukseni yhdistää monia yksittäisiä kirjoittamiskokemuksia, ja sen avulla toivon pystyväni tekemään aiheeseeni katsauksen, joka lisää ymmärrystä erilaisten kirjeenvaihto- ja kirjoittamiskurssien rakentumisesta sota-ajan kirjeissä.

Lähestyn aiheitani seuraavien tutkimuskysymysten kautta:

1. Millaisia kirjeenvaihtoon ja kirjoittamiseen liittyviä diskursseja aineistossa esiintyy?
2. Miten kielenkäytössä ilmenevä suhtautuminen rakentaa näitä diskursseja?

2 SOTA-AJAN KIRJEET TUTKIMUKSEN KOHTEENA

Sota-ajan kirjeiden tutkimus on niin historian kuin suomen kielen alalla melko tuore ilmiö. Laajempi kiinnostus aihetta kohtaan on herännyt vasta 2000-luvulla ja erityisesti viimeisen kymmenen vuoden aikana. Tampereen yliopiston Kansanperinteen laitoksen kirjekokoelman potentiaalia tutkimuksen kannalta on kylläkin arvioitu jo vuosikymmeniä aiemmin (ks. Suojanen toim. 1984), mutta toden teolla kiinnostus on alkanut herätä vasta tällä vuosituhannella sotahistorian näkökulmien siirryttyä kohti yksityishenkilöiden kokemuksia (Tikka, Taskinen & Nevala-Nurmi 2015b: 7). Vuonna 2015 ilmestyneessä teoksessa *Kirjeitä sodasta. Kirjoittamisen tavat ja merkitykset kriisiaikoina* (Tikka, Taskinen & Nevala-Nurmi toim. 2015a) historian, folkloristiikan, kirjallisuustieteen ja kielentutkimuksen aloja edustavat kirjoittajat tarkastelevat Suomen sotien aikana lähetettyjä kirjeitä monista eri näkökulmista. Suomen kielen tutkimusalalla on niin ikään viime vuosina ilmestynyt useita opinnäytetöitä, joissa aineistona käytetään sota-ajan kirjeitä. Lisäksi vuonna 2018 ilmestyi Tampereen yliopiston suomen kielen opiskelijoiden tutkimusartikkeleita yhteen kokoava teos *Arjen sirpaleita ja suuria tunteita. Kirjeet sodan sanoittajina ja ihmissuhteiden ylläpitäjinä 1939–1944* (Mustanoja toim. 2017).

”Tavallisten ihmisten” sotakirjeiden käyttäminen tutkimusaineistona (erotuksena historiallisesti merkittävänä pidettyjen ihmisten kirjeiden tutkimuksesta) jäsenyytensä osaksi historian tutkimuksen suuntausta, jota kutsutaan mikrohistoriaksi. Mikrohistoriallisessa tutkimuksessa perehdytään ”tavallisten” ihmisten arkeen sekä vähemmistöjen ja marginaaliin jätettyjen ihmisryhmien historiaan (Elomaa 2001: 59). Mikrohistorian tarkastelema historian mikrotaso asettuu vastakkaiseksi makrotasolle, joka käsittää perinteisemmän historian tutkimuksen laajemmat, yhteiskunnalliset ja kansainväliset kysymykset. Mikro- ja makrotasoa ei kuitenkaan voi selkeärajaisesti erottaa toisistaan, eikä tämä olekaan tutkimuksen tarkoitus; sen sijaan mikro- ja makrotasoa pyritään tarkastelemaan vuorovaikutuksessa keskenään (Elomaa 2001: 61, 73–74). Pienistä arkielämän ilmiöistä voidaan vetää yhteyksiä laajoihin historiallisiin kehityskaariin. Sota-ajan kirjeiden tutkimuksessa tämä tarkoittaa, että yksittäisten ihmisten kirjeenvaihdosta voidaan saada näkökulmia koko Suomen kulttuuris-maantieteellisen alueen historiaan toisen maailmansodan aikana.

Toinen sotakirjeiden tutkimukseen vahvasti liittyvä historian tutkimuksen alue on sodan kokemushistoria, joka liittyy ”uudeksi sotahistoriaksi” nimettyyn tapaan käsitellä sotaa historian tutkimuksessa. Sodan kokemushistoria on nimensä mukaisesti kiinnostunut ihmisten kokemuksista – mitä merkityksiä sota sai sen keskellä eläneille ihmisille, mitä he tunsivat, mitkä tekijät ajoivat heidän toimintaansa? (Kivimäki 2006: 69.) Kokemushistoria ei tavoittele materiaalista ”totuutta” tapahtumista, vaan keskittyy siihen, miten ihmiset käsitteellistävät tapahtumia itselleen. *Kokemus*

määritelläänkin kielellistetyksi näkemykseksi jostakin subjektiivisesti käsiteltävästä tapahtumasta (Kivimäki 2006: 75). Kokemushistoriallisessa tutkimuksessa tärkeässä roolissa ovat egodokumentit – aineistot, joissa ihmiset käsittelevät kokemaansa itse omin sanoin ja siten rakentavat kokemuksiaan (Kivimäki 2006: 84; Lahtinen ym. 2011: 12). Näin ollen siis kirjetutkimus asettuu hyvin keskeiselle paikalle kokemushistorian alalla.

Suomenkielistä kirjetutkimusta edustaa *Kirjeitä sodasta* -teoksen (Tikka ym. toim. 2015) lisäksi Maarit Leskelä-Kärjen, Anu Lahtisen sekä Kirsi Vainio-Korhosen toimittama teos *Kirjeet ja historiantutkimus* (2011), jonka artikkelit käsittelevät kirjeenvaihtoa moninaisissa historiallisissa konteksteissa. Teoksessa on julkaistu muun muassa Sonja Hagelstamin artikkeli *Rakas sotilaani! Kirjeiden kirjoittaminen jatkosodan poikkeusoloissa* (2011), joka käsittelee sota-ajan kirjeenvaihtoa kulttuurisena ja sosiaalisena ilmiönä. Hagelstam suuntaa huomion aineistonsa kirjeenvaihtajien sanallistamiin kokemuksiin ja toteaa, että kirjeenvaihto koettiin sotien aikana hyvin merkityksellisenä, ja sen avulla pyrittiin ylläpitämään jatkuvuutta kirjeenvaihtajien välisissä ihmissuhteissa (Hagelstam 2011: 321). Etnologista tutkimusta sotakirjeistä on tehnyt myös Erkkä Pehkonen, joka on väitöskirjassaan (2013) tutkinut kirjeiden kerronnassa rakentuvia identiteettejä. Kimmo Metsbergin Pro gradu -tutkielma *Kirjoitan sinulle vähän vaikka ei täältä mitään erikoista kuulu. Jatkosodan arkea kahden perheen kirjeissä* (2012) edustaa sotakirjeiden tutkimusta historian alalla.

Fennistiikan alalla on viime vuosina ilmestynyt useita opinnäytetöitä, jotka käsittelevät sota-ajan kirjeitä: viimeisimpänä Tytti Koivumäen (2020), Piia Ahosen (2019), Marja-Riitta Mikkolan (2019), Sara Silénin (2019) ja Marjo Pajusen (2019) Pro gradu -tutkielmat. Kirjeitä on lähestytty muun muassa variaation, diskurssianalyysin sekä affektisuuden tutkimuksen näkökulmista. Kirjeistä on opinnäytetöissä tutkittu myös kiroilun ilmenemismuotoja (Riihonen 2019) sekä kirjallisuustieteen alalla huumorin ilmenemismuotoja ja funktioita (Rosi 2018). Liisa Mustanojan (2017a) toimittama teos *Arjen sirpaleita ja suuria tunteita. Kirjeet sodan sanoittajina ja ihmissuhteiden ylläpitäjinä 1939–1944* kokoaa Tampereen yliopiston opiskelijoiden tutkimusartikkeleita sota-ajan kirjeistä. Lisäksi Mustanojalta on ilmestynyt artikkeli, jossa hän tarkastelee Tampereen Sosialidemokraattinen Naisyhdistys ry:lle lähetettyjen kiitoskirjeiden rakennetta, sisältöä ja funktioita (Mustanoja 2018).

Erityisesti diskurssintutkimuksellista lähestymistapaa on käytetty useammassa suomen kielen Pro gradu -työssä: Marja-Riitta Mikkola (2019) tutkii sensuurin määräysten uhmaamista ja moniäänisyyttä Lauri Viidan kirjeissä ja Sara Silén (2019) uskollisuuden ja mustasukkaisuuden diskursseja nuoren parin kirjeenvaihdossa. Lisäksi Marjo Pajunen (2019) on tutkinut erään äidin kirjeissä ilmeneviä negatiivisten tunteiden diskursseja. Oma tutkielmani ei siis ole aineistonsa ja tutkimusmetodinsa kannalta ainutlaatuinen, vaan asettuu osaksi Mikkolan, Silénin ja Pajusen tutkielmien luomaa jatkumoa. Tutkimukseni kuitenkin poikkeaa aiemmin toteutetuista aineistonrajauksensa ja

kysymyksenasettelunsa puolesta: siinä, missä Mikkola, Silén ja Pajunen ovat kukin tutkineet yksittäisen henkilön tai kahden henkilön välisen kirjeenvaihdon kirjeitä, oma aineistoni käsittää laajemman otannan eri kirjoittajien kirjeitä (ks. luku 4). Myös tutkimusaiheeni – kirjeenvaihdon ja kirjoittamisen diskurssit – on tähän mennessä tutkimaton.

Kuten aiemmin toteutetut tutkimukset osoittavat, sota-ajan kirjeet tarjoavat mahdollisuuksia monenlaiselle tutkimukselle eri tieteenaloilla. Kyseessä onkin rikas ja monipuolinen – sekä kulttuurisesti merkittävä – aineisto, jota on syytä hyödyntää. Mikä sotakirjeaineistosta sitten tekee erityisen? Sotakirjeillä on monia erityispiirteitä, jotka erottavat ne esimerkiksi muista kirjeaineistoista ja vaikuttavat niiden tutkimuksessa käytettäviin kysymyksenasetteluihin.

Sota-ajan kirjeitä määrittää luonnollisesti niiden syntykonteksti: sota oli syy, jonka takia kirjoittajat olivat ylipäättään päätyneet tilanteisiin, joissa kirjeitä kirjoittivat. Sodan vuoksi aviopuolisot, perheet ja ystävät olivat joutuneet erilleen toisistaan ja elämäntilanteeseen, jossa jokainen hetki oli epävarma ja elämää varjosti väkivallan uhka. Tässä tilanteessa kirjeenvaihto oli ainoa yhteys kodin ja rintaman välillä, ja kirjoittamaan päätyivät käytännöllisesti katsoen kaikki, koulutustasoon tai harrastuneisuuteen katsomatta (Taskinen 2015: 13). Tämä itsessään tekee sotakirjeaineistosta poikkeuksellisen: rauhan aikana tavan ihmisillä ei välttämättä ollut juuri syytä tai motivaatiota kirjalliseen kommunikaatioon, mutta sodassa halu ylläpitää ihmissuhteita pakotti kirjoittamaan (Taskinen 2015: 16-17). Sota-ajan kirjeet tarjoavat näkymän viime vuosisadan alkupuolen ihmisten kirjalliseen elämään tavalla, joka on ainutlaatuinen tälle historialliselle ajalle. Kirje avaa aina ainutlaatuisen näkökulman siihen ajankohtaan ja ympäristöön, jossa se on kirjoitettu (Lahtinen, Leskelä-Kärki, Vainio-Korhonen & Vehkalahti 2011: 20).

Ainutlaatuista sota-ajan kirjeenvaihdolle on myös käytännön organisaatio: talvisodan aikana rintaman ja kodin välillä kulkeneesta postiliikenteestä huolehtimaan perustettiin kenttäposti, joka jatkoi toimintaansa jatkosodassa. Erillinen organisaatio oli tarpeen lähetysten valtavan määrän takia: kenttäpostin välityksellä kulki yksin jatkosodan aikana vähintään 850 miljoonaa lähetystä (Metsberg 2015: 30). Lähetysten määrään vaikutti osaltaan se, että kotirintaman ja rintaman välisen yhteydenpidon turvaamiseksi postikorttien sekä alle 40 gramman painoisten kirjeiden lähettäminen oli ilmaista suurimman osan sodasta – rintamalta kotiin lähetykset olivat ilmaisia koko sodan ajan, kotoa lähetetyistä kirjeistä alettiin periä alennettua postimaksua lokakuussa 1943 (Hagelstam 2011: 306).

Talvisodan alettua otettiin käyttöön sotasensuuri osana valtion propagandajärjestelmää. Sensuuri valvoi tiedotusta ja viestintää, siis myös kenttäpostia (Metsberg 2015: 31–32). Kirjeiden sensuuri toteutettiin pistokokeiden avulla – kaikkia lähetyksiä ei siis tarkastettu (Hagelstam 2011: 307). Kirjeiden sisältöön pyrittiin vaikuttamaan jälkikäteen tapahtuvan sensuurin lisäksi myös

erillisellä ohjeistuksella: kirjeissä kiellettyjä aiheita olivat esimerkiksi joukkojen sijainnit, liikkeet, vahvuus, kunto ja aseistus. Myöskään sotilasarvoja ei saanut paljastaa – ainoa sotilasarvo, jonka mainitseminen sallittiin kirjeissä, oli sotamies. Myös kirjeissä käytettäviä retorisia keinoja pyrittiin kontrolloimaan: ”sotilaan arvoa halventava kirjoittelu”, kuten valehtelu, totuuden vääristely, rehentely ja toisten halventaminen sekä valittaminen oli niin ikään rintamalta lähetetyissä kirjeissä kielletty. (Hagelstam 2011: 308; Metsberg 2015: 40; Mikkola 2019: 18–20.)

Määräyksiä kuitenkin uhmattiin erityisesti sijaintipaikan osalta (Metsberg 2015: 40). Syy saattaa olla se, että kirjoittajat halusivat sijoittaa itsensä johonkin konkreettiseen paikkaan lukijan ajatuksissa – kuvitellessamme toisen ihmisen kuvittelemme yleensä hänet jossakin paikassa, ja ilman tätä mahdollisuutta ihminen tuntuu etäisemmältä (Hagelstam 2006: 218). Usein sijaintipaikasta käytettiin erinäisiä kiertoilmauksia – tämän tutkimuksen aineistossa sijainniksi on ilmoitettu esimerkiksi *teltassa, täällä, ja täällä jossain*. Usein sijainti myös jätettiin kokonaan merkitsemättä. Sensuuriin suhtauduttiin yhtäältä hyvinkin kielteisesti ja uhmalla, mutta sotakirjeissä ilmenee myös neutraalimpaa suhtautumista sensuuriin (Hagelstam 2011: 308–309; Hagelstam & Taskinen 2015: 51; Metsberg 2015: 42–43). Suhtautumiset todennäköisesti vaihtelivat kirjoittajien keskuudessa. Erityisen kielteisiin suhtautumisiin saattoi osaltaan vaikuttaa kansalaisten puutteellinen tieto postisensuurin toiminnasta – esimerkiksi virkailijoiden vaitiolovelvollisuus ei ollut yleisesti tiedossa (Hagelstam 2011: 309).

Kotirintamalla kirjeiden kirjoittamista pyrittiin normittamaan julkisen tiedotuksen avulla: lehdissä julkaistiin kirjoituksia, joissa kehoitettiin kansalaisia kirjoittamaan rintamalle ”iloisia ja reippaita”, kannustavia kirjeitä, jotka kohottaisivat sotamoraalia (Hagelstam 2011: 305). Sensuuri-toimistojen tehtävänä oli paitsi poistaa kirjeistä kiellettyjä aiheita käsitteleviä kohtia, myös valvoa ihmisten mielialoja luettujen kirjeiden perusteella (Hagelstam 2011: 305). Kirjeiden todellisuus ei toki aina ollut pelkkiä kannustavia sanoja ja vakuutteluja pärjäämisestä puolin ja toisin – esimerkiksi pariskuntien kirjeenvaihdossa käsiteltiin myös mustasukkaisuutta (Silén 2019) ja äitiyteen liittyviä moninaisia negatiivisia tunteita (Pajunen 2019).

Sensuuri on yksi syy siihen, miksi sota-ajan kirjeitä ei ole aina pidetty merkittävinä tai luotettavina historiallisina lähteinä (Tikka, Taskinen & Nevala-Nurmi 2015b: 7). On totta, että sensuuri vaikutti siihen, mistä ja miten kirjeissä kirjoitettiin, mutta erityisen tärkeänä vaikuttajana on pidetty kirjoittajien itsensensuuria (Hagelstam & Taskinen 2015: 45). Kirjeen dialogiseen luonteeseen kuuluu, että kirjoittaja on jatkuvasti tietoinen vastaanottajasta. Tämä tietoisuus johtaa siihen, että kirjoittaja ennakoi vastaanottajan mahdollisia reaktioita, mikä vaikuttaa kirjoittajan ilmaisuun ja käsiteltäviin aiheisiin (Hagelstam 2012: 278). Kuten muukin viestintä, kirjeen kirjoittaminen on valintojen tekemistä, ja kirjoittaja tekee valintansa vastaanottajan huomioiden. On mahdollista, että

sotarintaman kirjoittajat tietoisesti vaikenivat kirjeissä sotakokemuksistaan pitääkseen yllä läheisten suhteittensa ”normaaliutta” ja suojellakseen vastaanottajaa rintamaelämän raadollisuuksilta (Hagelstam & Taskinen 2015: 47). Vaikka rintamalta lähetetyissä kirjeissä erinäiset arkiset aiheet ovatkin huomattavasti yleisempiä, toisinaan kirjoittajat kuitenkin kertoivat myös väkivallasta ja muista sodan raadollisuuksista sekä purkivat tuntojaan (Hagelstam & Taskinen 2015). Tästä esimerkkinä toimii seuraava katkelma tämän tutkimuksen aineistoon kuuluvasta kirjeestä, joka on lähetetty ”Karjalan saloilta” kirjoittajan toverille Tampereelle:

- (2) Kyllä täällä aika kuluu oikein mukavasti, mutta jos minä suaraan sanon niin kyllä täällä mies kanssa kyrpiintyy niin ettei se mistään välitä. Kyllä tämä semmoista aikaa meille on että kyllä täällä miehen hermoja koetella monta kertaa sentään päivän mittaan että ne jaksaa sulattaa kaiken mitä syätetään.
SAK 214, 14.11.1939, Kper

Huomionarvoista on myös se, että rintamaelämä ei aina ollut jatkuvaa taistelua. Rintamalla tehtävät vaihtelivat, ja esimerkiksi linjojen takana toimivilla saattoi olla enemmän aikaa käytettävissä kirjeenvaihtoon verrattuna etulinjan oloihin. Myös sodan vaiheet vaikuttivat: esimerkiksi jatkosodan asemotavaiheessa kirjeiden kirjoittaminen oli merkittävä tapa kuluttaa aikaa. (Hagelstam & Taskinen 2015.)

Sota-ajan kirjeiden ilmeiseen arkisuuteen vaikuttaa myös kirjeenvaihtajien suhde, joka oli sotakirjeissä usein erilainen kuin rauhan ajan kirjeenvaihdossa. Tavallisesti rauhan aikana kirjeenvaihdon osapuolet olivat kauempana asuvia sukulaisia ja ystäviä, joiden kanssa ei usein ollut mahdollisuutta kasvokkaiseen kanssakäymiseen. Näin ollen kirjeissä kerrottiin merkittävistä tapahtumista ja kokemuksista, ja kirjeenvaihdon osapuolten välinen suhde ei aina ollut yhtä läheinen kuin maantieteellisesti läheisten ihmisten välillä. Sen sijaan sota-ajan kirjeenvaihtoa käytiin eniten kaikista läheisimpien ihmisten, perheen ja romanttisten kumppaneiden, välillä. Nämä olivat ihmisiä, joiden kanssa kommunikaatio oli normaalisti etupäässä suullista, mutta olosuhteiden pakosta suhteiden ylläpito jouduttiin siirtämään kirjalliseen muotoon. Kirjeitä saatettiin kirjoittaa päivittäin, joissain tapauksissa jopa useita päivässä. Kirjeen sisältöä tärkeämpää oli sen symbolinen merkitys ihmissuhteen kannalta. Tärkeintä oli kirjeenvaihtosuhteen ylläpitäminen – yleisiä kirjeissä käsiteltäviä aiheita olivat kirjeenvaihdon tasaisuus ja jatkuvuus sekä postin kulku (kuten luvuista 5.2–5.4 käy ilmi). Kirjeen merkitys niin lähettäjälle kuin vastaanottajalle oli siis hyvin erilainen kuin rauhanajan kirjeenvaihdossa. Taskinen (2015: 18) toteaa, että kirjetutkimuksessa kirjetä on perinteisesti ajateltu ”alustana, jossa yksilö rakentaa identiteettiään ja kokemustaan”. Taskisen mukaan tällaisen identiteetin jäsentämisen merkitys on kuitenkin sota-ajan kirjeissä vähäisempi, ja hän vertaakin sota-ajan kirjeenvaihtoa enemmänkin kahvipöytäkeskustelun kaltaiseen arkiseen jutusteluun, jollainen ei sodan toisistaan

erottamille läheisille ihmisille ollut mahdollista (Taskinen 2015). Hagelstamin (2011: 225) mukaan arkisista asioista lukeminen ja kirjoittaminen myös auttoi esimerkiksi pariskuntia jatkuvuuden tunteen luomisessa ja salli rintamalla hetkellisen paon jokapäiväisestä todellisuudesta.

3 TUTKIMUKSEN TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT

Tässä luvussa esittelen tutkimukseni teoreettisia lähtökohtia sekä aiempaa tutkimusta, joka on luonut pohjaa tälle tutkimukselle. Ensimmäisessä alaluvussa 3.1 esittelen M.A.K Hallidayn systeemis-funktionaalista teoriaa sekä funktionaalista kielikäsitystä, jotka toimivat tutkimuksen teoreettisena pohjana. Luvussa 3.2 käsittelen suhtautumisen teoriaa erityisesti Martinin ja Whiten (2005) mukaan. Luvussa 3.3 esittelen tutkimusmenetelmäni, diskurssintutkimuksen, periaatteita, ja luvussa 3.4 teen lyhyen katsauksen oman tutkimukseni kannalta olennaiseen kirjoittamista ja minäpystyvyyttä käsittelevään tutkimukseen.

3.1 Systeemis-funktionaalinen teoria

Systeemis-funktionaalinen teoria on kielitieteilijä M.A.K. Hallidayn kehittämä lähestymistapa kielitieteeseen, jossa kieli nähdään ensisijaisesti sosiaalisena toimintana – ei siis esimerkiksi mentaalisenä resurssina. Teoria tarkastelee ihmisen kielellistä toimintaa monesta kulmasta ja lainaa työkaluja sosiologian, antropologian sekä semiotiikan aloilta (Luukka 2002: 89). Systeemis-funktionaalinen teoria sijoittuu laajemmin funktionaalisen kielikäsitteen viitekehykseen. Kyseessä on lähestymistapa kieleen, jonka sisällä on useita eri suuntauksia, jotka kaikki käsittelevät kieltä vuorovaikutustilanteissa realisoituvana ja luonteeltaan sosiaalisena. Keskeistä funktionaalille kielitieteelle on kielenkäytön funktioiden käsite – kielitiede tutkii, mihin käyttötarkoituksiin ihmiset käyttävät kieltä vuorovaikutuksessa toistensa kanssa. Tunnetuin funktionaalisen kielitieteen suuntauksista on Hallidayn systeemis-funktionaalinen kielitiede, jota käsittelen tässä luvussa.

Systeemis-funktionaalisisessa teoriassa kielisysteemi on resurssi, joka manifestoituu *merkityspotentiaalina*: kielenkäyttäjillä on kussakin tilanteessa tietty joukko valinnanmahdollisuuksia, joiden perusteella merkityksiä annetaan (Luukka 2002: 104). Merkityspotentiaali rakentuu sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Kieli ei täten ole itsenäinen ja valmiiksi annettu, vaan avoin ja sosiaalisesti rakentuva järjestelmä (mts. 104). Kieli on olemassa ainoastaan vuorovaikutuksessa ja tietyssä tilannekontekstissa, ja sitä tulisi myös tarkastella aina kontekstissaan. Tämän vuoksi Hallidaylla kielenkäytön perusyksikkö on teksti. Kielenkäyttäjät tekevät merkityspotentiaalisen sisällä valintoja, joiden perustana on tilannekonteksti. Tilannekontekstilla tarkoitetaan niitä tilanteen ominaisuuksia, jotka ovat valintojen kannalta olennaisia ja vaikuttavat niihin. (mts. 98–99.) Kaikki tilanteen ominaisuudet eivät ole tilannekontekstin kannalta olennaisia – esimerkiksi vallitseva säätö ei vaikuta kielenkäyttötilanteisiin samalla tavalla kuin tilanteeseen osallistuvien asema yhteisössä.

Hallidayn teorian keskeinen ero aiempiin funktionaalisiin suuntauksiin nähden on *systeemisyys*. Kielen funktiot nähdään kielisysteemin ominaisuutena, eikä ainoastaan yksittäisten

ilmaisujen ja tekstien ominaisuutena (Luukka 2000: 137). Systeemi toimii kolmella tasolla, jotka ovat merkitys, kielioppi (johon Halliday katsoo sisältyvän myös leksikon) ja ilmaisu, jonka alaa ovat fonologia ja grafeemit (Luukka 2002: 105). Tasot eivät ole selkeästi rajattuja, mutta ne järjestyvät *realisaatiosuhteessa* – merkitys toteutuu sanastossa ja kieliopissa, jotka saavat muotonsa ilmaisun muotojen kautta (mts. 105). Kielisysteemin perustana on vuorovaikutus ja tilanteisuus, eli käytännössä se, missä funktioissa kieltä käytetään (mts. 102). Systeemin kuvaamiseksi on siis pystyttävä kuvaamaan kielen funktiot. Kielenkäytöllä on kuitenkin niin paljon mahdollisia funktioita, että niiden kaikkien luetteleminen ei olisi mielekäästä. Tämän vuoksi Halliday käyttää *metafunktioiden* käsitettä funktioita analysoidessaan. Metafunktiot ovat kattokäsitteitä, joiden alle kielen erilaiset käyttötarkoitukset voidaan järjestää, ja ne kuvaavat kolmea kielen perustehtävää: maailman hahmottaminen (*ideationaalinen* metafunktio), maailmaan osallistuminen (*interpersonaalinen* metafunktio) ja tekstien rakentaminen (*tekstuaalinen* metafunktio) (Luukka 2002: 102).

Ideationaalinen metafunktio käsittää kielen välittämät sisällöt ja representaatiot. Se nimeää, luo tulkintoja maailmasta ja konstruoi erilaisia tarkoitteita, toimijoita ja suhteita (Hiidenmaa 2000: 174). Interpersonaalisen metafunktion alaa ovat vuorovaikutussuhteiden rakentuminen ja ylläpito sekä puhujan suhtautuminen puheena olevaan asiaan (Luukka 2002: 102–103). Tekstuaalinen metafunktio taas koskee kielellistä esittämistapaa – tekstin rakentumista ja muotopiirteisiin liittyviä valintoja (Hiidenmaa 2000: 175). Kielen metafunktiot toimivat yhtäaikaaisesti; tietty ilmaisu ei siis täytä vain yhden metafunktion tehtävää, vaan yksittäinen ilmaisu voi samanaikaisesti toimia kaikissa kolmessa metafunktiossa (Luukka 2002: 103, Hiidenmaa 2000: 177). Kaikki metafunktiot toimivat kaikilla kielen systeemin tasoilla (Luukka 2002: 105) – ne siis läpäisevät koko kielen. Tässä tutkimuksessa erityisen olennainen osa Hallidayn teoriaa on interpersonaalinen metafunktio, joka toimii lähtökohtana Martinin ja Whiten suhtautumisen teorialle.

3.2 Suhtautuminen

Käsittelen tässä tutkielmassa kirjoittajien suhtautumista sikäli, miten se ilmenee aineistossa kirjoittamisen ja kirjeenvaihdon diskurssien yhteydessä. Tämän vuoksi on syytä määritellä, mitä käsitteellä *suhtautuminen* tässä yhteydessä tarkoitetaan. Mielipiteiden ja arvokäsitysten ilmaisemisen tavat ovat kielen keskeinen piirre (Hunston & Thompson 1999: 2). Kyseessä on kuitenkin monimutkainen ilmiö, josta on olemassa useita toisistaan poikkeavia kuvauksia. Kielessä ilmenevää suhtautumista on käsitelty muun muassa *arvioinnin* käsitteen avulla. Englanniksi ilmiöstä käytettyjä termejä ovat esimerkiksi *connotation*, *affect* ja *attitude* (mts.: 2). Toimittamassaan teoksessa *Evaluation in Text. Authorial Stance and the Construction of Discourse* (1999) Susan Hunston ja Geoff Thompson ovat

koonneet yhteen aihetta käsitteleviä tutkimusartikkeleita, ja teoksen johdannossa he myös esittävät oman määritelmänsä arvioinnille.

Hunston ja Thompson (1999) käyttävät arvioinnista nimitystä *evaluation*, joka toimii laajana kattoterminä, kun kyse on kielenkäyttäjän asenteista, näkökulmista ja mielipiteistä koskien puheena olevaa asiaa tai väitettä (mts.: 5). Heidän mukaansa arvioinnilla on kolme keskeistä funktiota, jotka tekevät siitä huomionarvoisen tutkimuskohteen lingvisteille: arviointi 1) ilmaisee kielenkäyttäjän mielipiteitä ja siten niiden takana vaikuttavia henkilökohtaisia ja yksilöllisiä arvojärjestelmiä, 2) konstruoi ja ylläpitää sosiaalisia suhteita, esimerkiksi suostuttelun ja kohteliaisuuden avulla, ja 3) jäsentää tekstiä (mts.: 6).

Suhtautumisen piirissä tutkimusta ovat tehneet omasta näkökulmastaan käsin myös Susan Conrad ja Douglas Biber (1999), jotka käyttävät termiä *stance*, suomeksi *asenne* (ks. Juvonen 2007, 432). Conrad ja Biber määrittävät asenteen kattotermiksi, joka käsittää kolme tasoa, jolla kielenkäyttäjät ilmaisevat tunteitaan ja arvioitaan. Nämä tasot ovat 1) *epistemic stance* eli varmuuden ja epäilyksen, luotettavuuden ja tiedon alkuperän taso, 2) *attitudinal stance* eli puhujan tunteiden ja arvomaailman taso sekä 3) *style stance*, joka kuvaa tapaa, jolla tieto esitetään tai on tarkoitettu ymmärrettäväksi (Conrad & Biber 1999: 57–58). Tutkimuksessaan Conrad ja Biber ovat keskittyneet asenteiden kieliopillisiin merkitsemistapoihin ja hyödyntäneet korpustutkimusta kartoittaakseen esimerkiksi englannin kielen adverbialien käyttöä asenteiden merkitsiminä (mts. 58).

J. R. Martin ja P. R. R. White ovat luoneet omaa suhtautumisen teoriaansa teoksessa *The Language of Evaluation – Appraisal in English* (2005). Martinin ja Whiten työ perustuu systeemis-funktionaaliseen kielitieteelle ja pyrkii erityisesti laajentamaan ymmärrystä interpersonaalista metafunktiosta esittämällä kolme ulottuvuutta, joilla kielen käyttö vaihtelee tämän metafunktion sisällä (Martin & White 2005, 1). Nämä ulottuvuudet, jotka Juvonen (2007) on kääntänyt *alasysteemeiksi*, ovat Martinin ja Whiten (2005) nimeäminä *attitude*, *engagement* ja *graduation* – Juvosella (2007) *asennoituminen*, *sitoutuminen* ja *asteittaisuus*. Alasysteemit toimivat, kuten systeemis-funktionaalisen kielitieteen metafunktiot, vuorovaikutuksessa keskenään eivätkä siis irrallisina kategorioina. Asennoituminen liittyy inhimillisiin tunteisiin: emotionaalisiin reaktioihin sekä toiminnan ja asioiden arvioimiseen. Sitoutumisen alaa ovat arviointiin liittyvät eri äänet ja lähteet. Se käsittää erilaiset tavat, joilla kielenkäyttäjä sijoittaa itsensä suhteessa puheena olevaan asiaan, esimerkiksi modaalisuuden ja moniäänisyyden kautta (Martin & White 2005, 36). Asteittaisuus tarkoittaa kielen ilmiöitä, jotka vahvistavat tai sumentavat arviointia – esimerkiksi sanastolliset valinnat, komparaatio ja toisto, jotka säätelevät tunteen ilmaisun voimakkuutta (Martin & White 2005: 37).

Asennoituminen jakaantuu itsessään vielä kolmeen alueeseen, jotka ovat *affect*, *judgement* ja *appreciation*. Nämä termit voidaan Juvosta (2007: 432) mukaillen kääntää muotoon *affekti*,

toiminnan arvioiminen ja asioiden arvioiminen. Affektilla Martin ja White tarkoittavat positiivisten ja negatiivisten tunteiden kielellistämistä: tunne voi ilmetä tunteellisen ominaisuuden kuvauksena, toimintana tai prosessina, tai kommenttina asiantilaan (Martin & White 2005: 45–46). Kuten Juvonen (2007: 432) toteaa, heidän määritelmänsä poikkeaa esimerkiksi Hakulisen ym. määritelmästä (VISK § 1707), sillä Martin ja White käsittävät affektisuudeksi etupäässä tunneaiheisen kielenkäytön.

Toiminnan arvioimisella tarkoitetaan kielenkäyttöä, jossa konstruoidaan suhdetta ihmisiin ja heidän käytökseensä. Martin ja White jakavat toiminnan arvioinnit sen perusteella, mihin inhimilliseen ominaisuuteen arvio kohdistuu. Toimintaa voidaan arvioida normaaliuden, kyvykkyyden, sinnikkyyden, rehellisyyden ja eettisyyden perusteella. Kuten affektin piirissä, myös toiminnan arvioinnissa voidaan esittää negatiivisia ja positiivisia suhtautumisia. Esimerkiksi kyvykkyyden perusteella ihmistä voidaan arvioida ahkeraksi tai laiskaksi, älykkääksi tai vähä-älyiseksi, hauskaksi tai tylsäksi. (Martin & White 2005: 52–53.)

Asioiden arvioiminen koskee suhteiden konstruoinnista ei-inhimillisiä ilmiöitä ja entiteettejä kohtaan. Nämä voivat olla niin inhimillisen toiminnan tuloksia ja tuotoksia kuin luonnollisia ilmiöitäkin. Asioiden arviointi voi koskea puhujan subjektiivista reaktiota, asian arvoa tai sen rakenteellisia ominaisuuksia. Subjektiivisen reaktion perusteella voidaan arvioida asian vaikuttavuutta ja laatua: onko arvioitava asia vangitseva vai tyhjänpäiväinen? Ihana vai kammottava? Rakenteellisilla ominaisuuksilla Martin ja White tarkoittavat asian tasapainoisuutta ja monimutkaisuutta, joita voidaan arvioida sellaisilla käsitteillä kuin *johdonmukainen – ristiriitainen* ja *yksinkertainen – liioitteleva* tai *yksityiskohtainen – epämääräinen*. Asioiden ja toiminnan arvioinneilla voi olla yhteneväisyyksiä, mutta Martin ja White pitävät hyödyllisenä eron tekemistä inhimillisen toiminnan ja sen tuloksen välillä: esimerkiksi ”loistavasta kirjeestä” puhuminen on eri asia kuin henkilön luonnehtiminen ”loistavana kirjoittajana”. (Martin & White 2005: 56–58.)

Kuten todettua, Martin ja White määrittelevät affektin tunneaiheiseksi kielenkäytöksi. Hakulisen ym. määritelmän mukaan affektiset ilmaukset osoittavat puhujan suhtautumista tai asennoitumista, ja ne voivat olla joko vakiintuneita konstruktioita tai muita kielenaineita (VISK § 1707). Affektin tai asennoitumisen osoittaminen erotetaan tunteen ilmaisemisesta ja kuvaamisesta; esimerkiksi tunnekausatiivilauseita ei pidetä affektisina (VISK § 1711). Visapää (2013: 526) määrittelee affektisuuden samaan tapaan; hänen mukaansa affekti ei ole tunneaiheista vaan tunnepitoista kielenkäyttöä. Tietyt kielen rakennetyypit ovat vakiintuneet kantamaan mukanaan affekteja; tällaisia rakenteita ovat esimerkiksi arviot, kannanotot, päivittelyt ja sadattelut. Visapää toteaa kuitenkin, että vaikka vakiintuneisuus on keskeistä affektisten kielenpiirteiden merkityksen syntymisessä, se ei myöskään ole välttämätöntä, jotta kielenpiirrettä voidaan pitää affektisena. Affektisuus lävistää koko

vuorovaikutuksen, eikä se aina ole paikannettavissa esimerkiksi yksittäisiin lekseemeihin. (Visapää 2013: 526–527; VISK § 1707).

Tässä tutkimuksessa käytän suhtautumisen käsitettä Martinia ja Whitea mukaillen tarkoittamaan kielenkäytössä esiintyviä tunteiden ilmaisemisen sekä toiminnan ja asioiden arvioimisen keinoja sekä näitä säätelevää sitoutumista ja asteittaisuutta. Omassa tutkimuksessani keskityn suhtautumisen alasysteemeistä etupäässä *asennoitumisen* alasysteemiin. Lisäksi käsittelen aineistossa esiintyvää affektisuutta Hakulisen ym. ja Visapään määritelmän mukaisesti kielenkäyttönä, joka ilmaisee suhtautumista, mutta ei ole tunneaiheista. Martinin ja Whiten tarkoittamaa affektia käsittelen tunnepitoisena kielenkäyttönä tai tunnepuheena. Tarkoituksenani on selvittää, miten tunteiden ilmaiseminen, toiminnan arviointi ja asioiden arviointi vaikuttavat kirjoittamista ja kirjeenvaihtoa koskevien diskurssien rakentumiseen.

3.3 Diskurssintutkimus

Diskurssintutkimus käsittelee kieltä sosiaalisena toimintana, joka on aina sidoksissa kontekstiinsa: merkitykset syntyvät kielenkäyttötilanteessa ja ovat siten riippuvaisia esimerkiksi ajasta, paikasta ja kielenkäyttäjien tavoitteista. Toisaalta kielenkäyttö itsessään vaikuttaa tilanteeseen, tilanteessa läsnä olevien henkilöiden suhteeseen ja puheen kohteena oleviin asioihin. (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 14-15.) Diskurssintutkimus perustuu ajatukselle kielenkäytön ja sitä ympäröivän tilanteen dynaamisesta, vuorovaikutuksellisesta suhteesta.

Merkitysten ja sosiaalisen todellisuuden rakentumista tutkivana tiedesuuntana diskurssintutkimuksen juuret ovat sosiaalisessa konstruktivismissa. Kyseessä on teoreettinen viitekehys, joka käsittelee sosiaalisen todellisuuden ja merkitysten rakentumista. (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 21.) Yhteiskunnan rakenteet ja jaetut merkitykset eivät sosiaalisen konstruktivismin näkökulmasta ole olemassa sellaisenaan, vaan rakentuvat inhimillisen toiminnan, erityisesti kielen, kautta. Sosiaalinen konstruktivismi johti yleistyessään kieli- ja yhteiskuntatieteissä niin sanottuun *kielelliseen käänteeseen*, jonka myötä tutkimuksen menetelmät ja tutkimuskohteet saivat uusia suuntia vastapainona aiemmin vallinneelle strukturalistiselle suuntaukselle (mts. 28–29).

Sosiaalisen konstruktivismin viitekehukseen liittyy myös funktionaalinen kielikäsitelmä sekä M.A.K. Hallidayn systeemis-funktionaalinen teoria, joita on käsitelty luvussa 3.1. Kielen funktionaalisuus on olennaisella tavalla läsnä diskurssintutkimuksessa: kielenkäyttö on tilanteista ja perustuu kielenkäyttäjän valintoihin (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 19). Joissakin diskurssintutkimuksen suuntauksissa on kuitenkin todettavissa myös *formalistisen* viitekehysten vaikutus (Luukka 2000). Formalistisessa kielentutkimuksessa kieltä käsitellään autonomisena systeeminä, johon

konteksti ei olennaisesti liity. Tarkastelun kohteena on kielen rakennejärjestelmä ja sen hierarkkinen rakentuminen. (Luukka 2000: 139–40.) Luukka (2000) jäsentää diskurssintutkimuksen suuntaukset neljään ryhmään, joista *tekstuaalinen* ja *kognitiivinen* suuntaus perustuvat formalistiseen perinteeseen. Tekstuaalisessa diskurssintutkimuksessa diskurssi käsitetään lausetta laajemmaksi kielen yksiköksi, ja diskurssianalyysi on tekstin rakentumisen analyysia (Luukka 2000: 144). Kognitiivisessa suuntauksessa kiinnostuksen kohteena on diskurssien tuottaminen ja ymmärtäminen kognitiivisena toimintana (mts. 146). Funktionaaliseen lähestymistapaan perustuvia suuntauksia ovat *interaktionaalinen* ja *konstruktionistinen* diskurssintutkimus. Interaktionaalisesta näkökulmasta diskurssintutkimuksessa on kyse merkitysneuvottelujen kuvaamisesta: merkitys ei synny tyhjiössä eikä ainoastaan puhujan, vaan myös kuulijan toiminnan tuloksena (mts. 148–149). Konstruktionistisen lähestymistavan kiinnostuksen kohteena taas on kielen tilanteinen käyttö sekä yhteisön ja kulttuurin vaikutus diskurssien rakentumiseen.

Kuten funktionaalisisessa kielitieteessä, myös diskurssintutkimuksessa kieli ymmärretään resurssina, jonka sisällä kielenkäyttäjä tekee valintoja kielenkäyttötilanteen ja omien valmiuksiansa rajoittamana (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 22). Valintoja tehdään yhtä lailla niin kielellisten kuin diskursiivisten ja sosiaalisten merkitysjärjestelmien tasolla (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 23). Merkitys rakentuu näiden valintojen myötä – käytännössä valinnat koskevat sitä, millaista sanastoa ja millaisia rakenteita käytämme, millaisia tyylillisiä valintoja teemme sekä miten nämä valinnat merkityksellistyvät tilanteessa vallitsevien identiteetti- ja valtatekijöiden puitteissa. Valintojamme rajoittavat kielenkäyttötilanteen ja ympäröivän yhteiskunnan normit, mutta toisaalta kielenkäyttäjien tekemät valinnat osaltaan rakentavat vallitsevaa todellisuutta ja voivat siten määritellä uudelleen näitä normeja (mts. 24–25).

Diskurssintutkimuksessa merkitys rakentuu kontekstissa. *Konteksti* on laaja-alainen käsite, jolla voidaan tarkoittaa kaikkia merkityksen muodostumiseen, käyttämiseen ja tulkitsemiseen osallistuvia tekijöitä. Kussakin kielenkäyttötilanteessa on läsnä monia eri konteksteja, jotka limittyvät ja vaikuttavat toisiinsa. Kontekstit toimivat eri tasoilla välittömästä, käsillä olevasta tilanteesta abstraktimpiin yhteiskunnallisiin puitteisiin. *Tilannekontekstilla* tarkoitetaan sitä välitöntä tilannetta, jossa kielenkäyttö tapahtuu. Tilannekontekstissa olennaisia tekijöitä ovat toiminta itse, toimijoiden roolit sekä toiminnan materiaallinen ympäristö. (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 45.) Laajemmassa mittakaavassa voidaan tarkastella *sosiokulttuurisia* tai *yhteiskunnallisia konteksteja*, millä tarkoitetaan kielenkäyttötilannetta ympäröivää todellisuutta: yhteiskunnan, kulttuurin ja sosiaalisen ympäristön määrittelemää kontekstia (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 50). Lisäksi tilannekontekstin ja laajemman yhteiskunnallisen kontekstin välisinä yhdistävinä tekijöinä esiintyy *diskursiivisia käytänteitä*, kuten genre eli *lajikonteksti*. Nämä käytänteet ovat kulttuuriseen todellisuuteen pohjautuvia,

vakiintuneita tapoja käyttää kieltä, jotka vaikuttavat tulkintaan ja osaltaan tekevät kielellisestä toiminnasta tunnistettavaa. Diskursiiviset käytänteet myös niveltävät yksittäisen kielenkäyttötilanteen osaksi laajempaa yhteiskunnallista kontekstia. (mts. 49.)

Tässä tutkimuksessa käytän diskurssintutkimusta keskeisenä tutkimusmenetelmänäni. Tavoitteenani on selvittää, millaisia puhetapoja eli diskursseja aineistossani esiintyy kirje- ja kirjoittamisaiheiden yhteydessä. Tutkimukseni nojaa diskurssintutkimuksen funktionaaliseen perinteeseen: käsittelen diskursseja kielenkäyttäjän valintojen tuloksina ja olen kiinnostunut kirjoittamisen ja kirjeenvaihdon diskurssien rakentumisesta sotakirjeenvaihdon laajemmassa yhteiskunnallisessa kontekstissa. Näin ollen tutkimukseni voidaan katsoa edustavan konstruktionistista diskurssintutkimusta.

3.4 Kirjoittaminen ja minäpystyvyys

Kirjoittamista käsittelevässä kirjallisuudessa nousee vahvasti esille kasvatustieteellinen näkökulma. Kirjoittamista käsitellään paljon oppimisen ja opettamisen näkökulmasta, mikä on aiheellistakin – onhan koulutuksen tärkeä tehtävä opettaa lapsia ja nuoria kirjoittamaan sekä tuottamaan erilaisia tekstejä. Kirjoitus- ja lukutaito on historiallisesti nähty sivistyneen ihmisen merkkinä, ja taito toimia kirjoitetun kielen kanssa on edelleen vaatimus tiedon maailmassa toimimiselle (Luukka 2004: 9). Ihmisten suhde kirjoitustaitoon vaihtelee historiallisen ja kulttuurisen kontekstin mukaan – tänä päivänä länsimaissa, kuten Suomessa, suurin osa väestöstä osaa lukea ja kirjoittaa, ja kirjoittaminen on tärkeä osa arkipäivää. Merkittävä osa vuorovaikutuksesta tapahtuu kirjallisesti teknologian välityksellä; kirjoittaminen on kenties yleisempää kuin koskaan, mutta samalla luku- ja kirjoitustaidon laadullinen heikkeneminen aiheuttaa huolta (Kauppinen, Mäntynen & Riikonen 2017, ks. myös Itonen 1987; Luutonen 2007: 219; Pentikäinen ym. 2017).

Tässä tutkielmassa olen kiinnostunut kirjoittamisesta ensisijaisesti kirjoittajien näkökulmasta käsin: miten kirjoittajat itse kokevat kirjoittamisen? Kirjoittaminen on henkilökohtainen, yhtä paljon emotionaalinen kuin kognitiivinen prosessi (McLeod 1987: 427), johon voi liittyä monenlaisia tunteita. Tunteet, niin negatiiviset kuin positiivisetkin, voivat vaikuttaa kirjoittamisprosessiin, samoin kuin kirjoittajan motivaatiotekijät ja uskomukset. On puhuttu esimerkiksi ”kirjoitusahdistuksesta” (*writing anxiety/writing apprehension*) tarkoittaessa negatiivisia tuntemuksia, jotka haittaavat kirjoitussuoritusta silloin, kun kirjoittaja muuten omaa tarvittavat taidot ja kognitiiviset kyvyt käsillä olevan kirjoitustehtävän suorittamiseen. (McLeod 1987.)

Kirjoittajien suhtautumista kirjoittamiseen ja tämän suhtautumisen merkitystä tehtävästä suoriutumisen kannalta on tutkittu Albert Banduran lanseeraaman *minäpystyvyyden* (*self efficacy*) käsitteen avulla. Minäpystyvyys tarkoittaa yksilön uskoa omiin kykyihinsä suoriutua edessä

olevasta tehtävästä ja odotuksia toiminnan lopputuloksesta. Nämä itseen kohdistuvat uskomukset ovat erillisiä yksilön todellisista kyvyistä – pelkkä vahva minäpystyvyys ei riitä tehtävässä onnistumiseen, vaan tarvitaan myös aktuaalisia kykyjä. Minäpystyvyyden on kuitenkin todettu vaikuttavan henkilön suoritukseen: vahva minäpystyvyys ennakoii parempaa suoritusta kuin heikko minäpystyvyys. Minäpystyvyys vaikuttaa myös siihen, kuinka paljon aikaa ja vaivaa henkilö on valmis käyttämään tehtävän parissa: vahvan minäpystyvyyden omaava henkilö uskoo onnistumiseensa ja on siten valmiimpi näkemään vaivaa tehtävän eteen. Minäpystyvyys kehittyy aiempien kokemusten pohjalta siten, että onnistumisen kokemukset vahvistavat henkilön uskoa kykyihinsä, kun taas negatiiviset kokemukset heikentävät minäpystyvyyttä. (Bandura 1977, 1982.)

Minäpystyvyyden vaikutusta kirjoittamiseen on tutkittu erityisesti Yhdysvaltain koulu- maailmassa (esimerkiksi McCarthy, Meier & Rinderer 1985; Pajares & Johnson 1994). Suomessa lukiolaisten kirjoittamisminäpystyvyyttä on tutkinut Sara Osanen Pro gradu -tutkielmassaan (2014). Lisäksi minäpystyvyyden roolista yläkoululaisten kirjoittamisen tukemisessa on kirjoittanut Hanna Käkelä (2018). Pajares ja Johnson pyrkivät selvittämään kirjoittamisminäpystyvyyden, tulosodotusten (*outcome expectations*) ja kirjoitusahdistuksen (*writing apprehension*) keskinäistä suhdetta sekä näiden muuttujien suhdetta koehenkilöiden kirjoitussuoritukseen. McCarthyn ym. tutkimuksessa pyrittiin selvittämään minäpystyvyyden sekä kolmen muun muuttujan – ahdistuksen (*anxiety*), itsesääntelytaitojen (*locus of control*) ja kognitiivisen prosessoinnin (*cognitive processing of information*) – vaikutusta kirjoittamiseen. Sekä McCarthyn ym. että Pajaresin ja Johnsonin tutkimuksissa keskeinen löydös oli, että minäpystyvyys on yhteydessä opiskelijoiden suoriutumiseen kirjoitustehtävissä (McCarthy ym. 1985; Pajares & Johnson 1994). Molempien tutkimusten tutkimusjoukko koostui yhdysvaltalaisista yliopisto-opiskelijoista. Osanen tutkimuksen tulosten mukaan lukiolaisten kirjoittamisminäpystyvyys on keskimäärin kohtalaista, mutta opiskelijoiden minäpystyvyys ja todelliset taidot eivät usein kohtaa – monet arvioivat taitonsa todellista tasoaan heikommiksi (Osanen 2014: 78).

Aiempi tutkimus on osoittanut, että minäpystyvyydellä on tärkeä rooli siinä, miten kirjoittajat kokevat kirjoittamisen ja miten he suoriutuvat siinä. Koska oma tutkimukseni käsittelee kirjoittamiseen liittyviä suhtautumisia, on syytä ottaa huomioon myös minäpystyvyyden mahdollinen rooli näiden suhtautumisten rakentumisessa. Tätä aihetta käsittelemän lähemmin luvussa 6.1, jossa esittelen aineistossani esiintyvää *kirjoituksen laadun diskurssia*, joka käsittelee kirjoittajien omia arvioita kirjoituksestaan.

4 TUTKIMUSAINEISTO JA MENETELMÄ

Tässä luvussa kuvaan tutkimusaineistoani, aineiston käsittelyä sekä tutkimusmenetelmäni. Esittelen ensin Tampereen yliopiston Kansanperinteen arkistosta peräisin olevaa sotakirjeaineistoani (luku 4.1). Tämän jälkeen käsittelen tutkimuseettisiä kysymyksiä, jotka ovat tutkimukseni kannalta relevantteja (luku 4.2) sekä tutkimusmenetelmäni (luku 4.3).

4.1 Aineisto ja sen käsittely

Aineistoni käsittää yhteensä 122 kirjettä, jotka ovat peräisin Tampereen yliopiston Kansanperinteen arkistossa (Kper) säilytteillä olevasta sota-ajan kirjeiden kokoelmasta (SAK). Aineisto käsittää kirjeitä kymmenestä eri osakokoelmasta: SAK114, SAK177, SAK201, SAK214, SAK237, SAK241, SAK262, SAK277, SAK349 ja SAK437. Kirjeet ovat saatavilla tutkimuskäyttöön Kansanperinteen arkistossa, missä ne on lajiteltu osakokoelmiin ja kansioihin lahjoittajan perusteella.

Osallistuin keväällä 2016 Liisa Mustanojan ohjaamalle kurssille *Puhutun ja kirjoitetun kielen rajapinnassa*, jonka aikana kokosimme kurssin osallistujien kesken 124 kirjeen aineiston. To teutin kurssin lopputyönä esitelmän aineistossa esiintyvistä lausetason puhekielisyyksistä, ja käytin osia aineistosta myös kandidaatintutkielmassani (Kivinen 2017). Päätin hyödyntää samaa, monipuolista aineistoa myös Pro gradu -tutkielmassani, sillä se soveltui hyvin oman tutkimusongelmani tarkastelemiseen, ja aineistolla on vielä runsaasti tutkimuspotentiaalia. Aineiston kirjeet ovat peräisin useilta eri kirjoittajilta, mikä on tutkimukseni kannalta etu, sillä tarkoitukseni on muodostaa kokonaiskuvaa kirjeenvaihdon ja kirjoittamisen diskursseista sotakirjeissä. Mustanojan kurssilla tutkimme erityisesti murretaustaltaan hämäläisiä kirjoittajia, joten aineiston kirjoittajista suurin osa on kotoisin Tampereelta tai lähiseudulta. Murretausta ei kuitenkaan omien tutkimuskysymysteni kannalta ole olennainen.

Puhutun ja kirjoitetun kielen rajapinnassa -kurssilla litteroimme digitaaliseen muotoon 124 kirjettä. Kirjeiden tekstisisältö kopioitiin käsin tekstiedostoon kokonaisuudessaan ja siinä tarkassa kirjoitusasussa, jossa se alkuperäisessä kirjeessä esiintyy. Myös rivitys on litteroiduissa kirjeissä alkuperäinen. Jokaisen litteroidun kirjeen yhteyteen on kirjattu kirjeen lähettäjä sekä mahdollisuuksien mukaan muita taustatietoja, kuten kirjoittajan ikä, kenelle kirje on osoitettu ja onko kirje mahdollisesti osa laajempaa kirjeenvaihtoa. Lähes kaikkiin kirjeisiin kirjoittaja on itse merkinnyt päivämäärän, jona kirje on kirjoitettu.

Tämän tutkimuksen aineisto käsittää 122 kirjettä Mustanojan kurssilla kerätystä 124:n kirjeen aineistosta. Olen jättänyt alkuperäisestä aineistosta oman tutkimukseni ulkopuolelle kaksi kirjettä, jotka on kirjoittanut Amerikan Yhdysvalloissa asuva, suomalaissyntyinen henkilö Suomessa

asuvalla veljelleen. Katson kyseisten kirjeiden syntykontekstin olevan siinä määrin erilainen, että ne eivät tämän tutkimuksen näkökulmasta sovi yhteen muun aineiston kanssa. Aineistoon valikoituja kirjeitä yhdistää se, että ne on kirjoitettu Suomessa toisen maailmansodan yhteiskunnallisessa kontekstissa: suurin osa talvi- ja jatkosodan aikana, mutta pieni osa kirjeistä myös ennen talvisodan alkua liikekannallepanon aikana, jolloin kenttäposti oli jo toiminnassa.

Suurin osa aineistoni kirjeistä on osa jatkuvaa kirjeenvaihtoa, joten kaikki kirjeet eivät ole eri kirjoittajan käsialaa. Yhteensä yksittäisiä kirjoittajia on 53. Kirjoittajista 15 esiintyy aineistossa useamman kuin yhden kirjeen kirjoittajana. Useimmilta kirjoittajilta kirjeitä on aineistossa 1–5 kappaletta. Viisi kirjoittajista on aineistossa edustettuna 8–14 kirjeen verran. Kirjoittajien kokonaismäärää nostaa se, että kansion SAK177 kokoelma koostuu Tampereen sosialidemokraattisen naisyhdistyksen vastaanottamista kirjeistä, joista kaikki aineistoon kuuluvat kirjeet ovat yksittäisiä kiitoskirjeitä tavaralahjoituksista eivätkä siten osa jatkuvaa kirjeenvaihtoa. Näitä kirjeitä aineistossa on 30 kappaletta.

Kansion 177 sisältämät Tampereen sosialidemokraattiselle naisyhdistykselle (Naisyhdistys) lähetetyt kirjeet eroavat muusta aineistosta ja tyypillisestä sotakirjeenvaihdosta sikäli, että kirjoittaja ja vastaanottaja eivät oletusarvoisesti tunne toisiaan, ja kirjeet ovat kiitoskirjeinä sävyllään jokseenkin formaalimpia kuin läheisten kesken lähetetyt kirjeet (ks. Mustanoja 2018). Joistakin kirjeistä käy ilmi, että kirjoittaja tuntee naisyhdistyksen kanssa tekemisissä olevia ihmisiä, mutta koska kirjeet on osoitettu yhdistykselle, ei kirjoittaja voi tietää, kuka kirjeen lukee. Tästä huolimatta myös kiitoskirjeet sopivat nähdäkseni tämän tutkimuksen aineiston joukkoon: niiden syntykonteksti on olennaisilta osiltaan sama kuin muidenkin sota-ajan kirjeiden, vaikka kirjoittajan ja vastaanottajan suhde onkin laadultaan erilainen. Kirjeet on joka tapauksessa kirjoitettu Suomessa toisen maailmansodan yhteiskunnallisessa kontekstissa, suurin osa rintamalla. Kirjoittajana on yksityishenkilö, joka ei edusta mitään virallista tahoa, kuten yritystä tai järjestöä, vaikka kirjeistä 3 kappaletta onkin useamman kuin yhden henkilön allekirjoittamia.

Tässä Pro gradu -tutkielmassa esitän aineistoesimerkit siinä muodossa, kuin ne esiintyvät aineistossani, lukuun ottamatta rivitystä ja tekstin muotoilua. Tekstin rivitys ei olennaisesti vaikuta analyysiini, joten olen tilan säästämisen ja luettavuuden vuoksi rivittänyt aineistoesimerkit uudelleen. Alkuperäiset tavutukset puuttuvat aineistoesimerkeistäni, mutta koska oikeinkirjoitus ei ole tutkimuskysymyksen kannalta olennainen piirre aineistossa, en pidä tätä ongelmana. Mustanojan kurssilla noudattamiemme käytänteiden mukaisesti aineistossa käsialan tai muiden tekijöiden vuoksi epäselvät kohdat on merkitty [hakasulkeilla]. Aineistoesimerkeistä poistamieni henkilönnimien merkitsemiseksi olen käyttänyt merkintää [--]. Tapauksissa, joissa olen jättänyt osan virkkeestä tai lauseesta aineistoesimerkin ulkopuolelle, käytän merkintää [--] esimerkin alussa ja/tai lopussa. Samaa

merkintää käytän myös joissakin tapauksissa, joissa yksi aineistoesimerkki käsittää useampia saman kirjeen kohtia. Tällöin merkintä [--] ilmaisee, että välistä on poistettu tekstiä. Aineistoesimerkeissä esiintyvät lihavoinnit olen lisännyt itse korostaakseni tiettyjä osia esimerkistä. Olen merkinnyt kunkin aineistoesimerkin lähdetietoihin kansion, josta kirje on peräisin, kirjeen päiväyksen sekä tiedon, että kirje on osa Tampereen yliopiston Kansanperinteen arkiston kokoelmaa (Kper): esimerkiksi SAK 214, 14.11.1939, Kper. Joistakin kirjeistä päiväys puuttuu; tällöin olen merkinnyt lähdetietoihin ainoastaan kansion numeron ja Kansanperinteen arkiston.

4.2 Tutkimusetiikka

Koska aineistonani on todellisten henkilöiden kirjoittamia, henkilökohtaisiksi aiottuja kirjeitä, on tutkimuksen raportoinnissa syytä kiinnittää huomiota tutkimuseettisiin kysymyksiin. Kirjeet ovat usein kirjoittajien tai heidän omaisiensa vapaaehtoisesti lahjoittamia, ja lahjoittajat ovat tienneet, että kirjeitä voidaan käyttää tieteellisen tutkimuksen aineistona. Kaikissa tapauksissa lahjoittaja ei kuitenkaan ole ollut kirjoittajan tai kirjoittajien lähiomainen. Koska tarkemmilla henkilötiedoilla ei ole tutkimukseni kannalta merkitystä, olen kokenut sopivaksi suojata kirjoittajien ja kirjeissä mainittujen henkilöiden yksityisyyden poistamalla aineistoesimerkeistä henkilönnimet. Tämä onkin Pehkosen (2015: 70) mukaan ensisijainen tapa kunnioittaa sekä kirjeen kirjoittajaa että mahdollisia kolmansia osapuolia, kuten lähisukulaisia. En myöskään käytä keksittyjä nimiä viitatessani kirjoittajiin. Koska kirjoittajien identiteetit eivät ole tutkimuskysymysteni kannalta erityisen olennaisia, en ole nähnyt tarvetta erottaa kirjoittajia toisistaan nimillä. Useimmissa tapauksissa tekstin syntykonteksti on kuitenkin analyysin kannalta relevantti seikka, joten olen maininnut siitä olennaiset tiedot – esimerkiksi onko kirje kirjoitettu rintamalta vai kotoa, ja mikä on kirjoittajan ja vastaanottajan suhde.

Viittaan toisinaan analyysissä kirjoittajiin termeillä kuten ”nuori mies”, ”rintamamies” tai ”nuori nainen” – päätelmän sukupuolesta olen tehnyt kirjeessä esiintyvän etunimen sekä muiden mahdollisten kirjeestä ilmi käyvien seikkojen pohjalta. Kirjoittajien sukupuolittaminen tällä tavalla ei nyky-yhteiskunnan näkökulmasta ole täysin ongelmaton. Koska aineiston kirjeissä ei kuitenkaan esiinny viitteitä siitä, että kukaan kirjoittajista identifioituisi johonkin muuhun sukupuoli-identiteettiin kuin siihen, joka heille nimestä ja muista tekijöistä päätellen on määrätty, viittaan heihin sen sukupuolen termeillä, jota he presentoivat.

4.3 Menetelmä

Tutkimukseni on luonteeltaan laadullista eli kvalitatiivista tutkimusta. Keskeisin menetelmäni on diskurssitutkimus: pyrin selvittämään, millaisia puhetapoja aineistossani esiintyy ja miten nämä

puhetavat eli diskurssit rakentuvat kielellisesti suhteessa tilannekontekstiin ja laajempaan yhteiskunnalliseen kontekstiin. Tilannekontekstin ja yhteiskunnallisen kontekstin välille siltaa rakentaa kirje, tarkemmin sota-ajan kirje, diskursiivisena käytänteenä.

Sota-ajan kirjeiden tilannekontekstiin kuuluvat kirjoittajan ja vastaanottajan väliset suhteet, kirjeiden kirjoittaminen ja lukeminen toimintana sekä puitteet, joissa kirjeitä on kirjoitettu. Sosiokulttuuriseen tai yhteiskunnalliseen kontekstiin sisältyvät muun muassa toisen maailmansodan ajan Suomen poliittinen ilmapiiri, sota-ajan kirjeenvaihtoa koskeva julkinen tiedotus ja propaganda-työ sekä koulutuksen rooli 1900-luvun alun Suomessa. Sota-ajan kirjeiden ymmärtäminen diskursiivisena käytänteenä mahdollistaa yksittäisten kirjeiden käsittelemisen osana sotien ajan Suomen yhteiskunnallista kontekstia.

Suoritin aineiston koodaamisen ja luokittelun Atlas.ti -ohjelmalla. Jaottelin aineistossa esiintyvät kirjeitä ja kirjoittamista käsittelevät jaksot sen mukaan, millä tavalla esiintymässä käsitellään aihetta – siis millaista puhetapaa eli diskurssia esiintymä aktivoi. Merkitsin aluksi eri puheenaiheita edustavat jaksot omilla koodeillaan, esimerkiksi ”Kirjoitusväli”, ”Kirjeen odottaminen/toivominen” ja ”Kirjeenvaihdon normit”. Sama jakso sai useimmissa tapauksissa monia koodimerkintöjä. Analyysin myötä jaottelin koodatut jaksot analysoitaviksi diskursseiksi siten, että yhden diskurssin alle saattoi sijoittua useita ensimmäisessä vaiheessa koodattuja puheenaiheita. Olen jaotellut diskurssit kirjeenvaihdon diskursseihin (luku 5) ja kirjoittamisen diskursseihin (luku 6). Kirjeenvaihdon diskursseissa aiheena on kirjeenvaihto joko vastaanottajan ja lähettäjän välisenä tai laajemmin, kun taas kirjoittamisen diskurssit käsittelevät nimenomaan kirjoittajan omaa kirjettä tai omia kirjeitä sekä kirjoittamistapahtumaa. Lopullisessa jaottelussa kirjeenvaihdon diskursseiksi olen hahmottanut *kirjeenvaihdon tärkeyden, postin kulun, kirjeenvaihdon rytmin* sekä *kirjeenvaihdon jatkuvuuden* diskurssit. Kirjoittamisen diskursseja aineistossani puolestaan edustavat *kirjoituksen laadun, asian puutteen, kirjeen pituuden, kirjoittamisen syiden* sekä *kirjoittamisen olosuhteiden* diskurssit. Olosuhdediskurssit olen lisäksi jakanut *fyysisten olosuhteiden, ajan ja velvollisuuksien* sekä *henkisen olotilan* diskursseihin.

Olen valinnut tässä tutkielmassa käsiteltäväksi diskurssit, jotka läheisimmin liittyvät tutkimuskysymyksiini: esimerkiksi paketteja tai kirjeiden mukana saapuvia muita liitteitä käsittelevät jaksot olen rajannut käsittelyn ulkopuolelle. Muita kirjeenvaihtoa tai kirjoittamista koskevia puheta-
poja, joita en tässä tutkielmassa käsittele omana ilmiönään, ovat erilaiset viittaukset vastaanottajan edelliseen kirjeeseen, kirjoittamisen vaikeuden kuvailu, tekstiä jäsentävät viittaukset kirjeen sisältöön sekä kirjeen käsitteleminen fyysisenä esineenä. Nämä puhetavat, joita olisi kenties ollut mahdollista käsitellä omina diskursseinaan, olen kuitenkin rajannut tämän tutkielman ulkopuolelle, sillä ne joko sisältyvät johonkin toiseen käsittelemääni diskurssiin tai eivät liity tutkimuskysymyksiini riittävän

olennaisella tavalla. Kirjeissä esiintyy jonkin verran myös sensuuria käsitteleviä tai siihen viittaavia jaksoja, mutta koska sensuuriaihe esiintyy aineistossa yleensä käsittelemäni *asian puutteen diskurssin* yhteydessä, en ole nähnyt tarpeelliseksi käsitellä sensuuriin liittyviä puhetapoja omana diskurssinaan. Tutkimuksen ulkopuolelle rajaamiani aiheita esittelen lähemmin käsittelylukujen 5 ja 6 alussa.

5 KIRJEENVAIHDON DISKURSSIT

Tässä luvussa käsittelen aineistossa esiintyviä diskursseja, jotka koskevat kirjeenvaihtoa. Tällä tarkoitan diskursseja, joissa käsitellään kirjeenvaihtoa joko a) konkreettisesti tapahtumana, jossa fyysisiä kirjeitä lähetetään henkilöltä toiselle postin välityksellä, tai b) normitettuna ja kirjeenvaihtosuhteen sääntöjen ohjaamana sosiaalisena toimintana, jossa tilallisesti toisistaan erossa olevat henkilöt kommunikoivat kirjeiden välityksellä. Perehdyn aineistoesimerkkien avulla lähemmin neljään kirjeenvaihdon diskurssiin, jotka liittyvät läheisesti tutkimuskysymyksiini: *kirjeenvaihdon tärkeyden diskurssi* (5.1) käsittää puhetapoja, joissa korostuu kirjeiden merkitys sota-ajan kirjeenvaihtajille. *Postin kulun diskurssi* (5.2) koskee kenttäpostin toimintaa ja toimivuutta sekä sen vaikutusta kirjeenvaihtoon. *Kirjeenvaihdon rytmin diskurssi* (5.3) käsittelee tahtia, jolla kirjeenvaihtosuhteen osapuolet kirjoittavat toisilleen ja vastaanottavat kirjeitä, ja *kirjeenvaihdon jatkuvuuden diskurssiin* (5.4) kuuluvat erinäiset pyynnöt ja lupaukset kirjeenvaihdon jatkumisesta. En esittele erikseen jokaista esiintymää analyysin kohteena olevista diskursseista, vaan hyödynnän aineistoesimerkkejä siinä määrin kuin olen kokenut tarpeelliseksi kunkin diskurssin kuvaamisen kannalta

Tähänastisen tutkimuksen valossa voitaneen hyvällä syyllä väittää, että kirjeenvaihto oli sota-ajan ihmisille äärimmäisen tärkeää niin ihmissuhteiden ylläpitämisen kuin henkilökohtaisen selviytymisen takia. Kirjeenvaihdon tärkeys on todettu monessa tutkimuksessa ja monesta näkökulmasta käsin (esim. Hagelstam 2006; 2011; 2012; Pehkonen 2013; Taskinen 2012; 2015; Pajunen 2017). Kirjoittamista on sota-ajan kirjeiden kontekstissa syytä tutkia erottamattomana osana kirjeenvaihtoa, sillä kirjeiden kirjoittaminen on aina dialogista toimintaa, jossa ovat läsnä niin kirjoittaja kuin vastaanottajakin (Hagelstam 2011: 278). Kirjeenvaihdon diskurssit siis kietoutuvat läheisesti yhteen kirjoittamisen diskurssien kanssa.

Suurimmassa osassa aineistoni kirjeistä esiintyy jonkinlaisia viittauksia kirjeenvaihdon aiempiin kirjeisiin, joko kirjoittajan tai vastaanottaman kirjoittamiin – vähintäänkin kirjeessä yleensä kiitetään edellisestä vastaanotetusta kirjeestä. Viittaaminen edelliseen kirjeeseen, johon käsillä oleva kirje on tarkoitettu vastaukseksi, on tyypillistä kirjeille teksteinä (Pehkonen 2013: 74) ja liittyy kirjeenvaihdon luonteeseen vuoropuheluna. Kirjeissä viitataan myös kirjoittajan itse aiemmin lähettämiin kirjeisiin – erityisesti postin kulkua käsittelevän diskurssin yhteydessä (luku 5.2). Lisäksi saateetaan myös kertoa tai kysellä kirjeenvaihdosta kolmannen, molempien kirjeenvaihtajien tunteman henkilön kanssa, mikä on omanlaistaan sosiaalisten verkostojen ylläpitämistä poikkeustilassa. Kerrotaanpa kirjeissä myös kahden erillisen ihmisen välisestä kirjeenvaihdosta (esimerkki 4), ja joissakin tapauksissa kirjoittaja myös viittaa aiemmin vastaanottajan kanssa kasvokkain tai puhelimitse käymäänsä keskusteluun (esimerkki 5).

- (3) Sain [--]lta kirjeen pyhänä kuten Sinultakin, hän on ollut pienessä ka[svu]keskityksessä silloin tällöin jaoksineen ja kertoilee siitä. Menee luultavasti heinäkuulla lomalle ja samalla hän lähetti terveisiä Sinulle perheeltään.
SAK 277, 30.6.1942, Kper
- (4) Tämä [--] jonka kanssa asustan on juhannuksenä naimisiin mennyt tekniikko, hänelle tulee joka päivä kirj[e] eukolta, ja kuulemma kysymys on mitä moninaisemmista kodin perustamisessa esiintyvistä asioista ja ostoista.
SAK 277, 5.7.1942, Kper
- (5) Rakkain [--], onko Sinulla kaikki hyvin? En ehtinyt aamulla puhelimesta paljoja kyselemään kun se oli pika puhelu ja aika meni täyteen.
SAK 349, 6.1.1944, Kper

Erityisesti mainintoja ja kyselyitä kirjoittajan tai vastaanottajan kirjeenvaihdosta kolmannen henkilön kanssa on aineistossa runsaasti, kuten esimerkissä 3. Tässä tutkimuksessa käsittelemäni kirjeenvaihdon diskurssit aktivoituvat kuitenkin lähinnä yhteyksissä, joissa aiheena on kirjoittajan ja vastaanottajan välinen kirjeenvaihtosuhde.

5.1 Kirjeenvaihdon tärkeys

Kirjeenvaihdon merkityksen sotien ajan ihmisille on esitetty näkyvän muun muassa kirjeenvaihdon tiheässä tahdissa, kirjeissä esiintyvinä toivomuksina kirjoittamisesta sekä siinä, että myös tottumattomat kirjoittajat kirjoittivat ahkerasti (Hagelstam 2011: 321). Kirjeenvaihdon tärkeydestä saattaa kieliä myös se, että siihen liittyvät ongelmat aiheuttavat kirjoittajien kesken erimielisyyksiä ja kuuluvat myös kiroilun aiheisiin sota-ajan kirjeissä (Pajunen 2019: 65–69; Riihonen 2019: 89). Tässä luvussa kiinnitän huomioni siihen, miten kirjeenvaihdon tärkeyden diskurssi rakentuu aineistossani. Havainnollistan aineistoesimerkkien avulla, millä tavoin kirjoittajat ilmaisevat kirjeenvaihdon merkitystä itselleen ja rakentavat diskurssia, jossa kirjeenvaihto merkityksellistetään arvokkaana toimintana.

Paitsi, että kirjeet auttoivat ylläpitämään sosiaalisia suhteita, niillä oli myös hyvin käytännöllisiä tehtäviä. Kirjeiden avulla voitiin välittää tärkeätä tietoa, mikä aineistossa muodostuu yhdeksi kirjeenvaihdon tärkeyden aspekteista:

- (6) Kiitos kirjeestä jonka olut minulle kirjoittanut ja siitä kuvasta, **kyllä ne oli molemmat hyvin tervetulleita** tänne Suomen salomaille. Sillä **ei täällä paljonkaa tiedä maailman tapahtumista** kun ei olla muitten ihmisten kanssa missään kosketuksessa. Ei täällä paljon tiedä mitä siellä Keskiuamessa tapahtuu, **sen justiin tietää mitä kirjeissä saa lukea** mutta ei paljon muusta.
SAK 214, 14.11.1939, Kper

Esimerkin 6 kirje on lähetetty ”Karjalan saloilta” ennen talvisodan varsinaista alkamista, liikekannallepanon aikana. Kirjoittaja ilmaisee kiitollisuutensa toveriltaan saamastaan kirjeestä, sillä uutisia kotoa ei ilmeisesti ole saatavilla muuten kuin kirjeiden välityksellä. Tämä muodostuikin sotien aikana tärkeäksi kirjeenvaihdon funktioksi (Taskinen 2015: 17) – kirjeiden avulla pystyttiin välittämään uutisia rintaman ja kodin välillä. Tälle kirjoittajalle on ollut ilmeisen tärkeää tietää, mitä kotopuolella tapahtuu, eikä hän todennäköisesti ollut ainoa. Kirjoittajan vastaanottama kirje ja kuva ovat olleet *hyvin tervetulleita*, mikä on varsin selvä positiivinen arvio ja rakentaa tässä tapauksessa diskurssia kirjeistä ja kirjeenvaihdosta tärkeänä osana sotien ajan elämää.

Myös kirjeenvaihtoon liittyvien tunteiden kuvaaminen rakentaa osaltaan kirjeenvaihdon tärkeyden diskurssia. Esimerkeissä 7–9 esiintyy kuvauksia negatiivisista tunteista, jotka aiheutuvat kirjeenvaihdossa tapahtuneesta katkoksesta, sekä kirjeiden saamisen aiheuttamista positiivisista tunteista:

- (7) Siellä Puntarikoskella, illalla **tuntui niin että ikävältä kun ajattelin etten voi Sinulle kirjoittaa** Sinne olisi tullut posti kerran viikossa ja mennyt samaten muona[kero]ssa siis tänään.
SAK 214, 1.3.1941, Kper
- (8) Hyvä Kotiväki! Monet kiitokset kaikista kolmesta kirjeestä sekä paketista, jotka tänään sain, ne tulivatkin aivan kuin nimipäivälahjaksi. **Olin eilen jo vähän synkkänä, kun ei postia ruvennut lainkaan kuulumaan**, mutta tänään tuli sitten oikein joukolla, sillä sain lisäksi vielä [[-]]itakin kirjeen.
SAK 201, 16.7.1941, Kper
- (9) **Jokainen tervehdys sieltä kotipaikalta antaa meille lisää v[o]ima ja rohkeutta** tässä paljon vaativassa työssämme, jonka j[o]urumme tekemään ylivoimaista vihollista vastaan, sillä kaikki tuo sitoo meitä yhä enemmän taisteluun kotiemme hävittäjää vastaan.
SAK 177, 10.2.1940, Kper

Kaikki kolme esimerkkiä ovat peräisin rintamalta kotirintamalle kirjoitetuista kirjeistä. Esimerkin 7 kirjeen vastaanottaja on kirjoittajan puoliso ja esimerkissä 8 kotiväki. Esimerkin 9 kirje on lähetetty Tampereen Sosialidemokraattiselle Naisyhdistykselle.

Esimerkeistä käy ilmi kirjeenvaihdon vaikutus henkiseen hyvinvointiin rintamalla: sekä kirjeiden lähettäminen että vastaanottaminen ovat tärkeitä hyvinvoinnin kannalta. Esimerkin 7 kirjoittaja kertoo, että hänestä *tuntuu ikävältä*, kun hän ei voi kirjoittaa puolisolleen – *kirjoittamisella* tässä tapauksessa ilmeisesti tarkoitetaan varsinaisen kirjoittamisen lisäksi kirjeen lähettämistä, sillä kirjoittaja kuvaa olosuhteita, joissa postin kulku oli rajattu kertaan viikossa. Esimerkissä 8 kirjoittaja puolestaan kertoo olleensa *synkkänä*, kun odotettuja kirjeitä ja paketteja ei ole tullutkaan. Tasainen ja odotuksenmukainen rytmi kuului kirjeenvaihdon sopimukseen (Hagelstam 2011: 311, lisää

kirjeenvaihdon rytmistä luvussa 5.3), ja tämä korostuu erityisesti sota-ajan kirjeissä, joiden keskeinen funktio oli yhteydenpitokanavan auki pitäminen ja läheisten huolen lievittäminen.

Esimerkki 9 puolestaan ilmentää sitä, mitä tunteita rintamalla olleet ilmaisivat tunteensa vastaanottaessaan kirjeitä – kirjoittaja kertoo kirjeiden (*jokainen tervehdys*) antavan *voimaa ja rohkeutta*. Kirjoittaja ei puhu ainoastaan omista tunteistaan, vaan monikon 1. persoonalla ilmaisee, että sama pätee myös hänen tovereihinsa tai kollektiivisesti kaikkiin rintamalla toimiviin. Tämän esimerkin yhteydessä on huomioitava kirjoittajan ja vastaanottajan suhde – koska kyseessä on Naisyhdistykselle lähetetty kiitoskirje, on kirjeenvaihtosuhteesta formaalimpi kuin läheisten ihmisten kirjeenvaihdossa. Kirjoittajan ilmaisutyyli on virallinen, jopa juhlallinen – kirjeeseen viitataan sanalla *tervehdys* ja sotaan ilmaisuilla *taistelu kotiemme hävittäjää vastaan* sekä *paljon vaativa työ* [--] *ylivoimaista vihollista vastaan*. Naisyhdistykselle lähetetyissä kiitoskirjeissä onkin havaittavissa runsaasti erilaisia korulauseita ja fraasimaisuutta (Mustanoja 2018, 267). Kirjoittajan motivaatio kirjoittaa valitsemallaan tyyllillä on kuitenkin tuntematon, ja motivaatiosta riippumatta esimerkki 9 itsessään rakentaa kirjeenvaihdon tärkeyden diskurssia ilmaistessaan, että kirjeiden vastaanottaminen vaikuttaa positiivisesti mielialaan rintamalla.

Kuten esimerkeistä 7 ja 8 on nähtävissä, pariskuntien ja perheiden välinen kirjeenvaihto koettiin varsin tärkeänä, ja tämä seikka tulee esille kirjeenvaihdon tärkeyden diskurssissa. Samaa todentavat myös esimerkit 10 ja 11:

(10) **On aina niin jännä lukea kirjeitäsi**, vallankin kaikki se mitä nykyisin kirjoitat yhteisistä puuhistasi Pikku-[[--]]n kanssa kiinnostaa minua niin kovin
SAK 349, 6.1.1944, Kper

(11) Kiitos kirjeestä, jonka ilomielin sain vastaanottaa. **Kyllä se on niin hauskaa tänä aikana**, kun kaukaisemmatkin muistavat. [[--]]ltakin sain tässä joku päivä sitten kirjeen. Joko [[--]]ltä on saapunut vastausta, kyllä hän kirjoitti.
SAK 241, 30.1.1940, Kper

Esimerkin 10 kirjeen on lähettänyt nuori isä lapsensa äidille. Kirjoittaja ilmaisee, että erityisesti pariskunnan pieneen lapseen liittyvän sisällön lukeminen on *jännää* ja kiinnostaa häntä. Tämän kirjoittajan tilanne ei ollut jatkosodan aikana harvinainen – sodan jatkuessa useamman vuoden ajan äidit synnyttivät lapsia isän ollessa rintamalla. Kirjeenvaihdon tärkeyden diskurssi rakentuu tässä, esimerkin 6 tapaan, yhteydessä tiedon kulkuun. Kirjeet mahdollistavat tuoreelle isälle edes jonkinlaisen yhteyden lapseensa, jota hän ei itse pääse tapaamaan. Kirjeenvaihto oli rintamamiehille tapa säilyttää yhteys ”normaaliin” siviilielämään (Hagelstam 2011: 318).

Esimerkki 11 edustaa vähemmän tyypillistä sota-ajan kirjeenvaihtoa sikäli, että vastaanottaja ei kuulu kirjoittajan lähimpään perheeseen tai ystäväpiiriin. Suurin osa sota-ajan

kirjeenvaihdosta oli lähiomaisten välistä (Taskinen 2015), mutta myös muille sukulaisille ja tuttaville kirjoitettiin jonkin verran. Kirjeestä ei käy ilmi, ovatko kirjoittaja ja vastaanottaja sukua vai eivät; vastaanottaja ilmeisesti kuitenkin tuntee kirjoittajan puolison, joka on myös rintamalla. Esimerkistä käy ilmi kirjeenvaihdon arvo nimenomaan sotatilassa, eli *tänä aikana* – kirjeenvaihdon tärkeyden diskurssiin liitetään täten laajempi tilannekonteksti, jossa teksti on syntynyt. Kirjeenvaihdon arvoa silloinkin, kun kyseessä ei ole sotakirjeille tyypillinen läheisten välinen yhteydenpito – myös ”kaukaisempien” kanssa käytyä kirjeenvaihtoa arvioidaan positiivisesti, tässä tapauksessa ilmaisulla *on niin hauskaa*.

Vastaanotetun kirjeen arvoa ilmaistaan aineistossa tunnepuheen lisäksi myös muilla keinoin. Tätä havainnollistavat seuraavat esimerkit:

(12) Vihdoin koitti päivä jolloin kirjeesi saapui, lukiessani sitä näin kaikki ne metsät, kuuset, järvet ja talot joista kerroit.
SAK 214, 14.6.1940, Kper

(13) Kiitokset siitä kauniista m[o]rkkauskirjeestä, [--]n aikaansaannos. Aika naatti koko tyttö, minä olen täällä elänyt toivossa saada oikein pitkä kiva kirje laskutuksesta ja sitten tulee sellainen kuin tuli. En tule oikein enää siviiliin. Juu.
SAK 237, 18.11.1941

Esimerin 12 kirjoittaja on nuori nainen, joka kirjoittaa kotoaan rintamalla olevalle, arviolta noin saman ikäiselle serkulleen. Esimerkin 13 kirjoittaja on niin ikään myös nuori nainen, joka toimi Lotta Svärd -järjestössä rintamalla puhelinkeskuksen työntekijänä ja kirjoittaa työtovereilleen Tampereella. Molemmat kirjoittajat ilmaisevat reaktioitaan edelliseen vastaanottajan lähettämään kirjeeseen, mutta tekevät sen hyvin eri tavoilla. Esimerkin 12 kirjoittaja ilmaisee kirjeen olleen hyvin tervetullut käyttäessään adverbia *vihdoin*. Hän myös kuvailee suorastaan runollisesti, mitä mielikuvia kirjeen lukeminen hänessä herätti, mikä myös merkityksellistää kyseessä olevan kirjeen varsin arvokkaaksi – esteettisen elämyksen kuvauksen kautta kirje vertautuu kaunokirjallisuuteen.

Esimerkistä 13 olisi mahdollista tehdä tulkinta, että kirjoittaja ei liiemmin arvosta saamaansa kirjettä. Kirjoittajalta on aineistossa kuitenkin useampia kirjeitä, ja tämän sekä muiden hänen kirjeidensä laajemmassa kontekstissa selvää on, että katkelma on sävyiltään ironisen humoristinen. Kirjoittaja kertoo eläneensä *toivossa saada oikein pitkä kiva kirje laskutuksesta*, mikä on melko yksiselitteisesti tulkittavissa ironiaksi – kirjoittaja ei todellisuudessa vaikuta olevan niinkään kiinnostunut laskutuksesta kuin toveripiirinsä edesottamuksista. Todennäköisesti hän siis ironisella huumorilla pyrkii ylläpitämään suhdettaan ystäviin, joille kirje on osoitettu.

Kirjeenvaihdon tärkeyden diskurssi rakentuu aineistossa merkittävimmin tunnepuheen kautta – kirjeiden lukemiseen sekä toisten toimintaan kirjeiden lähettämisessä liitetään positiivisia

tunteita sekä arvioita, ja vastavuoroisesti kirjeiden tulematta jäämisestä kirjoittaessa kuvataan negatiivisia tunteita. Kirjeiden arvo tulee esille myös epäsuoremmin – esimerkiksi niiden välittämän tiedon arvostuksena, ironiaan verhottuna tai jopa esittämällä kirje esteettisenä elämyksenä. Kaiken kaikkiaan positiivinen suhtautuminen saatuihin kirjeisiin ja niiden kirjoittajiin on aineistossa vallitseva trendi. Pehkosen (2013: 72–73) mukaan toisen kirjeen kehuminen oli sota-ajan kirjeissä yksi tapa vahvistaa kirjeenvaihtajien keskinäistä suhdetta. Positiivinen suhtautuminen kirjeeseen laajenee suhtautumiseksi myös kirjoittajaa kohtaan. Analyysin perusteella vaikuttaakin siltä, että kirjeenvaihdon diskurssilla on ollut tärkeä tehtävä myös ihmissuhteen tärkeyden ilmaisussa: kun kirjoittaja kertoo odottavansa kirjeitä ja nauttivansa niiden vastaanottamisesta ja lukemisesta, hän samalla ilmaisee arvostavansa myös vastaanottajaa ja heidän suhdettaan. Toisaalta positiivinen suhtautuminen voi koskea myös kirjeenvaihtoa ylipäätään, mutta näissäkin tapauksissa arvio kohdistuu myös vastaanottajaan.

5.2 Postin kulku

Yleisiä aiheita sota-ajan kirjeissä ovat erinäiset käytännön seikat: aineiston kirjeissä hoidetaan niin maatalouteen, perheeseen kuin rahaankin liittyviä asioita. Käytännön järjestelyitä liittyi kuitenkin myös itse kommunikaation välineeseen eli kirjeenvaihtoon.

122 kirjeen aineistossani erilaisia viittauksia postin kulkuun, erityisesti kirjeisiin liittyen, on runsaasti: kaikkiaan 46 esiintymää. Tässä alaluvussa esittelen, millä erilaisilla tavoilla kirjoittajat aineistossani puhuvat postin kulusta, ja millaista diskurssia nämä esimerkit yhdessä rakentavat. Aineistossa esiintyy runsaasti mainintoja myös pakettien lähettämisestä, vastaanottamisesta ja matkaamisesta postin mukana. Olen kuitenkin rajannut analyysini ulkopuolelle paketteja koskevat jaksot ja keskittynyt tutkimuskysymysteni mukaisesti nimenomaan kirjeenvaihtoa koskevaan diskurssiin.

Yleisenä havaintona postin kulkua koskevista puhumisen tavoista voidaan todeta, että aineistossani postin kulkua käsitellään enemmän negatiivisessa kuin myönteisessä valossa. Kirjeenvaihdon materiaaliset ulottuvuudet tulevat selkeimmin esille silloin, kun järjestelmän toiminnassa on ongelmia (Hall 2000: 85). Tämä on tietysti ymmärrettävää: kirjeenvaihto oli ainoana yhteydenpito-kanavana kodin ja rintaman välillä äärimmäisen tärkeä osa sotien aikaista elämää, joten luonnollisesti sitä hankaloittavat tekijät herättävät tunteita ja kirjoittavat sanoja myös paperille.

Kenttäposti oli sotien aikana välttämätön organisaatio, joka mahdollisti valtavan lähetysmäärän kuljettamisen rintamalle ja sieltä pois. Organisaation toiminta ei kuitenkaan ollut virheetöntä; lähetysten kulussa saattoi tapahtua viivästyksiä, ja joskus lähetyksiä myös katosi – erityisesti

sodan kaoottisempien vaiheiden aikana (Hagelstam 2011: 312). Myös kenttäpostiin kuuluvaan sensuuriin suhtauduttiin penseästi (Hagelstam 2011: 308–309; Hagelstam & Taskinen 2015: 38). Aineiston kirjeissä esiintyykin runsaasti mainintoja kenttäpostin puutteista, ja aiemmin myös Pajunen (2017: 65–69) on pannut merkille kirjeenvaihdon haasteiden aiheuttaneen kirjoittajissa närää. Yksi postin kulun diskurssin sisällä esiintyvistä aiheista on lähetysten katoaminen:

- (14) [--] eihän se posti kovin kauan kestä näinkään jos vain osoitteeni pysyvät. Rahaa tuskin uskaltaa panna kirjeisiin, sillä se ei kuulemma säily [--]
SAK 201, 16.7.1941, Kper
- (15) Alkää pistäkö tänne rahaa sillä sitä ei Tiedä että jos perille saapuu, ja enkä rahaa Täällä kaipaa, etten minä sitä millään pahalla Tarkoita. Sillä ei tänne kaikki kirjeet perille saavukaan, että voi niistä hukkaa matkalla.
SAK 214, 3.1.1940, Kper
- (16) Lähetän Sulle tämän punaisen lapun ja rahaa.
[--]
P.S. Panenkin rahat tulemaan postiosoitukseksi, se on varmempaa.
SAK 237, 6.12.1942, Kper

Kenttäpostin mukana lähetettiin kirjeiden ja pakettien ohella myös rahaa. Rahaa lähetettiin sotien aikana varsin paljon – kenttäpostin kautta kulki nykyrahassa noin 260:tä miljoonaa euroa vastaava summa (Metsberg 2012: 19). Aineistossani ei kuitenkaan esiinny mainintoja rahan lähettämistä rintamalta kotiin, ainoastaan rintamalle: esimerkkien 14–16 kirjeissä puhe on rahan lähettämistä nimenomaan kotoa rintamalle. Tämä poikkeaa Metsbergin havainnoista: hänen aineistonsa kirjoittajat lähettivät rahaa lähinnä rintamalta kotiin (mp.).

Esimerkin 14 kirjoittaja toteaa, että raha *ei kuulemma säily* kirjelähetyksissä – asiasta ilmeisesti on siis keskusteltu kirjoittajan tovereiden keskuudessa. Ottaen huomioon, että myös esimerkkien 15 ja 16 kirjoittajat kirjoittavat rahalähetysten perille saapumisen epävarmuudesta, voidaan olettaa, että asiasta puhuttiin rintamalla jonkin verran. Aineisto ei kuitenkaan sisällä mainintoja tapauksista, joissa rahaa todella olisi kadonnut postin mukana, ainoastaan joitakin tiedusteluja, onko rahaa sisältänyt kirjelähetys saapunut perille, sekä mainintoja viivästyneistä lähetyksistä. Postin kulun diskurssissa kuitenkin tulee ilmi kirjoittajien huoli kirjeiden ja muiden lähetysten perille saapumisesta. Tämä ilmenee esimerkeissä 14 ja 15 siten, että kirjoittajat varoittavat vastaanottajia olemaan lähettämättä rahaa. Esimerkin 16 tapauksessa kirjoittaja on tullut kirjeen kirjoittamisen jälkeen toisiin ajatuksiin ja toteaa, että rahan lähettäminen postiosoitukseksi on *varmempaa* kuin kenttäpostin välityksellä – vertailuasetelma osoittaa, että kenttäpostia pidetään tässäkin tapauksessa epävarmana vaihtoehtona rahan lähettämisen suhteen. Postin kulun epävarmuuteen vaikuttavat esimerkiksi rintamaelämän haasteet:

- (17) Luulen että osoitteeni näinä päivinä muuttuu, niin että älkää nyt ihan heti mitään lähettäkö, ettei joudu hukkaan
SAK 201, 15.3.1940, Kper

Esimerkissä 17 kirjoittaja kehottaa kotiväkeään pidättäytymään kaikista lähetyksistä hetkeksi. Kirjoittajan mainitsema osoitteen muutos onkin eräs tekijä, joka aktivoi aineistossa postin kulun diskurssia: siirtymät rintamalla saattoivat aiheuttaa muutoksia henkilön kenttäpostiosoitteessa, mikä vaikutti kirjeenvaihdon kulkuun ja toisinaan aiheutti neuvotteluja kirjeenvaihdon rytmistä.

Postin kulun diskurssia esiintyy huomattavan tiheään erään nuoren tamperelaisen miehen kirjeissä rintamalta kotiin. Seuraavista esimerkeistä esimerkit 18 ja 19 ovat peräisin hänen kirjeistään, esimerkissä 20 puolestaan hänen siskonsa kirjoittaa kotoa lähetetyssä kirjeessä:

- (18) En ole vielä saanut vastausta kirjeeseeni tätä kirjoittaessani kun tämä kenttäposti on näin alkuun ylen hidas. Se johtuu virkailijoiden, jopa jakelupöytienkin puutteesta.

[--]

Olen odotellut kirjettänne hartaasti mutta annetaan kenttäpostille anteeksi sen hitaus.

SAK 114, Kper

- (19) Asia on mielestäni siten, että jossain kenttäpostikonttorissa on iso vuori kirjeitä joista vain päällimmäisiä saadaan tänne. En nim. ole saanut rahakirjettä, jossa olisi 20 mk. Jos se toinen kirje on se isältä saamani, olen sen saanut, mutta jos se on teiltä, ei se ole vielä tullut.

SAK 114, 3.11.1939, Kper

- (20) Pahuksen kenttäposti, joka Sinua rahan ja tupakan puutteessa on pitänyt

SAK 114, 18.7.1941, Kper

Esimerkeissä 18 ja 19 postin kulun diskurssi rakentuu yhteydessä kirjeenvaihdon tärkeyden diskurssiin – diskurssi aktivoituu, koska kirjoittaja ei ole saanut odottamiaan kirjeitä. Kirjeitä on odotettu jopa *hartaasti*, kuten esimerkissä 18. Tästä huolimatta kirjoittaja ilmaisee ymmärtävää suhtautumista kenttäpostin toiminnan kankeuteen – hän perustelee kenttäpostin hitautta resurssien puutteella ja myöhemmin samassa kirjeessä ilmaisee anteeksiantonsa organisaatiolle. Kirjoittaessaan *annetaan kenttäpostille anteeksi* hän kehottaa myös kirjeen vastaanottajaa eli perhettään tekemään samoin – passiivimuoto *annetaan* toimii tässä yhteydessä imperatiivina vastaavana direktiivinä (VISK § 1654). Anteeksiannon käsite kuitenkin sisältää oletuksen toiminnasta, jota on tarpeen pyytää anteeksi; voidaan siis päätellä, että kenttäpostin toiminnassa on kirjoittajan mukaan moitittavaa.

Esimerkissä 19 esittää jälleen oman tulkintansa viivästymisen syistä, ja katkelma vahvistaa kuvaa kirjoittajan jokseenkin negatiivisesta suhtautumisesta kenttäpostiin. Liioitteleva ilmaisu *iso vuori kirjeitä* välittää affektisena suhtautumista, joka asiayhteydessä voidaan tulkita negatiiviseksi. Negatiivisen arvion toiminnasta sisältää myös ilmaisu *vain päällimmäisiä saadaan tänne: vain* partikkeli ilmaisee, että ainoastaan ”vuoren” päällimmäiset kirjeet päätyvät vastaanottajalle, muut

eivät. Koska tämänlainen toiminta ei ole kenttäpostille tarkoituksenmukaista, voidaan todeta, että kirjoittaja arvioi kenttäpostin toimintaa negatiivisesti. Samoin tekee myös kirjoittajan sisko esimerkissä 20 käyttäessään voimasanaa *pahus* kenttäpostiin viitatessaan. Kenttäpostiin ei kuitenkaan kohdistu negatiivisia suhtautumisia muualla aineistossa, vaan kaikki esiintymät rajautuvat tämän nuoren miehen ja hänen kotiväkensä kirjeenvaihtoon.

Kenttäpostin toiminnan arvioimisen sijaan runsaammin aineistossa esiintyy kyselyitä ynnä muita jaksoja, joissa käsitellään kirjeenvaihdon eriaikaisuutta. Kirjeet eivät aina saapuneet vastaanottajalle samassa järjestyksessä kuin ne oli lähetetty, ja kuljetukseen kuluva aika vaihteli – näiden seikkojen vaikutus postin kulun diskurssin aktivoitumiseen on nähtävissä sekä esimerkeissä 18–20 että seuraavissa esimerkeissä, joissa kirjoittajat käsittelevät postin kulun epävarmuutta ja siitä aiheutuvia haasteita:

- (21) **Luulinkin jo, ettei toinen kirjeeni ollut saapunut**, kun vastaus viipyi mielestäni kauan. Olin juuri kirjoittanut uuden, mutta en ollut vielä ehtinyt lähettää, kun sain sen Veikon kirjeen; silloin ei omani enään ollut sopiva [muuta] perään.
SAK 262, 9.11.1939, Kper
- (22) Olen jo lähettänyt monta tilauskirjettä että pelkäsin teidän jo kiukustuvan, mutta olen jo saanut monta pakettia, joissa ei ole ollut tilaamiani tavaroita lukuunottamatta tupakkaa ja rahaa. **Oletan, että olette saaneet pyyntökirjeeni niin myöhään**, että ei ole ehtinyt näihin paketeihin.
SAK 114, 27.7.1941, Kper
- (23) Olemme kyllä kirjoittaneet Sinulle kirjeitäkin ja paketti on kanssa ollut liikkeellä jo useita päiviä, ainakin 1 viikon joten **se ehkä Sinut siellä jossakin tavoittaa!**
SAK 349, 12.3.1940, Kper
- (24) Lopetan nyt ja kirjoitan taas pian, tämän **kirjeen pitäisi nyt aivan pian lähteä** täältä, niin että **toivottavasti** saatte sen pian.
SAK 201, 16.7.1941, Kper

Omien kirjeiden saapumisesta vastaanottajalle ei ollut aina tietoa – esimerkkien 21 ja 22 kirjoittajat *luulevat ja olettavat* kirjeidensä vaiheita. Postin kulun diskurssille onkin leimallista tämän kaltainen epävarmuus. Osoitteet vaihtuvat ja kirjeiden perille saapuminen on epävarmaa. Kirjoittajien epävarmuus näkyy myös kommenttiadverbien *ehkä* ja *toivottavasti* käytössä. Epävarmuus postin kulun diskurssin sisällä rakentuu myös kysymysten kautta:

- (25) Etkö vieläkään ole saanut sitä kirjettä jossa oli 50:- kirjeen sissäsä. Pistän tämän kortin myö[s].
SAK 114, 16.7.1941, Kper
- (26) Oletkohan Saanut sitä kirjettäni jossa kerroin meidän onnettomuudestamme, kun nim. koko koti meiltä tuhottiin, se talo nim. poltettiin ja osin pommitettiin hajalle.
SAK 349, 12.3.1940, Kper

(27) Kestääkö nyt kauvan kun tulee perille kirjeet.
SAK 277, 18.11.1941, Kper

Esimerkkien 25–27 kirjeet ovat kaikki vanhempien rintamalla oleville pojilleen kirjoittamia. Postin kulun diskurssi aktivoituu esimerkissä 25 kirjoittajan käsitellessä rahalähetystä – tämä on tavallinen yhteys, jossa kyseinen diskurssi aktivoituu, kuten aiemmat esimerkit 14–16 sekä 18 osoittavat. Esimerkissä 26 diskurssin aktivoitumiseen taas vaikuttaa tiedon kulun merkitys kirjeenvaihdossa (ks. luku 5.1) – kirjeen kirjoittanut isä tahtoo varmistaa, että poika saa tärkeän tiedon kodin tuhoutumisesta pommituksessa. Esimerkissä 27 puolestaan tiedustelu koskee itse kenttäpostin toimintaa – kuten aiemmin on todettu, postin nopeudesta ei aina ollut tietoa. On mielenkiintoista, että aineistossa postin kulun diskurssi aktivoituu kysymyksen muodossa nimenomaan vanhempien lähettämässä kirjeissä. Kirjeenvaihdon rytmin odottamattomat muutokset saattoivat avioparien välisessä kirjeenvaihdossa herättää huolta ja kysymyksiä (Pajunen 2017: 65–69), ja sama vaikuttaisi pätevän myös vanhempien ja heidän lastensa välisessä kirjeenvaihdossa.

Postin kulun diskurssissa vallitsevaa on epävarmuus, ja myös negatiivisia suhtautumisia kenttäpostia kohtaan esiintyy. Postin kulun diskurssi saa kuitenkin myös myönteisiä sävyjä. Aiemmin esitellyssä esimerkissä 14 kirjoittaja toteaa: *eihän se posti kovin kauan kestä näinkään jos vain osoitteeni pysyvät*, ja esimerkissä 27 nuori mies kirjoittaa rintamalta ystävälleen:

(28) [--] sillä mikäs tässä on kirjoittaessa kun **posti kulkee ilamatteeksi** niin ei simultakaan muuta mene kun kirjekuari ja paperi hukkaan kun kirjoitat minulle.
SAK 214, 27.10.1939, Kper

Tapauksissa, joissa voidaan katsoa esitettävän positiivisia arvioita kenttäpostiorganisaatiosta, huomio kiinnitetään postin nopeuteen ja siihen, että kenttäposti on maksutonta. Esimerkin 28 kirje on kirjoitettu lokakuussa ennen talvisodan alkua, jolloin kenttäpostin maksuttomuus ei kenties ollut kaikkien tiedossa. Aineiston myöhemmin lähetetyissä kirjeissä asiasta ei ole mainintoja, mikä saattaa johtua siitä, että kenttäpostin toiminta oli tullut kirjeenvaihtajille tutuksi, ja sitä pidettiin itsestään selvänä. Tämä seikka lienee syynä myös diskurssissa ilmeneviin negatiivisiin sävyihin – jos systeemin toimintaan on totuttu, häiriöt kiinnittävät enemmän huomiota kuin moitteeton toiminta.

5.3 Kirjeenvaihdon rytmi

Sota-ajan kirjeissä käsitellään kirjeenvaihdon materiaalisen käytännön, kenttäpostin toiminnan, lisäksi myös kirjeenvaihdon sosiaalisia normeja. Kirjeenvaihto on suhteen osapuolien välinen sopimus, johon sisältyy oletus vastavuoroisesta kirjoittamisesta sekä myös kirjeenvaihdon rytmistä (Hagelstam 2011: 311). Kuten edellisessä luvussa on todettu, kirjeenvaihdon materiaallinen puoli ja

kenttäpostioorganisaatio tulee kirjeissä ilmi postin kulun diskurssina lähinnä silloin, kun ongelmia ilmenee. Saman havainnon voi yleistäen tehdä myös kirjeenvaihdon rytmin diskurssista, johon sisältyvät aiheet, joissa kirjoittajat käsittelevät kirjeiden vastaanottamisen ja kirjoittamisen välillä kuluva aikaa. Koska kirje oli vastaanottajalle usein merkki siitä, että kirjoittaja on ylipäättään elossa, saattoi odottamattoman pitkä tauko kirjeenvaihdossa aiheuttaa huolta ja jopa riitoja; tämän vuoksi rytmisissä tapahtuneita muutoksia oli tärkeätä selittää kirjeissä (Hagelstam 2011: 312–313; Pajunen 2017: 65–69). Enimmäksessä osassa diskurssin esiintymistä kirjoittaja ilmaisee aikavälin kirjeiden välillä olleen pitkä. Todettakoon, että aineisto sisältää myös tapauksia, joissa kirjeenvaihdon rytmin diskurssin aktivoi lyhyt kirjoitusväli:

(29) Se on oikein, että vastaat näin pian, sillä minulla on sellainen käsitys kirjeenvaihdosta, että pitää vastata mahdollisimman pian, vaikka ei saisikaan kuin muutaman rivin paperille.
SAK349, 25.1.1944, Kper

(30) Kiitos kirjeestäni jonka sain eilen illalla vastaan ottaa. Niin päätin vastata sinun kirjeeseesi viipymättä, ettet sinä pitkäksy, sillä onhan se hauskaa tietää Epilänkin kuulumia.
SAK 214, 17.1.1940, Kper

Esimerkin 29 kirje on kirjoitettu rintamalta kirjoittajan siskolle Tampereella. Tämä kirjeenvaihtodiskurssin esiintymä on sikäli merkittävä, että se sisältää suoran maininnan kirjeenvaihdon normeista. Kirjoittajan näkemys, että vastauksen pikaisuus on tärkeämpää kuin sen pituus (*vaikka ei saisikaan kuin muutaman rivin paperille*) heijastaa erityisesti sotakirjeenvaihdon yleisiä käytänteitä – tärkeämpää kuin kirjeen sisältö oli suhteen ylläpitäminen kirjeenvaihdon osapuolien välillä (Taskinen 2015: 18). Kirje on lähetetty vuonna 1944, jatkosodan viimeisen vuoden aikana, joten on mahdollista, että kirjoittaja viittaa nimenomaan sotakirjeenvaihdon normeihin, jotka kirjoittamishetkellä ovat jo ehtineet vakiintua. Kirjoittaja esittää positiivisen arvion siskonsa toiminnasta, joka hänen mukaansa on kirjeenvaihdon käytänteiden mukaista (*Se on oikein, että vastaat näin pian*). Adverbi *oikein* merkitsee arvion kohteeksi siskon toiminnan moraalisuuden – kirjeenvaihdon normien noudattaminen yhdistyy siis moraaliseen hyvään.

Esimerkin 30 kirje on puolestaan kirjoitettu kotoa rintamalle, kirjoittajan toverille. Kirjeenvaihto merkityksellistyy tässä esimerkissä ajankuluna – kirjoittaja vastaa kirjeeseen, jotta vastaanottaja ei *pitkäksy*, ja ennakoi vastaanottajan positiivista reaktiota Epilästä kotoisin olevan kirjoittajan kirjeeseen (*onhan se hauskaa tietää Epilänkin kuulumia*). Kirjeen vastaanottaminen siis ehkäisee pitkästymistä ja tarjoaa viihdykettä. Tämä vastaa aiemmin esitettyjä havaintoja, joiden mukaan kirjeenvaihto oli rintamalla paitsi elintärkeä linkki läheisiin ihmisiin, myös tärkeä harrastus ja tapa kuluttaa aikaa (Taskinen 2015: 17). Jaksot, joissa kirjeenvaihdon rytmiä käsitellään positiivisessa valossa, ilmaisevat positiivista suhtautumista myös vastaanottajaan ja kirjeenvaihtoon yleisesti.

Hagelstam (2011: 313) toteaa, että sota-ajan kirjeissä kirjeenvaihdon rytmistä keskusteltiin, ja kirjeitse saatettiin esimerkiksi sopia rytmin harventamisesta, jos olosuhteet muuttuivat kirjoittamisen kannalta hankalammiksi. Omat havaintoni tukevat Hagelstamin havaintoja sen osalta, että kirjeenvaihdon rytmi on suhteellisen yleinen aihe myös omassa aineistossani. Sen sijaan tämän tutkimuksen aineistossa ei ole tapauksia, joissa kirjoittajat ennakoisivat kirjoitusrytmin muutosta samaan tapaan kuin Hagelstamin aineistossa. Kirjeenvaihdon rytmin muutoksista kylläkin kirjoitetaan, mutta tämä ilmenee jälkikäteen tapahtuvana rytmin muutosten selittämisenä:

(31) Sain mutsin kirjeen tänään. Kiitos siitä. Kyllä kirjoittelen noin kerran viikossa mm. joului- ja uudenvuoden tervehdykseni, mutta kai on hieman ruuhkaa, kun ette ole saaneet hiljattain mitään.
SAK 114, 4.11.1939, Kper

(32) Marakatti! Ensinnäkin pyydän Sulta nöyrästi anteeksi, kun sä oot näin hirvittävän kauan joutunut odottamaan vastausta kirjeeseesi – joka oli loistotekele – mutta olen ollut niin hirvittävän saamaton. Saamaton ihan varpaisiin asti.
SAK 237, 20.5.1943, Kper

Esimerkissä 31 kirjoittaja sanallistaa kirjoittamishetkellä noudattamansa sopimuksen kirjeenvaihdon rytmistä ja ilmaisee, että rytmissä tapahtunut muutos (*ette ole saaneet hiljattain mitään*) johtuu ulkoisista syistä – ilmeisesti kenttäpostin ruuhkautumisesta. Tässä tapauksessa kirjeenvaihdon rytmin diskurssi rakentuu yhteen kietoutuneena postin kulun diskurssin kanssa. Esimerkin 32 kirjoittaja puolestaan paikantaa rytmin muutoksen syyn yksinomaan itseensä. Kirjoittaja esittää kielteisen arvion omasta toiminnastaan kuvaillen itseään ilmaisulla *hirvittävän saamaton ja saamaton ihan varpaisiin asti*. Vastaanottajan edellistä kirjettä hän sen sijaan arvioi hyvinkin positiivisesti ”loistotekeleenä”.

Useammin rytmin harvenemisen syyt kuitenkin löytyvät ulkopuolisista tekijöistä. Rintamalla elämänrytmi ei aina sallinut kirjoittamista, kuten seuraavat esimerkit osoittavat:

(33) Ei minun ole tullut kirjoitettua pitkään aikaan kun meillä on ollut muuttoja ja pitkiä marsseja.
SAK 114, 22.4.1940, Kper

(34) Jouduin viime Maanantaina komennukselee, [Pu]ntarikosken sahalle sieleä piti olla noin 3 kk työ, mutta se saha muutettiin Liperiin ja sinne menee lähempää miehiä. En voinut sieltä kirjoittaa kun se oli kovan metsän sydämessä.
SAK 214, 1.3.1941, Kper

(35) Meiltä on yksi lotta lomalla joten kiirettä on ollut hiukan liikaa. En tahdo millään ehtiä kirjoitella silloin harvoin kun on vapaata. Vapaahetket kun ovat alituista pyykinpesua.
SAK 237, 18.11.1941, Kper

Esimerkeissä 33–35 kirjeenvaihdon rytmin diskurssi aktivoituu kirjoitettaessa rintaman velvollisuuksista. Sekä sotilaan että lotan työtehtävät saattoivat tulla kirjoittamisen tielle, ja tällöin

kirjoittajilla oli tarve selittää kirjeenvaihdon rytmin harvenemista. Tämän tarpeen syntyyn vaikuttanee vastaanottajan reaktioiden ennakoiminen sekä tarve pitää yllä suhdetta vastaanottajaan – kirjoittajat mahdollisesti ennakoivat rytmin harvenemisestä aiheutuvaa huolta ja mahdollista narkästystäkin (Hagelstam 2011: 311–312; Pajunen 2017: 65–69) ja perustelemalla pyrkivät vaikuttamaan vastaanottajan tunteisiin. Tämä selitys saa tukea aineistossa esiintyvistä jaksoista, joissa rytmin muutoksien aiheuttamia reaktioita kuvataan tai ennakoidaan kirjeessä:

- (36) Kiitos kirjeestä. **Ajattelin jo minne ihmeeseen olet joutunut** kun en pitkään aikaan kuullut sinusta mitään.
SAK 214, 14.6.1940, Kper
- (37) Olemme olleet viikon päivät kenttäpostin saavuttamattomissa, ei ole tullut tänne mitään, eikä ole sopinut lähettää meidänkään.
[--]
Kuvittelen, että on sielläkin **moni ajatellut yhtä ja toista**, kun täältä ei ole kuulunut keltään mitään tietoja vähään aikaan.
SAK 262, 12.12.1939, Kper
- (38) Tunnen jo sielussani kuinka **hengessäsi minua manaat**, kun en vielä ole Sulle kirjoittanut
SAK 237, 16.11.1942, Kper
- (39) **Ihmettelit** miksi et ole viikkoon saanut kirjettä, se oli varmaan sitä loman odotus aikaa ja olin niin jännänä, etten tiennyt oikein kirjeittääkää, vaikka nyt pitäisi nät[ä] olla jo pari matkalla
SAK 277, 6.1942, Kper

Kirjeenvaihdossa tapahtuneiden katkosten aiheuttamia reaktioita kuvataan omakohtaisesti, kuten esimerkissä 36, ennakoidaan vastaanottajaan samaistuen (esimerkit 37 ja 38) ja referoidaan vastaanottajan edellisestä kirjeestä (esimerkki 39). Esimerkeissä 36 ja 39 katkos kirjeenvaihdossa aiheuttaa ihmetystä, kun taas esimerkin 38 ilmaisu *hengessäsi minua manaat* merkinnee kirjoittajan ennakoivan vastaanottajan vihaista reaktiota. Esimerkin 37 ilmaisu *on sielläkin moni ajatellut yhtä ja toista* on todennäköisesti eufemismi, jolla kirjoittaja ilmaisee arvionsa, että kotiväki on ollut huolissaan poikansa hengen puolesta.

Kirjeenvaihdon rytmin diskurssi liittyy läheisesti sota-ajan kirjeenvaihdon kenties tärkeimpään funktioon yhteydenpitona läheisten välillä ja merkinä kirjoittajan elossaolosta sekä suhteen jatkuvuudesta. Tämän vuoksi diskurssi on aineistossa suhteellisen yleinen ja saa erilaisia muotoja. Aineiston kirjeissä oma kirjoittamistiheys on yleisempi aihe kuin vastaanottajan, ja suurin osa diskurssin esiintymistä koskee oman kirjoitustahdin hidastumista. Omaa toimintaa saatetaan arvioida negatiivisesti tai ennakoida vastaanottajan negatiivista suhtautumista. Tämä osaltaan vaikuttaa siihen, että rytmin hidastumisen syytä eritellään kirjeissä; useammin syy löytyy ympäröivistä olosuhteista, mutta toisinaan myös kirjoittajasta itsestään. Kirjoittamiseen vaikuttavia olosuhteita käsitellään tarkemmin luvussa 6.5.

5.4 Kirjeenvaihdon jatkuvuus

Omanlaistaan diskurssia kirjeenvaihtoon liittyvien puhetaipojen joukossa rakentavat jaksot, joissa käsitellään kirjeenvaihtosuhteen jatkuvuutta. Tästä diskurssista käytän nimeä *kirjeenvaihdon jatkuvuuden* diskurssi, ja se sisältää kirjeissä sanallistettuja, vastaanottajalle suunnattuja toiveita ja lupauksia kirjoittamisesta tulevaisuudessa. Kirjeenvaihtosuhteen ylläpitäminen oli tavallisesti sotien aikana hyvin tärkeää, ja kirjeenvaihdon jatkuvuuden diskurssi vaikuttaa olleen kirjoittajille keskeinen tapa ilmaista halua pitää suhde elinvoimaisena. Toivomuksia pikaisesta vastauksesta ja usein tapahtuvasta kirjoittamisesta esiintyy paljon: erityisesti fraasi *kirjoita pian* erilaisina variaatioina toistuu aineistossa useasti. Fraasin tiheäkö esiintyvyys antaa aiheita epäillä, että kyseessä on kliseenomainen ilmaisu, jota käytetään jopa tavan vuoksi. Toisaalta kirjeiden syntykontekstin huomioon ottaen tuskin on syytä epäillä, että kirjoittajat eivät tarkoittaisi fraasia kirjaimellisesti: ihmiset todella tahtoivat sodan keskellä tietää läheistensä kuulumisia mahdollisimman usein. Tiheää kirjoittamista toivotaan muun muassa seuraavissa esimerkeissä:

(40) Olen saanut Sinulta niin monta kirjettä että tunnen itseni ihan syllisksi, huomaan että täältä ei ole lähtenyt yhtä monta[a]. preiviä: vaikka pitäisi olla päinvastoin. No se **on jokatapauksessa hyvä että niitä tulee usein. useimmin vielä odotan niitä.**
SAK 277, 5.11.1941

(41) Pankaa vain kuulumiset paperille ja kirjoittakaa vaikka joka päivä.
SAK 114, Kper

Esimerkin 40 kirjeen on kirjoittanut nuori nainen puolisolleen rintamalla. Katkelmassa kirjoittaja ilmaisee toimineensa vastoin kirjeenvaihdon vastavuoroisuuden sopimusta: kotoa ei ole ”lähtenyt yhtä montaa preiviä” kuin kirjoittajan puoliso on hänelle lähettänyt. Tämän rikkomuksen aiheuttamasta syyllisyydestä huolimatta hän kuitenkin esittää vastaanottajan tiheästä kirjoitustahdistista positiivisen arvion. Samoin esimerkissä 41 tiheä kirjoitusrytmi ilmenee toivottavana asiana. Esimerkin 41 kirje on kirjeenvaihdon ensimmäisiä kirjeitä talvisodan alkuvaiheiden ajalta, joten kyseessä voi myös olemassa olevan kirjeenvaihtosuhteen vahvistamisen sijaan olla suhteen alkuun kuuluva sääntöjen määrittely. Kirjeenvaihdon jatkuvuuden diskurssi rakentuu yhdessä kirjeenvaihdon rytmin diskurssissa tämän tyyppisissä tapauksissa, joissa toivomus tai lupaus kirjoittamisesta liittyy kirjoittamistahtiin.

Kirjoittamiseen kehoitetaan kirjeissä innokkaastikin, mutta osa kehotuksista on lähestymistavaltaan varovaisempia. Kehotuksen yhteydessä voidaan käyttää erilaisia pehmentäviä ilmaisuja:

(42) j.k. Kirjoittakaa meille Tampereen pojille **jos vaan on aikaa.**
SAK 177, 29.1.1940, Kper

- (43) Osote on sama kun ennenkin **jos viitsit joskus kirjoittaa**.
SAK 214, 9.12.1939, Kper
- (44) Pistähän nyt joskus kuulumisia sieltäpäin **jos sattuu aikaa olemaan**.
SAK 114, 27.1.1940, Kper
- (45) Yrittäkääpäs taas joskus saada aikaan yxi kpl kirjettä tännepäin – **jos ehditte (!)**
SAK 237, 10.8.1941, Kper

Asettamallaan kirjoittamiskehotukselleen ehdon, kuten *jos viitsit, jos ehditte tai jos vaan on aikaa* kirjoittajat osoittavat, että eivät vaadi kirjeenvaihtosuhteen menevän muiden kiireiden edelle. Erityisesti esimerkissä 42 ilmaisun funktiona voi hyvin olla kohteliaisuus, sillä kyseessä on Naisyhdistykselle lähetetty kiitoskirje. Muiden esimerkkien kirjeet on lähetetty samaan ikäluokkaan kuuluville ystäville tai sukulaisille, joten kohteliaisuuden sijaan motivaationa pehmentävien ilmaisujen käytölle on kenties se, että suhde ei ole yhtä läheinen kuin aviopuolisoiden tai vanhempien ja lasten välinen suhde. Jaksojen funktiona lienee neuvotella kirjeenvaihtosuhteen säännöistä: lähiomaisten, kuten avioparien, välisen kirjeenvaihdon sääntöihin vaikuttaa kuuluneen säännöllinen ja melko tiheä kirjoitustahti (Hagelstam 2011), mutta ikätoverien välisen kirjeenvaihdon säännöt olivat ilmeisesti joustavammat.

Vanhempien kirjeissä kirjeiden odottamiselle tunnutaan asettavan erityisen paljon painoarvoa. Seuraavista esimerkeistä esimerkki 46 on isän rintamalla olevalle pojalleen kirjoittama, esimerkit 47 ja 48 taas ovat kumpikin saman äidin pojalleen kirjoittamia.

- (46) Minä pistän Sinulle tästäpuolin joka päivä kortin että näet vointimme, Saman toivon Sinun voivan siellä tehdä; **Seuraamme mitä suurimmalla mielenkiinnolla** Sinun oloasi siellä.
SAK 349, 12.3.1940, Kper
- (47) Rakas Poikani!
Odotan jännityksellä kirjettäsi! [E]ilisen radioliedoituksen jälkeen. Päivä uutisissa jo ilmoitettiin että siellä Teidän l[o]hkolla oli suuri ilmataistelu ja sitten illalla että [R].järven i.t. pudotti 6 ryssän konetta Olitko sinä ampumassa? Olisi se suure[mm]oista jos sinunkin osallesi tuli.
SAK 114, 3.8.1941, Kper
- (48) Voi oikein hyvin Jää Taivaan Isän turviin. Kyllä minä taas **niin odotan kirjettä** sieltä jostakin. äiti.
SAK 114, 21.7.1941, Kper

Huomioitavaa näissä kirjeissä on se, että ne on kirjoitettu erityisen merkityksellisten sodan vaiheiden aikana. Esimerkin 46 kirje on kirjoitettu aivan talvisodan viimeisten vaiheiden aikana – sota päättyi päivää myöhemmin, 13.3.1939. Esimerkkien 47 ja 48 kirjeet puolestaan on kirjoitettu jatkosodan alussa: kirjeet on päivätty 21.7.1941 ja 3.8.1941; sota alkoi 25.6.1941.

Erityistä näissä esimerkeissä on tavan ja intensiteetin ilmaiseminen kirjeen odottamisesta puhuttaessa: *seuraamme mitä suurimmalla mielenkiinnolla; odotan jännityksellä kirjettäsi; kyllä minä taas niin odotan kirjettä*. Ilmaisuihin *seuraamme [--] oloasi* on tässä yhteydessä nähdäkseen tulkittava merkitsemään niin ikään kirjeiden odottamista, sillä ilmaisu esiintyy kirjeenvaihdon jatkuvuuden diskurssin yhteydessä, ja ”seuraaminen” mitä todennäköisimmin tapahtui juurikin kirjeiden ja postikorttien välityksellä. Näiden esimerkkien lisäksi vastaavasta ilmiöstä on aineistossa vain yksi esiintymä:

- (49) Olen odotellut kirjettänne **hartaasti** mutta annetaan kenttäpostille anteeksi sen hitaus.
SAK 114, Kper

Tätä nuoren miehen rintamalta kirjoittamaa kirjettä lukuun ottamatta ainoat kirjeiden odottamiseen liitetyt tavan ja intensiteetin ilmaukset ovat peräisin kirjeistä, jotka ovat vanhempien pojilleen lähettämiä sodan kriittisissä vaiheissa. Aineistossa on havaittavissa viitteitä siitä, että sodan vaiheet ja kirjeenvaihdon osapuolten suhde vaikuttavat kirjeenvaihdon jatkuvuuden diskurssin realisoitumiseen, mutta esiintymien vähäisen määrän perusteella ei voitane tehdä kovin laajoja päätelmiä aiheesta.

Kirjeenvaihdon jatkuvuuden diskurssi aktivoituu myös jaksoissa, joissa kirjoittajat pyytävät vastaanottajaa kirjoittamaan tietystä aiheesta. Lähinnä näissä jaksoissa pyydetään lähettämään tietoa, jolloin korostuu kirjeenvaihdon merkitys tiedon välittämisen kanavana:

- (50) Kirjoittakaa sitten minullekin jos [[kirjoittajan veli]] viedään. Ei kai vielä ole joutunut.
SAK 262, 30.11.1939, Kper
- (51) Kirjoita mitäs tarvitset siksi kun taas lähetän nää loput tupakat
SAK 114, 3.8.1941, Kper
- (52) Ei taas muuta olekaan Kirjoitahan taas joskus, mitä sinulle ja [--] kuuluu ?
SAK 349, 11.5.1944, Kper
- (53) Kirjoittelehan nyt kokeneena miehenä taattuja keinoja käyrän alentamiseksi. Ei se nimittäin vielääkään mahtuisi tälle paperille, jos yrittäisin sitä piirtää [--]
SAK 201, 19.10.1942, Kper

Esimerkissä 50 kirjoittaja pyytää kotoa tietoa kirjoittajan veljen mahdollisesta asepalvelukseen kutsumisesta, esimerkissä 51 äiti rintamalla olevan poikansa tarpeista ja esimerkissä 52 rintamalla oleva kirjoittaja tiettyjen henkilöiden kuulumisista. Esimerkissä 53 kirjoittaja pyytää veljeltään neuvoja *käyrän alentamiseksi* – kyseessä on ilmeisesti viittaus *vitutuskäyrään* eli *v-käyrään*, joka on sotilasslangiin kuuluva, ärtymyksen astetta kuvaava ilmaisu (Riihonen 2019: 47). Koska

kirjeet olivat tärkeä tiedon välittymisen kanava sotien aikana, ei ole yllättävää, että tämä funktio tulee esille myös kirjoittamista koskevien toiveiden ja kehoitusten yhteydessä.

Vastaanottajalle osoitettujen, kirjoittamista koskevien pyyntöjen ja kehoitusten lisäksi kirjeenvaihdon jatkuvuuden diskurssi ilmenee myös lupauksina kirjoittamisesta. Huomattavaa kuitenkin on, että kirjoittamista koskevia lupauksia esiintyy aineistossa huomattavasti vähemmän kuin pyyntöjä. Toisin kuin saattaisi ajatella, lupaukset eivät myöskään pääsääntöisesti ole luonteeltaan tunnepitoisia vakuutuksia kirjeenvaihdon jatkumisesta – lähinnä ne ovat sävyiltään toteavia tai koskevat kirjoittamista tietystä aiheesta:

(54) Lopetankin tällä kertaa jatkoa seuraa seuraavassa numerossa.
SAK 214, 11.1.1944, Kper

(55) Täällä on kaunista ja uskon viihtyvänä hyvin. Toiste saatte lisää.
SAK 241, 3.8.1943, Kper

(56) Tunnin perästä lähdenkin porhaltamaan kohti Äänislinnaa, mutta sitä ennen käyn nostamassa korttini tyhjäksi. Kun saavun perille niin kirjoitan sitten lisää matkasta.
SAK 201, 20.7.1942, Kper

(57) Jos luti lupaa en kirjoita ennen kuin tulen, mutta jollei lupaa laitan kortin heti.
SAK 241, 1.3.1941, Kper

Toteavaa sävyä edustavat esimerkit 54 ja 55, joista esimerkin 54 ilmaisu *jatkoa seuraa seuraavassa numerossa* on jopa humoristinen rinnastaessaan kirjeenvaihdon lehden tai jatkoromaanin kaltaiseen sarjajulkaisuun. Nämä lupaukset sijoittuvat kirjeen loppuun, ja ne vaikuttavatkin toimivan paitsi intersubjektillisessa että tekstuaalisessa metafunktiossa: ilmaisu yhtäältä lupaa vastaanottajalle, että kirjeenvaihto tulee jatkumaan, ja toisaalta jäsentää tekstiä merkitsemällä kirjeen lopun. Tämänkaltaiset ilmaisut muodostavatkin suurimman osan aineistossa esiintyvistä kirjoittamislupauksista.

Esimerkit 56 ja 57 ovat funktioltaan samankaltaisia kuin aiemmin esiteltyt esimerkit 50–53 – kirjeenvaihdon jatkuvuuden diskurssi aktivoituu jälleen tiedon kulkua käsittelevissä jaksoissa, tosin kirjoittajan rooli on tässä tapauksessa itse tiedon jakajana. Esimerkissä 57 kirjoittaja käsittelee sotakirjeenvaihdossa erityisesti pariskuntien välillä hyvin merkityksellistä aihetta, lomaa ja lomillepääsyä. Kirjoittaja lupaa lähettävänsä puolisolleen tiedon välittömästi, jos lomaa ei anneta. Tiedon kulkuun liittyviä lupauksia on kuitenkin aineistossa vain vähän; suurin osa kirjoittamista koskevista lupauksista on esimerkkien 54 ja 55 kaltaisia, lopetuksena toimivia toteamuksia.

Kirjeenvaihdon jatkuvuuden diskurssi ilmenee aineistossa enimmäkseen jaksoissa, joissa kirjoittaja kehottaa tai pyytää vastaanottajaa kirjoittamaan. Sekä pyynnöissä että lupauksissa esiintyy fraasimaisia ilmaisuja, joita käytetään tiheään erityisesti kirjeen lopussa: *kirjoita pian-* ja *toiste lisää*

-tyyppiset ilmaisut ovat diskurssin yleisimpiä ilmentymiä. Kirjeenvaihdon jatkuvuuden diskurssi liittyy läheisesti kirjeenvaihdon sopimukseen ja normeihin: kirjeenvaihtosuhteen odotettiin jatkuvan, joten pyynnöt ja lupaukset ovat joko fraasimaisia tai sisältävät jonkin tarkentavan elementin, esimerkiksi toivomuksen tai lupauksen tietystä aiheesta kirjoittamisesta. Vähemmän läheisissä kirjeenvaihtosuhteissa esiintyy pyynnöissä myös kohteliaisuutta ilmentäviä pehmentäviä ilmauksia, joiden funktio on kenties kirjeenvaihtosuhteen säännöistä neuvottelemine: vastaanottajan ei odoteta kirjoittavan mahdollisimman usein, vaan harvempikin tahti riittää.

6 KIRJOITTAMISEN DISKURSSIT

Tässä luvussa käsittelen tutkimusaineistossa esiintyviä diskursseja, jotka liittyvät kirjoittamiseen toimintana tai sen tuloksena syntyvään kirjeeseen. Olen jaotellut nämä diskurssit sen mukaan, mitä kirjeen tai kirjoittamisen aspektia diskurssi koskee. Olen valinnut lähempään tarkasteluun diskurssit, jotka ovat aineistossa määrällisesti merkittäviä ja analyysini perusteella selvästi erotettavissa omiksi diskursseikseen. Omissa alaluvuissaan tarkastelen diskursseja, jotka käsittelevät kirjoituksen laatua (alaluku 6.1), kirjoitettavan asian vähyyttä tai puuttumista (6.2), kirjeen pituutta (6.3), kirjeen kirjoittamiseen liittyviä syitä (6.4) sekä kirjoittamistilanteessa vallitsevia ja kirjoittamiseen vaikuttavia olosuhteita (6.5).

Aineisto sisältää myös kirjeeseen tai kirjoittamiseen liittyviä puhetapoja, jotka olen tässä työssä rajannut käsittelyn ulkopuolelle – aineisto sisältää esimerkiksi melko runsaasti tekstiä jäsentäviä, kirjeen sisältöä ja rakennetta kommentoivia jaksoja:

(58) Täällä sitä taas ollaan Suomen puolella rajaa. Tulin nimittäin parin päivän komennukselle tänne viime yönä klo 2 aikaan. **Ehkäpä sentään kirjoitan asiat alusta alkaen**, että pääset kärryille, mistä tämä tällainen juttu johtuu.
SAK 201, 21.6.1942, Kper

(59) **Ensimmäinen sotakirje alkaa nyt**, koska se loppuu, on tietämätöntä koska toistaiseksi en tiedä vielä osoitettani.
SAK 241, 3.8.1943, Kper

(60) Tämä kirje on jäänyt jo monta kertaa kesken ja nyt se jäisi taas ellen panisi pistettä loppuun.
Piste.
SAK 237, 18.11.1941, Kper

Enimmäkseen nämä jaksot toimivat siirtyminä eri puheenaiheiden välillä, kuten esimerkiksi 58. Myös kirjeen aihetta ja funktiota saatetaan kommentoida, kuten esimerkissä 59. Tekstiä jäsentäviä jaksoja käytetään myös lopetuksissa (esimerkki 60), mutta useimmiten ne kuitenkin aktivoivat muita diskursseja, joita käsittelen omissa luvuissaan. Kyseessä on enemmänkin kirjeen rakenteeseen kuin sisältöön liittyvä ilmiö, ja oma huomioni kiinnittyy tässä tutkimuksessa kirjeiden sisältöihin.

Aineistossa kirjoittamista käsitellään jonkin verran siihen liittyvien haasteiden ja vaikeuksien kautta. Tätä puhetapaa olisi mahdollista käsitellä omana diskurssinaan, mutta toisaalta kirjeissä kuvatut haasteet liittyvät läheisesti muihin kuvaamiini diskursseihin, kuten kirjoituksen laadun ja olosuhteiden diskursseihin. Tästä syystä olen katsonut paremmaksi käsitellä näitä jaksoja muiden diskurssien osina.

6.1 Kirjoituksen laatu

Kirjoittamista toimintana sekä kirjoittamisen tuloksena syntyvää tekstiä käsitellään aineistossani usein tavalla, joka ilmentää kirjoittajan suhtautumista asiaan. Tässä alaluvussa analysoin aineistoesimerkkien avulla diskurssia, jossa kirjoittajat luonnehtivat omaa kirjoittamistaan. Suurimmassa osassa tapauksista, joissa kirjoittajat viittaavat omaan kirjoittamiseensa, käytetään melko neutraaleja sanavalintoja, kuten *kirjoittaa*, *puhua* tai *kertoa*. Muutaman kerran aineistossani esiintyy myös murteellinen sana *riivata/riivailla* ja sen substantiivijohdos *riivari*.

- (61) [--]kin käski pistää tähän sinne pojille Terveisiä. Niin terveiset saapukoon Tämän paperin avulla, sinulle ja Toisille Epilän pojille **riivaili** [--]
SAK 214, 17.1.1940, Kper

Tässä alaluvussa huomion keskipisteenä on kuitenkin diskurssi, joka koskee kirjoittajan suhtautumista kirjoittamiseen tai sen lopputulokseen. Suuntaan siis huomioni ilmaisuihin, jotka rakentavat tätä diskurssia, jota kutsun *kirjoituksen laadun diskurssiksi*. Diskurssi aktivoituu aineistossa erityisesti affektisten sanavalintojen kautta, vaikka joissakin tapauksissa kirjoittajat myös suorasanaisesti kuvaavat tunteuksiaan kirjoittamisesta. Seuraavat aineistoesimerkit havainnollistavat aineistossa esiintyviä affektisiä tapoja luonnehtia kirjoitusta:

- (62) Olen tällä kertaa vartiossa ja on muuri neljän tunnin vapaavuoro niin aloin **kyhätä tätä kirjeentapaista** täällä vartiokämpässä aikani kuluksi
SAK 177, 29.1.1940, Kper
- (63) **Kaikenlaista lorua** Sinä taas sait lukea, mutta **toisten kirjoitan paremmin**.
SAK 277, 21.8.1942, Kper
- (64) En ymmärrä kun ei ne nyt ehdi sinulle kirjottaa **minä näitä höpötyksiä vaan kirjoitan**. mutta kirjoitan aina jotain
SAK 277, 23.11.1941

Esimerkin 62 kirje on peräisin kokoelmasta, joka sisältää Tampereen sosialidemokraattiselle naisyhdistykselle lähetettyjä kirjeitä. Kyseessä on yhdistykselle lähetetty kiitoskirje, joten kirjoittaja ei tässä tapauksessa tunne vastaanottajaa, eikä kirje ole osa jatkuvaa kirjeenvaihtoa.

Katkelmasta ilmenee kirjoittajan affektinen suhtautuminen kirjeen kirjoittamiseen. Kirjoittamiseen viitataan sanalla *kyhätä*, jonka merkitys Kielitoimiston sanakirjan mukaan on *valmistaa häthätää, nopeasti, tilapäiskäyttöön, ”rustata”, ”väsätä”* (KS s. v. *kyhätä*). Vastaavassa merkityksessä sana vaikuttaisi ilmenevän myös tämän kirjeen kontekstissa. Sanavalinnalla ilmaistaan, että kirjoittaminen ei ole erityisen perusteellista tai harkittua ja siihen ei käytetä paljoa aikaa tai vaivaa. Kirjeestä taas käytetään nimitystä *kirjeentapainen*, jossa suhteutusadjektiivi *tapainen* on

substantiivisessa käytössä (VISK § 270, 625). Ilmaisun merkitys tässä kontekstissa on, että kirjoittamisen lopputuotosta ei voi kutsua varsinaiseksi kirjeeksi – kyseessä on tuotos, jota verrataan kirjeeseen, mutta se ei täytä kaikkia kirjeen ominaisuuksia. Kirjoittaja kertoo myös kirjoittavansa *aikan(sa) kuluksi*, minkä voidaan tulkita liittyvän luonnehdintaan kirjoituksen laadusta: kirje on laadittu ”ajan kuluksi”, joten sen laatu ei ole kirjoittajalle ensisijainen seikka. Esimerkissä 62 kirjoituksen laadun diskurssi rakentuukin yhdessä *kirjoittamisen syiden* diskurssin kanssa, jota käsitellään myöhemmin luvussa 6.4.

Myös esimerkeissä 63 ja 64 kirjeen sisällöstä käytetään ilmaisuja, jotka ilmaisevat affektista suhtautumista aiheeseen. Kirjeet ovat kumpikin kokoelmasta 277, mutta eri kirjoittajilta. Esimerkin 63 kirje on kirjoitettu rintamalta kirjoittajan kotona olevalle puolisolle. Kyseisessä esimerkissä kirjoittajan suhdetta puheena olevaan aiheeseen ilmaisee paitsi sanan *loru* käyttäminen kirjeen sisältöön viitaten, myös affektinen lauserakenne. Rakenne, jossa lause alkaa objektillausekkeella *kai-kenlaista lorua* ohjaa huomion erityisesti tähän objektillausekkeeseen ja siten korostaa kirjoituksen olemusta ”loruna”. Rakennetta voidaan pitää eksklamatiivisena (VISK § 1712), sillä kyseessä on kiteytynyt lauserakenne, jonka tarkoituksena on korostaa jonkin puheena olevan asian ominaisuutta. Eksklamatiivilauseet puolestaan ovat affektisuuden lausetason ilmentymiä (VISK § 1710). Ilmaisun affektisuus ja suhtautumista ilmaiseva luonne käyvät ilmi myös kontekstista: sivulause *mutta toiste kirjoitan paremmin* rinnastaa käsillä olevan kirjeen tulevaisuudessa kirjoitettavaan kirjeeseen ja ilmaisee, että käsillä oleva kirje on laadultaan heikompi.

Esimerkissä 64 kirjeeseen tai sen sisältöön viittaa lauseke *näitä höpötyksiä*. Sana *höpötys*, jonka katson synonyymiksi sanalle *höpinä*, viittaa yleisesti turhaan tai tyhjänpäiväiseen puheeseen (KS s. v. *höpinä*), mutta tässä tapauksessa sillä viitataan kirjoitettuun kieleen. Kuten aiemmin tässä luvussa on todettu, sota-ajan kirjeissä kirjoitettuun kieleen on tavanomaista viitata myös sanoilla, jotka tavallisesti liittyvät puhuttuun kieleen. Tässäkin esimerkissä affektinen suhtautuminen kirjoitukseen ilmenee myös lausejärjestyksen kautta: tunnusmerkkinen verbiloppuinen lause (VISK § 1390) yhdistettynä affektisen sanan *höpötys* käyttöön rakentaa affektisuuden kautta vähättelevää, negatiivista suhtautumista omaan toimintaan eli ”höpötysten” kirjoittamiseen. Rinnasteinen lause *mutta kirjoitan aina jotain* asettuu kuitenkin kontrastiiviseen suhteeseen aiemman kanssa – *mutta*-lause ilmaisee tässä tapauksessa odotuksenvastaista asiantilaa, joka pätee aiemman lauseen kuvauksesta asiantilasta huolimatta (VISK § 1140). Kirjoittaja siis vähättelee kirjoituksensa laatua ja ilmaisee, että odotuksia vastaan kirjoittaa, vaikka kirjoitus onkin ”höpötyksiä”. Tämä seikka puolestaan saa merkityksensä suhteessa aiempaan lauseeseen *En ymmärrä kun ei ne nyt ehdi sinulle kirjoittaa*: kirjoittaja vertaa omaa kirjoitustoimintaansa toisten toimintaan (tai sen puutteeseen). Katkelmassa

oman kirjoituksen laadun diskurssi rakentuu yhteydessä kirjoittamisen tärkeyden diskurssiin (5.1) – on parempi kirjoittaa tyhjämpäiväistä asiaa kuin olla kirjoittamatta.

Joissakin aineiston kirjeissä kirjoituksen laadun diskurssi liittyy myös materiaalisen kirjeen laatuun ja ilmenee viittauksina esimerkiksi paperilla näkyvään käsialaan, kuten esimerkeissä 65 ja 66:

(65) Kai minä taasen lopetan **tämän säherryksen** että voi nyt hyvin vaan
SAK 214, 14.11.1939, Kper

(66) Nyt rupesin **raapusteleman** ja kiittämään siitä yhteisestä paketista
[--]
koittakaa saata selvä tämä on **vähän semosta huonoo**
SAK 177, 21.9.1940, Kper

Esimerkit 65 ja 66 ovat molemmat peräisin rintamalta lähetetyistä kirjeistä. Esimerkin 66 kirje on Naisyhdistykselle lähetetty kiitoskirje, mikä saattaa osaltaan vaikuttaa siihen, miten kirjoituksen laadun diskurssi tässä esimerkissä rakentuu.

Esimerkissä 65 kirjoitukseen viitataan lausekkeella *tämän säherryksen*, jossa sana *säherryks* on jälleen affektinen luonnehdinta kirjoituksesta. Kyseessä on onomatopoeettinen, deskriptiivinen sana, jollaiset tyypillisesti kantavat affekteja (VISK § 154). *Säherryks* voi substantiivijohdokseksi viitata tässä joko toimintaan tai sen lopputulokseen, mutta sen merkitys on joka tapauksessa tulkittavissa ”epäselväksi kirjoitukseksi”.

Esimerkissä 66 on käytössä deskriptiivinen sana *raapusteleman*, jonka tulkitsen viittavan kirjoittamiseen. Tämäkin sanavalinta vaikuttaa kantavan mukanaan melko vaatimatonta suhtautumista omaan kirjoittamiseen. *Raapustella* voi olla sanavalintana myös sävyiltään humoristinen, mutta konteksti ohjaa tulkitsemaan sanavalinnan vaatimattomana tai negatiivisena: myöhemmin samassa kirjeessä esiintyy suora sanallinen arvio kirjoituksen laadusta lauseessa *tämä on vähän semosta huonoo*. Kirjeestä ei käy ilmi, viittaako tämä arvio käsialaan, oikeinkirjoitukseen, muihin laatuseikkoihin vai kenties edellä mainittujen yhdistelmään. Kirjoittaja kuitenkin ilmeisesti kantaa huolta siitä, onko hänen kirjoituksensa ymmärrettävää – lause *koittakaa saata selvä* sisältää oletuksen, että kirjoituksesta selvän saaminen on jonkinasteinen haaste. Tässä esimerkissä, kuten myös esimerkissä 63, kirjoittaja puhuttelee suoraan aiottua lukijaa kirjoituksen laadun diskurssin yhteydessä. Kirjeen dialogiselle luonteelle ominaista on, että lukija otetaan huomioon ja hänen reaktioitaan kirjeen lukemiseen ennakoidaan (Hagelstam 2011: 302). Kirjoittajat arvioivat kirjoituksensa laatua erityisesti lukijan näkökulmasta – tämä on erityisen ilmeistä esimerkeissä 63 ja 66, mutta koska vastaanottaja otetaan yleisesti huomioon kirjeitä kirjoittaessa, on todennäköistä, että sama ilmiö vaikuttaa yleisemminkin kirjoituksen laadun diskurssin taustalla.

Vastaanottajille annetaan myös kehotuksia kirjeen epäselvyyden kanssa pärjäämisestä, kuten seuraavissa esimerkeissä, jotka ovat peräisin rintamalta kirjoitetuista kirjeistä. Esimerkin 68 kirje on Naisyhdistykselle lähetettyjä kiitoskirjeitä, mikä saattaa vaikuttaa kirjoituksen laadun diskurssin rakentumiseen tässä esimerkissä.

(67) Tästä tuli **sekava** kirje, mutta **tehkää yhteenveto**. Olen kirjoittanut tätä vartioitten välissä lauseen kerrallaan
SAK 114, 19.10.1939, Kper

(68) [--] ei minulla ole taipumuksia kirj[a]ittamiseen niin että **koittakaa ottaa selvää**, en ole sellainen kun on veljeni [--] [--]
SAK 177, 1.3.1940, Kper

Esimerkki 67 edustaa kirjoituksen laadun arviointia selkeimmillään: kirjettä kuvataan adjektiivilla *sekava*, mikä vastaa Martinin ja Whiten kuvaamaa asioiden arviointia, tarkemmin sen rakenteellisia ominaisuuksia (Martin & White 2005: 56). Esimerkissä 68 arviointi ei ole yhtä ilmeistä, mutta katkelma on tulkittavissa kirjoittajan omaa toimintaa – kirjoittamista – arvioivaksi. Kirjoittaja toteaa, että hänellä ei ole taipumuksia kirjoittamiseen, mikä ohjaa tulkitsemaan toteamuksen *en ole sellainen kun on veljeni* merkityksessä 'en ole sellainen (hyvä) kirjoittaja kuin on veljeni'. Kuten esimerkissä 66, myös kehoitus *koittakaa ottaa selvää* sisältää oletuksen kirjoituksen epäselvyydestä, joten kokonaisuudessaan voidaan todeta kirjoittajan suhtautuvan kirjoittamiseensa negatiivisesti.

Useimmat aineistossa esiintyvistä kirjoitusta kuvaavista sanankäänteistä ilmaisevat neutraalia tai negatiivista suhtautumista asiaan. Tutkimusaineistoni käsittää itse asiassa vain yhden esimerkin, jossa kirjoituksen laadun diskurssi rakentuu tavalla, joka on tulkittavissa positiivista suhtautumista ilmentäväksi:

(69) [--] kun saa tapella itsensä ihan täyteen tuon keskuksen kera, ei enää jaksa harrastaa tätä jaloa luomistyötä.
SAK 237, 16.11.1942, Kper

Tässäkään nuoren lotan ystävälleen kirjoittamassa kirjeessä ei positiivinen sävy ole suinkaan yksiselitteinen. Ilmaisuihin *jaloa luomistyötä* hyödyntää raamatullista sanastoa, mikä voidaan hyvinkin tulkita ironiseksi liioitteluksi – kirjoittaja tuskin vakavissaan vertaa kirjoitustaan Jumalan luomistyöhön. Kun ilmaisu lisäksi esiintyy yhteydessä, jossa käsitellään kirjoittamiseen liittyviä haasteita, on esimerkki paremmin tulkittavissa ironisen humoristiseksi suhtautumiseksi kirjoittamiseen kuin oman kirjoituksen ylistykseksi.

Negatiiviset arviot omasta kirjoittamisesta tai kirjeestä vaikuttavat heijastavan kirjoittajan heikkoa kirjoittamisminäpystyvyyttä. Sotien aikana kaikki kirjoittajat eivät olleet kokeneita kirjoittajia; erityisesti vanhemmille miehille, joilla koulutustausta oli heikko, kirjoittaminen saattoi olla

hyvinkin vierasta (Taskinen 2015: 15). Kirjoitustaitojen heikkous ilmenee tämän tutkimuksen aineistossa lähinnä Naisyhdistykselle lähetetyissä kirjeissä, joissa kirjoitustaitojen skaala on varsin kirjava (ks. Mustanoja 2018; Kivinen 2017). Kirjoitustaitojaan arvioivat negatiivisesti kuitenkin myös muut kirjoittajat, joilla kirjoitustaidot tosiasiaassa ovat varsin hyvät. Kirjoittamisminäpystyvyys ei usein liitykään kirjoittajan tosiasiallisiin taitoihin (Bandura 1977; Osanen 2014). Yksityinen kirje eroaa huomattavasti ympäristöistä, joissa kirjoittamisminäpystyvyyttä on tavallisesti tutkittu – aihetta on tutkittu enimmäkseen koulutuksen kontekstissa, jossa tutkimushenkilöiden motivaatio tekstien kirjoittamiseen on lähtökohtaisesti ulkoisempi kuin kirjettä kirjoittaessa. On kuitenkin mahdollista, että kirjoittamisminäpystyvyys on vaikuttanut myös sotakirjeiden kirjoittajien suoritukseen: Pehkonen (2013: 73) esittää, että kirjeiden ensisijaisesta viestinnällisestä funktiosta huolimatta kirjoittajilla oli jossain määrin esteettisiäkin tavoitteita, ja sisällöstä pyrittiin tekemään kiinnostavaa – lukijan kuvitellut reaktiot otettiin huomioon paitsi käsiteltyjen aiheiden, myös muodon osalta.

Toisaalta Pehkosen mukaan kirjeiden laadun pahoitteleminen on voinut toimia myös sympatian kerjäämisen tarkoituksessa (Pehkonen 2013: 73). Tällöin kirjoittamista arvioivien jaksojen interpersonaalinen funktio olisi laajempi: sen lisäksi, että kirjoittaja esittää suhtautumisensa asiaan tai toimintaan, hän yrittää herättää lukijassa tietyn reaktion, kuten sympatian kirjoittajaa kohtaan. Tarkasteltaessa kirjoittajien suhtautumista omaan kirjoitukseensa onkin otettava huomioon kirjeenvaihdon dialogisuus – negatiivisia arvioita sisältävillä jaksoilla on väistämättä interpersonaalinen tehtävänsä. Koska kirjeiden ihmissuhdetta ylläpitävä ja rakentava funktio on niin merkittävä, rakentavat kirjeiden kaikki kielelliset valinnat myös kirjoittajan ja vastaanottajan keskinäistä suhdetta.

6.2 Asian puute

Tässä alaluvussa esittelen *asian puutteen* diskurssin rakentumista aineistossani. Kyseessä on kirjoittamista koskeva diskurssi, joka rakentuu jaksoissa, joissa kirjoittaja arvioi oman kirjeensä sisältöä. Siinä, missä mainintoja kirjeen pituudesta on melko vähän (ks. luku 6.3), kirjeen sisältöä käsitellään aineistossani suhteellisen runsaasti. Ylivoimaisesti suurin osa kirjeen sisältöön liittyvästä puheesta käsittelee kirjoitettavan asian puutetta – kirjoittaja toteaa tavalla tai toisella, että kirjeessä kerrottavaa asiaa on vähän tai ei ollenkaan. Tämä diskurssi on suhteellisen yleinen omassa aineistossani, ja siihen on kiinnitetty huomiota myös aiemmassa sotakirjeiden tutkimuksessa (Pehkonen 2013: 73, Taskinen 2015: 27). Perehdyn seuraavaksi joihinkin aineistoesimerkkeihin, jotka havainnollistavat asian puutteen diskurssia.

Esimerkit 70 ja 71 ovat molemmat peräisin nuorten miesten rintamalta kotiväelleen kirjoittamista kirjeistä. Nämä eri kirjeistä peräisin olevat esimerkit ovat melko tyypillisiä asian puutteen diskurssin ilmentymiä.

(70) Täällä **ei erikoisempaa kerrottavaa** ole meidän kun ei ole edes vielä tarvinnut tapella.
SAK 262, __.12.1939, Kper

(71) **En** tässä **osaa paljon keksiä kirjoitettavaa**, mutta vastaan kirjeis[ii]nne, vaikka **ei ole paljon vastattavaakaan**.
SAK 114, 26.7.1941, Kper

Kummassakin esimerkissä esiintyy VA-partisiippi, jonka voidaan tulkita tässä tapauksessa merkitsevän partisiipin juurena toimivan verbin – *kertoa*, *kirjoittaa* ja *vastata* – tarkoitteena olevan toiminnan mahdollisuutta (VISK § 524, § 1586). Toisin sanoen siis *kerrottava* ja *kirjoitettava* tarkoittavat jotakin, jota on mahdollista kertoa tai kirjoittaa. Esimerkin 70 kirjoittaja ilmaisee, että *erikoisempaa kerrottavaa* ei ole. Ilmaisua *ei erikoisempaa* edustaa komparatiivin kiteytynyttä käyttötapaa (VISK § 635) ja sanan *kerrottavaa* määritteenä tarkentaa ilmaisua – kirjoittaja ei ilmaise, että kerrottavaa ei ole lainkaan, mutta toteaa, että erityisen huomionarvoista asiaa ei ole. Esimerkissä 71 on kyseessä samankaltainen ilmaisu – kirjoittaja ilmaisee, että asiaa, josta hän voisi kirjoittaa, ei ole paljon. Samoin hän käyttää ilmaisua *ei ole paljon vastattavaa(kaan)*, joka kontekstin perusteella on tulkittavissa siten, että kirjoittajalla ei ole paljon, mitä kirjoittaa vastaukseksi. Samankaltainen VA-partisiipin käyttö ilmaisussa kuten *kirjoitettavaa* ja *kerrottavaa* toistuu myös muualla aineistossa asian puutteen diskurssia aktivoivissa jaksoissa.

Merkittävä ero esimerkkien 70 ja 71 välillä on se, miten niissä rakentuu kirjoittajan toimijuus ”kerrottavan” tuottamisessa. Esimerkissä 70 asian vähyys näyttäytyy ulkoisena seikkana: **täällä ei erikoisempaa kerrottavaa ole**. Tätä asianlaitaa kirjoittaja perustelee toteamalla *meidän ei ole edes vielä tarvinnut tapella* – tämä implikoi, että ”erikoisempaa kerrottavaa” olisi, mikäli kirjoittaja olisi ehtinyt olla taistelussa. Esimerkissä 71 taas asianlaita esitetään niin, että kirjoittajan tehtävänä on ”keksiä kirjoitettavaa” – asian määrä kirjeessä on siis kiinni enemmänkin kirjoittajasta itsestään kuin ulkoisista olosuhteista. Lause *en tässä osaa paljon keksiä kirjoitettavaa* sisältää taustaoletuksen, että ”kirjoitettavan keksiminen” on taito, jota kirjoittaja ei (ainakaan tässä tilanteessa) hallitse – hän ei *osaa keksiä* kirjoitettavaa. Nämä kaksi tapaa merkitä kirjoittajan toimijuutta vaihtelevat asian puutteen diskurssin sisällä: osassa diskurssin esiintymistä kirjoittaja käyttää yksikön 1. persoonan sisältäviä ilmaisuja, kuten *en osaa*, mutta useammin subjekti paikantuu muualle, kuten esimerkissä 70.

Esimerkin 72 kirje on rintamalla olevan nuoren miehen lähettämä niin ikään rintamalla olevalle veljelleen. Esimerkki havainnollistaa sensuurin vaikutusta asian puutteen diskurssin aktivointumiseen:

(72) Toistaiseksi **ei täältä ole edelleenkään mitään kerrottavaa**, taikka **vähän olisi**, mutta **parempi välttää liikaa puhumasta**, jos sattuisi posti joutumaan ryssän käsiin. **En myöskään viitsi ruveta satuilemaan**, niin kuin pojat tekevät vastatessaan „viikonlopun” kirjeenvaihtoilmoituksiin. Lieneekin parasta siirtyä **puhumaan** aivan kirjaimellisesti **itsestään**.
SAK 201, 25.8.1941, Kper

Esimerkissä 72 esiintyy samanlainen tapa ilmaista asian puutetta kuin esimerkissä 70 – ilmaisussa *ei täältä ole edelleenkään mitään kerrottavaa* kirjoittaja jälleen häivyttää itsensä toimijana asian vähyydessä ja esittää asiantilan ulkoisena tosiseikkana. Tämän toteamus kuitenkin riitaantuu jo seuraavassa lauseessa: kirjoittajalla olisi jonkin verran asiaa, mutta hän toteaa, että on *parempi välttää liikaa puhumasta* siltä varalta, että kirje joutuisi venäläisten haltuun. Sensuuri ja itesesensuuri ovat merkittäviä yhteiskunnallisen kontekstin piirteitä, jotka vaikuttavat sota-ajan kirjeiden diskursseihin (Pehkonen 2013: 75) – tässä tapauksessa myös asian puutteen diskurssiin. Rintamalla oltiin tietoisia sensuurin määräyksistä koskien sotatoimien kuvaamista kirjeissä, ja näitä määräyksiä sekä noudatettiin että avoimesti uhmattiin (Hagelstam & Taskinen 2015: 49–50). Tässä tapauksessa kirjoittaja asettuu instituution puolelle ja suoraan ilmaisee noudattavansa sensuurin määräyksiä harjoittamalla itesesensuuria.

Kirjoittaja esittää myös toisen syyn asian vähyydelle todetessaan, että *ei myöskään viitsi ruveta satuilemaan*. Satuilu on kirjoittajan mukaan jotakin, mitä *pojat tekevät vastatessaan „viikonlopun” kirjeenvaihtoilmoituksiin*. Kyseessä on ilmeisesti viittaus kirjeenvaihtoon, jota sodan aikana käytiin seuranhakutarkoituksessa (Taskinen 2015: 17). Sana *pojat* viitanee kirjoittajan rintamatovereihin. Sanan *satuilla* ensisijainen merkitys on Kielitoimiston sanakirjan mukaan ”keksiä t. esittää perättömiä juttuja” (KS s. v. *satuilla*), mikä vaikuttaisi olevan sanan merkitys myös tässä asiayhteydessä. Kirjoittaja siis väittää, että hänen toverinsa keksivät päästään seipitettyä sisältöä kirjoittaessaan kirjeitä tuntemattomille kirjeenvaihtokumppaneille. Asian puutteen diskurssi aktivoituu tässä tapauksessa puhuttaessa ulkopuolisten ihmisten kirjeenvaihdosta, jota vieläpä verrataan omaan kirjeenvaihtoon ja arvioidaan jokseenkin negatiivisesti – ”satuileminen” saa sota-ajan kirjeiden kontekstissa melko negatiivisen affektisen merkityksen.

Koska kirjoittaja ei tahdo rikkoa itesesensuurin linjaa tai kehittää kuvitteellista kerrottavaa, hän tekee ratkaisun *siirtyä puhumaan aivan kirjaimellisesti itsestään*. Tämän jälkeen kirje jatkuu vielä yli puolentoista sivun verran ja käsittelee esimerkiksi kirjoittajan hiusten ja parran kasvua, ruoan laatua sekä säätä. Kyseinen ilmiö on yleinen asian puutteen diskurssin yhteydessä: kirjoittaja

ilmaisee, että kirjoitettavaa ei ole, mutta kirje jatkuu silti. Esimerkissä 72 asian puute ilmaistaan toteamalla, että *täältä* ei ole kerrottavaa. Koska kirje on kirjoitettu rintamalta, on syytä olettaa, että sana *täältä* viittaa juuri rintamaan – siis ”rintamalta ei ole kerrottavaa”. Myös esimerkissä 70 asian puute yhdistyy sotatoimintaan – *erikoisempaa kerrottavaa* ei ole, koska ei ole tarvinnut ”tapella”. Itsesensuuri aktivoi asian puutteen diskurssia myös erään lotan kirjeessä:

- (73) Mitään juorua en osaa kertoa Sulle, täällä kun **ei mitään sellaisia tempauksia satu, joista voisi kertoa**. Villalla painettavia on vaikka kuinka paljon.
SAK 237, 15.2.1943, Kper

Esimerkissä 73 asian puutteen diskurssi aktivoituu yksikön 1. persoonassa, mikä on aineistossa vähemmän tyypillinen tapa. Kirjoittaja viittaa esimerkin 72 tapaan kirjeissä käsiteltäviä aiheita koskeviin määräyksiin ja niistä seuraavaan itsesensuuriin todetessaan, että ”[--] ei mitään sellaisia tempauksia satu, joista voisi kertoa.” Muihin puheenaiheisiin hän viittaa ilmaisulla *villalla painettavia*. Katkelmassa ilmenee puheenaiheiden erilainen arvotus: merkittävät aiheet, joista ei voi kirjoittaa, koska ne kuuluvat sotasensuurin piiriin, ovat *juorua* ja *tempauksia*, jotka asettuvat kontrastiviseen suhteeseen *villalla painettavien* kanssa. Sensuurin piiriin kuuluvat aiheet ovat siis merkityksellisempiä kuin muut.

Esimerkeissä 70, 72 ja 73 siis asian puutteen diskurssi liittyy erityisesti rintaman tapahtumiin: asiaa riittää, mutta jos asia ei koske sotaa, se arvioidaan vähemmän tärkeäksi. Tämä on mielenkiintoinen poikkeama aiemmasta sotakirjeiden tutkimuksesta, jossa on esitetty, että pääsääntöisesti rintamalta ei mieluusti kirjoitettu sotaan liittyvistä aiheista (Taskinen 2015: 23). Edellä käsitellyt esimerkit kuitenkin vaikuttavat viittaavan siihen, että kotiväen oletettiin odottavan uutisia nimenomaan sotatoimista. Koska aineisto kuitenkin sisältää näistä kirjeenvaihtosuhteista vain joitakin kirjeitä, on mahdotonta sanoa, onko kirjoittajilta kenties erikseen toivottu uutisia rintamalta, vai onko kyse vastaanottajan reaktioiden ennakoinnista.

Asian puutteen diskurssi ei kuitenkaan esiinny ainoastaan rintamalta kirjoitetuissa kirjeissä. Aineisto sisältää kaksi esiintymää myös kotoa kirjoitetuissa kirjeissä:

- (74) Täältä kotoa **ei ole mitään erikoista kirjoittamista**. Ainakin minusta näyttää siltä. Irja varmaan kohta kirjoittaa Sinulle, niin että turha minun olisikaan puhua mitään kotiasioista.
SAK349, 3.5.1944, Kper
- (75) Elämä täällä menee tavallista latuaan **ei mitään erikoista** ole tapahtunut josta viitsisi mainita.
SAK 214, 11.1.1944, Kper

Esimerkki 74 on peräisin kirjeestä, joka on päivätty *Kotona 3.5. -44*. Vastaanottaja on kirjoittajan sisko. Kirje on kirjoitettu kirjoittajan viimeisenä lomapäivänä – samassa kirjeessä hän

toteaa: *Nyt ne lomapäivät ovat sitten lopussa ja hommailen tässä lähtöä.* Kirje ei siis suoranaisesti edusta ”kotiväen” kirjoittamia kirjeitä, mutta on joka tapauksessa kirjoitettu muualla kuin rintamalla. Esimerkki 75 taas on tyypillinen kotoa rintamalle kirjoitettu kirje, joka on lähetetty kirjoittajan rintamalla olevalle serkulle.

Sekä esimerkissä 74 että esimerkissä 75 esiintyy ilmaisu *ei mitään erikoista*, jonka variaatio *ei erikoisempaa* esiintyy myös esimerkissä 70. Esimerkeissä ei siis ilmaista, että mitään asiaa ei olisi, mutta jälleen huomio keskittyy asian laatuun – ei ole mitään merkittävää tai mainitsemisen arvoista, mistä kirjoittaa. Kirjoittajat arvottavat elämänsä tapahtumia sen mukaan, ovatko ne *erikoisia* ja siten sellaisia, joista *viitsisi mainita*, kuten kirjoittaja esimerkissä 75 asian ilmaisee. Esimerkissä 74 kirjoittaja kuitenkin lisää: *Ainakin minusta näyttää siltä.* Täten katkelmassa tuodaan näkyväksi se, että kyse on kirjoittajan omasta arviosta, mitä tulee tapahtumien ”erikoisuuteen”. Esimerkissä 74 ”koti-asioista” kirjoittaminen myös arvioidaan suorastaan turhaksi.

Asian puutteen diskurssissa on monessa tapauksessa läsnä kirjoittajan suhtautuminen omaan kirjeeseensä: kirjeessä käsiteltäviä aiheita arvotetaan ja vertaillaan keskenään. Erityisesti tämä piirre tulee esille *erikoinen* -adjektiivin ja ilmaisun *ei erikoisempaa* käytössä. Sota-ajan kirjeiden kontekstissa ”erikoinen” voi kuitenkin saada monenlaisia merkityksiä – merkittävät tapahtumat rintamalla olivat usein myös vaarallisia, joten asian puutteen diskurssin funktiona on saattanut olla myös lukijan rauhoittelu. Asian puutteen diskurssi kirjoittaa kuitenkin jokseenkin negatiivisia arvioita kirjeiden sisällöstä. Joissakin tapauksissa kirjoittaja arvioi negatiivisesti myös omaa kykenevyyttään kirjoittaa tai ”keksiä” kirjoitettavaa. Pehkosen (2013: 73) mukaan kertomisen arvoisten aiheiden puute liittyy kirjeen laadun pahoitteluun. Syy asian puutteen diskurssin aktivoitumiseen voikin hyvin olla vastaanottajan reaktioiden ennakointi ja siitä johtuva pahoittelu: vastaanottajan oletetaan odottavan mielenkiintoisia kirjeitä, mutta kun mielenkiintoista asiaa ei ole, kommentoidaan asian puutetta. Diskurssin aktivoitumiseen vaikuttaa myös (itse)sensuuri: esimerkit 70, 72 ja 73 viittaavat siihen, että sotatoimiin liittyviä aiheita pidettiin merkittävänä ja kertomisen arvoisina, mutta juuri näistä aiheista kirjoittajat eivät aina kokeneet voivansa kirjoittaa.

6.3 Kirjeen pituus

Yksi aineistossani esiintyvistä tavoista puhua omasta kirjeestä on kirjeen pituuden kommentoiminen. Kirjeenvaihdon sopimus edellyttää molemmilta osapuolilta yhtenäistä panosta, ja kirjeen pituus oli osa tätä sopimusta (Hagelstam 2011: 311, 313). Tämä osaltaan vaikuttaa siihen, että kirjoittaja kommentoi kirjeensä pituutta silloin, kun se poikkeaa totutusta. Pehkonen (2013: 73) näkee kirjeenvaihdossa lahjainstituution kaltaisia vastavuoroisuuden piirteitä: vastauksen tulee vastata saatua kirjettä

pituudeltaan ja laadultaan tai ylittää se, ja jos kirjoittaja kokee kirjeensä liian lyhyenä tai tasoltaan puutteellisena, asiaa pahoitellaan. Riittävän pitkä ja ”laadukas” kirje on osoitus kirjoittajan arvostuksesta ihmissuhdetta kohtaan (mp.). Kaiken kaikkiaan aineistossa esiintyy vähemmän viittauksia oman kirjeen pituuteen kuin aluksi oletin: esimerkkejä on yhteensä 6 kappaletta neljältä eri kirjoittajalta. Esimerkkien pienestä määrästä huolimatta olen kuitenkin sisällyttänyt analyysiini tämänkin diskurssin, sillä pidän sitä laadullisesti huomionarvoisena omaa kirjettä käsittelevien diskurssien joukossa. Odotuksenvastaista on myös se, että kirjeen lyhyyttä ei aineistossa kommentoida juurikaan – suurimassa osassa esimerkeistä kirjoittaja pitää kirjettään päinvastoin erityisen pitkänä.

Esimerkit 76 ja 77 ovat peräisin saman kirjoittajan yhdestä kirjeestä. Kirjoittaja on nuori nainen, joka toimi Lotta Svärd -järjestössä rintamalla. Esimerkin 76 kirje ajoittuu kirjoittajan ensimmäisille päiville lottana, kun tämä on matkalla rintamalle. Esimerkin 77 kirje taas on tätä edeltävältä ajalta.

(76) **Tästä tulee oikea jatkoromaani.** Toivon vain hartaasti, että saisitte tästä sutusta selvän.
SAK 241, 3.8.1943, Kper

(77) Taidan lopettaa, ennenkuin **tästä tulee vallan kilometrin pituinen.**
SAK 241, 22.2.1942, Kper

Molemmissa esimerkeissä kirjoittaja viittaa kirjeen syntyprosessiin ilmaisulla *tästä tulee*. Intransitiivisella tuloslauseella ilmaistaan muutoksen tapahtumista ilman mitään aikaansaavaa voimaa (VISK § 904) – kirjeen pituus on siis ikään kuin kirjoittajasta riippumaton seikka, johon hän ei aktiivisesti toiminnallaan vaikuta. Lisäksi kirjoittaja esittää erityisen pitkän kirjeen epätoivottavana lopputuloksena – vaikkakin humoristisen liioittelun kautta – viittaamalla kirjeeseen ilmaisuilla *jatkoromaani* ja *vallan kilometrin pituinen*. Esimerkissä 76 kirjeen pituuden diskurssin yhteydessä aktivoituu myös kirjoituksen laadun diskurssi: sanan *suttu* käyttäminen kirjoituksesta on vahvan affektiivinen sanavalinta, joka ilmaisee kirjoittajan negatiivista suhtautumista kirjoitukseensa, vaikka kontekstin huomioon ottaen voi sanavalinta olla myös humoristinen. Häivyttäessään itsensä aktiivisena toimijana kirjeen pituuden suhteen kirjoittaja kenties ilmaisee olevansa itse yllättynyt asiasta ja tällä tavalla pahoittelee kirjeen pituutta. Samankaltainen ilmiö on kyseessä myös esimerkeissä 78 ja 79:

(78) Jopa olenkin kirjoittanut.
SAK 237, 23.8.1941, Kper

(79) Jopa minä olen aikaansaanut taas paljon apulantaa. Koita sulattaa, koita muistaa, koita kirjoittaa ja koita kertoa kaikille oikein paljon terveisiä [--]
SAK 237, 9.1.1943, Kper

Esimerkit 78 ja 79 ovat peräisin saman kirjoittajan eri kirjeistä. Kirjoittaja toimii Lotta Svärd -järjestössä, samoin kuin esimerkkien 76 ja 77 kirjoittaja. Molemmissa esimerkeissä kirjoittaja

käyttää *jopa olen(kin)* -konstruktiota puhuessaan kirjoittamisestaan. Konstruktiio tekee lauseesta eksklamatiivisen lauseen ja siten ilmaisee, että puheena oleva asiantila on jollain tapaa poikkeuksellinen (VISK § 1712). Molemmissa esimerkeissä kirjoittaja päivittelee kirjoittamisensa ja siten aikaansaamansa tekstin määrää ja, samoin kuin esimerkeissä 76 ja 77, ilmaisee asiantilan poikkeavan hänen omista odotuksistaan.

Esimerkissä 78 kirjoittaja puhuu melko neutraalisti *kirjoittamisesta*, mutta esimerkissä 79 hän sen sijaan on *aikaansaanut [--] paljon apulantaa*. Tässä tapauksessa kirjeen pituuden ja laadun diskurssit aktivoituvat jälleen yhdessä: samalla, kun kirjoittaja kiinnittää huomiota kirjeen pituuteen, hän myös arvioi sen laatua. Kirjeeseen viittaaminen sanalla *apulanta* voidaan tulkita siten, että kirjoittaja väittää kirjeen sopivan ensisijaisesti lannoitekäyttöön eli arvioi negatiivisesti sen arvoa kirjeenä. Arvio on kuitenkin todennäköisesti humoristinen – kyseinen kirjoittaja on varsin taidokas ja käyttää kirjeissään usein ironiaa ja huumoria. Kyseessä saattaa olla myös kiertoilmaus, joka viittaa ilmaisuun *puhua paskaa*, joka puolestaan voi tarkoittaa yhdentekevänä pidettyä keskustelua.

Aineistossa esiintyy ainoastaan kaksi tapausta, joissa kirjoittaja ilmaisee kirjeensä olevan erityisen lyhyt. Luvussa 6.2 käsitelty asian puutteen diskurssi toki liittyy läheisesti kirjeen pituuden diskurssiin, ja asian puutteen pahoittelun voidaan tulkita koskevan myös kirjeen pituutta. Olen kuitenkin katsonut tämän diskurssin liittyvän enemmän kirjeen sisältöön kuin sen pituuteen. Ainoat kirjeen lyhyteen viittaavat jaksot ovat peräisin rintamalta lähetetyistä kirjeistä:

(80) Lyhyt tervehdykseni täältä.
SAK 262, __.12.1939, Kper

(81) no niin tätä en palj[o]kaan tällä kerralla kirjota kun tässä on vähän kiire
SAK 177, 13.2.1940, Kper

Esimerkissä 80 kyseessä on kirjeen tekstilajille tyypillinen alkuun sijoittuva tervehdys. Tässä tapauksessa kirjoittaja ilmoittaa jo tervehdyksessä kirjeen lyhydestä. Pehkosen (2013: 73) mukaan kirjeen alussa saatetaan antaa ohjeita, miten kirjeeseen tulee suhtautua; tämä liittyy hänen mukaansa vastaanottajan kuviteltuihin odotuksiin. Nähdäkseni esimerkissä 80 kyseessä on samanlainen ilmiö, joka liittyy myös kirjeenvaihdon vastavuoroisuuteen – kirjoittaja kiinnittää huomion kirjeen lyhyteen ja siten tiedostaa rikkomuksen vastavuoroisuuden sopimuksessa. Esimerkki 81 sitä vastoin sijoittuu kirjeen loppupuolelle. Esimerkki on peräisin Tampereen sosialidemokraattiselle naisyhdistykselle rintamalta lähetetystä kiitoskirjeestä. Kirjoittaja toteaa vasta jonkin matkaa kirjoitettuaan, että kirjeestä ei tule kovin pitkä. Huomionarvoista kuitenkin on, että kirje käsittää kaikkiaan 7 sivua, tosin sivua kohden on verrattain vähän tekstiä. Kirjoittaja esittää kirjeen lyhyydelle myös perusteen – kiire estää kirjoittamasta enempää. Vastaavanlaisia syitä on ilmeisesti ollut myös

Pehkosen (2013: 72–73) aineiston kirjoittajilla. Tässä tapauksessa kirjeen pituuden diskurssin voidaan katsoa aktivoituvan yhdessä *kirjoittamisen olosuhteiden* diskurssin kanssa (6.5), mutta kyseessä on aineiston ainoa vastaavanlainen esiintymä. Tämän esimerkin tapauksessa on myös huomioitava, että kirjeenvaihdon vastavuoroisuuden periaate tuskin pätee, sillä kiitoskirjeeseen ei sisälly oletusta kirjeenvaihdon jatkuvuudesta tai olemassa olevan ihmissuhteen ylläpidon painolastia.

On mielenkiintoista, että aineistossa on vain vähän viittauksia kirjeen pituuteen, kun kirjettä ja kirjoitustapahtumaa kommentoidaan muilla tavoin huomattavasti enemmän. Lisäksi kirjeen lyhyyttä kommentoidaan vain hyvin vähän, mikä poikkeaa esimerkiksi Pehkosen (2013: 73) havainnoista. Yksi potentiaalinen syy on se, että kirjeiden ensisijainen funktio oli yhteydenpito (Taskinen 2015: 16–17), ja lyhyt ja pitkä kirje olivat yhtä arvokkaita yhteydenpitokanavan ylläpitämisessä. Postikorttikin oli sodan aikana tervetullut elonmerkki, ja niitäkin lähetettiin runsaasti. Tärkeämpää kuin kirjeen pituus oli yhtäältä vastaanottajalle se, että kirje ylipäättään saapui, ja toisaalta kirjoittajalle yhteyden pitäminen kaukana oleviin läheisiin. Toisaalta mikäli Pehkosen (2013: 72–73) ja Hagelstamin (2011: 311) huomiot vastavuoroisuuden vaatimuksesta kirjeenvaihdossa pitävät paikkansa, voisi odottaa pituuden diskurssin olevan aineistossa yleisempi ja erityisesti kirjeen lyhyyttä koskevia jaksoja esiintyvän tiheämmin. Aineistojen eroilla lienee osuutta asiaan – eri diskurssit aktivoituvat eri kirjoittajien kirjeissä eri tavoilla. Tämän tutkimuksen aineisto ei ole suuren suuri, joten kokonaisvaltaista läpileikkausta ei pystytä tekemään, eikä se ole tutkimuksen tavoitekaan. Tutkimusotteeltaan kvantitatiivisemmalla tutkimuksella voitaisiin kenties selvittää tarkemmin eri diskurssien esiintymätiheyksiä.

6.4 Kirjoittamisen syyt

Yhteydenpito läheisiin oli tärkein syy, miksi sotien aikana kirjoitettiin kirjeitä – ei ole vaikea kuvitella, miksi toisistaan eroon joutuneet parit, perheenjäsenet ja läheiset ystävät tahtoivat kirjoittaa toisilleen mahdollisimman usein. Oma kysymyksensä on kuitenkin, mikä sai ihmiset yksittäisessä tilanteessa tarttumaan kynään ja ryhtymään kirjeen kirjoittamiseen, sekä se, miten näitä syitä kirjeissä käsiteltiin. Tässä alaluvussa analysoin aineistoni pohjalta sota-ajan kirjeissä esiintyvää *kirjoittamisen syiden diskurssia*.

Kirjeen kirjoittamiseen ei aina ollut tilaisuutta. Tehtävät rintamalla vaihtelivat, ja myös sodan vaiheet vaikuttivat kirjoittamiseen käytettävissä olevan ajan määrään. Kirjeenvaihto oli kuitenkin rintamalla välttämättömän yhteydenpidon lisäksi arvokasta ajanvietettä ja harrastus (Taskinen 2015: 17). Kirjeitä kirjoitettiin tilaisuuden tullen; yksittäisillä henkilöillä tilaisuuksia kirjeen kirjoittamiseen tarjoutui aineiston perusteella esimerkiksi vartiossa:

(82) **Kirjoittelenpa nyt sinulle** täältä Riihimäen päävartiosta, **kun sattuu taas olemaan aikaa**.

En suinkaan ole putkassa, vaan edelleenkin vartiossa, kuten jo eilen illalla sinulle kortissa kirjoittelinkin
SAK 201, 19.10.1942, Kper

(83) Olen tällä kertaa vartiossa ja on muuri neljän tunnin vapaavuoro niin aloin kyhätä tätä kirjeentapaista täällä vartiokämpässä **aikani kuluksi**

SAK 177, 29.1.1940, Kper

Esimerkeissä 82 ja 83 syyksi kirjoittamiseen ryhtymiselle esitetään se, että aikaa sattuu olemaan, ja esimerkin 83 tapauksessa kirje on myös ajan kuluksi harjoitettava askare. Kirjoittamiseen liittyvistä olosuhteista kirjoitetaankin paljon – olosuhdediskurssia käsitellen tarkemmin luvussa 6.5. Kirjoittamisen aloittamiseen saattoi antaa sysäyksen myös sopiva psyykkinen olotila:

(84) Sainpa taas pitkästä aikaa kyllyksi tarmoa ruvetakseni kirjoittamaan kirjettä.

SAK 201, 6.11.1942, Kper

Esimerkissä 84 kirjoittaja, joka on sama kuin esimerkissä 82, kirjoittaa rintamalta kotiin veljellensä. Hän kirjoittaa saaneensa *pitkästä aikaa kyllyksi tarmoa* kirjeen kirjoittamiseen – kirjeenvaihto vastaanottajan kanssa ei siis ole ollut ainakaan tätä kirjettä välittömästi edeltävänä aikana kovin aktiivista. Kirjoittaja esittääkin samalla paitsi syyn kirjeelleen, myös perustelun ilmeisen pitkälle välille kirjeiden saapumisessa, mikä aktivoi myös *kirjeenvaihdon rytmin* diskurssin (5.3). Kirjoittajalla on riittävästi *tarmoa* ryhtyäkseen kirjoittamaan – kirjoittaminen siis vaatii jonkin verran henkisiä voimavaroja, joita ei aina ole riittävästi. Henkisen hyvinvoinnin vaikutus kirjeiden kirjoittamiseen mainitaan myös esimerkissä 85, jossa nuori mies kirjoittaa kotiin perheelleen:

(85) P.S. Ei ole paha ollani, vaikka useinkin kirjoitan.

SAK 114, 27.7.1941, Kper

Siinä, missä esimerkissä 84 henkisten voimavarojen riittävyys yhdistetään kirjeiden kirjoittamiseen, esimerkissä 85 kirjoittaminen liittyy nimenomaan henkiseen pahoinvointiin. Virke sisältää oletuksen, että usein kirjoittaminen voitaisiin kotona tulkita pahan olon merkiksi: *vaikka*-lause määrittää sitä edeltävän hallitsevan lauseen kuvaaman asiantilan odotuksenvastaiseksi (VISK § 1140). Esimerkissä 85 kirjoittamisen syiden diskurssi rakentuu siis vastaanottajan ajatusten ennakoinnin kautta: kirjoittaja ennakoi vastaanottajan tekemiä päätelmiä kirjoittamisen syistä ja tahtoo korjata näitä ennakoimiaan käsityksiä. Vastaanottajan reaktioiden ennakoiminen vaikuttikin sota-ajan kirjeenvaihdossa merkittävästi siihen, mitä kirjoitettiin – kirjeen sisältö ja ilmaisutapa sopeutettiin ennakoituun reaktioon (Hagelstam 2006: 225; 2012: 278). Hagelstamin (2011: 311) mukaan ”tarve kirjoittaa erityisen tiiviisti oli suurin, kun kirjoittajat joko sotatilanteesta johtuen tai henkilökohtaisista

syistä elivät erityisen raskasta ja vaikeata aikaa”. Tämä saattaa selittää kirjoittamisen syiden diskurs-
sin aktivoitumisen henkisen pahoinvoinnin kontekstissa esimerkissä 85 – kirjoittaja tahtoo rauhoitella
läheisiään, jotka ovat saattaneet huolestua kirjeenvaihdon tihentyneestä rytmistä.

Voisi olettaa, että rintamalla olleet eivät juuri tarvinneet ulkoista kannustusta kirjeiden
kirjoittamiseen, joka oli useimmille ainoa yhteydenpidon väylä kodin ja rintaman välillä. Kuitenkin
tutkimusaineistossa esiintyy myös tapauksia, joissa ärsyke kirjeen kirjoittamiseen tulee muilta ihmi-
siltä:

(86) Älä nyt ihmettele vaikka minä kirjoitan sinulle, sillä meille annettiin urakaksi tänään
kirjoittaa 2 kirjettä. Niin minä ajattelin että jos kirjoittaisi sinulle tässä muutaman rivin.
SAK 214, 27.10.1939, Kper

(87) Tuli vain ryhdyttyä kynään tovereitten yllytyksestä kun ei aika tahdo aina oikein kulua ja
minun ”ilomyllyni” jäi sinne kotiin
SAK 114, __.__.1939, Kper

Olellaista esimerkeissä 86 ja 87 on, että molemmat on kirjoitettu talvisodan alkuvai-
heessa, esimerkin 86 kirje jo ennen varsinaista sodan syttymistä. Esimerkin 87 kirjeessä ei ole päi-
väystä, mutta kirje on talvella 1939 alkaneen kirjeenvaihdon ensimmäisiä kirjeitä. Alkuun kirjeen-
vaihto läheisten kanssa saattoi olla vierasta – tyypillisesti kirjeenvaihtoa käytiin kaukana asuville su-
kulaisille ja ystäville (Taskinen 2015: 16). Esimerkkien 86 ja 87 kirjoittajat eivät ole ryhtyneet kir-
joittamaan oma-aloitteisesti, vaan ilmeisesti esimiehen käskystä (86) ja tovereiden kannustamana
(esimerkki 87). Talvisodan ensimmäisinä kuukausina ei kirjeenvaihto kenties ollut vielä muodostunut
kirjoittajille tavaksi. Esimerkin 87 kirjeessä mainittu *ilomylly* tarkoittaa haitaria, jota kirjoittaja sa-
massa kirjeessä pyytääkin lähetettäväksi kotoa rintamalle. Kummankaan kirjoittajan suhtautuminen
kirjoittamiseen ei ole erityisen innokas, vaan kirjoittaminen nähdään työläänä *urakkana* (86) tai ajan
kuluksi harjoitettavana toimintana (87).

Vaikka kirjoittamisen syiden diskurssissa ovatkin aineistossani läsnä suhtautumiset kir-
joittamiseen ajanvietteenä (esimerkit 82, 83 ja 87) ja henkisiä voimavaroja vaativana työnä (esimerkit
84 ja 86), esiintyy aineistossa kuitenkin myös suorasanainen esimerkki välittämisestä ja yhteydenpi-
dosta kirjoittamisen syinä:

(88) Te pojat olette kumpa[ine]kin niin lähellä sydäntäni, että kirjoitan aina kun ehdin.
SAK 277, 23.11.1941, Kper

Kirjeen on kirjoittanut nuoren miehen äiti pojalleen rintamalle. Kirjeenvaihdon tärkeys
asianomaisille käy kirjeissä ilmi monella tavalla (ks. luku 5.1), mutta kirjoittamisen syistä suorasaa-
naisesti puhuttaessa eivät yhteydenpito tai kirjoittajan ja vastaanottajan läheinen suhde tule juurikaan
esille tätä esimerkkiä lukuun ottamatta. On toki todettava, että aineiston kirjoittajat ylipäättään eritte-
levät ”kynään ryhtymisen” syitä melko vähän. Tavallista on, että esimerkkien 82 ja 84 tapaan

kirjeessä mainitaan olosuhteiden olevan suotuisat kirjoittamiselle. Myöskään suhtautuminen kirjoittamiseen ei kirjoittamisen syiden diskurssissa rakennu kovinkaan voimakkaasti sanaston tasolla. Kirjeen kirjoittamiseen viittaaminen sanalla *urakka* on selkein tämän diskurssin yhteydessä esiintyvä suhtautumista ilmaiseva sanavalinta, kuten myös esimerkin 83 ilmaisu *kyhätä tätä kirjeentapaista*, jota on käsitelty edellä luvussa 6.1. Ottaen huomioon kirjeenvaihdon suuren merkityksen kirjoittajille onkin todennäköistä, että syitä ei ole ollut suurta tarvetta selittää – kirjeenvaihdon sopimus on ollut molemmille osapuolille selvä, lukuun ottamatta kenties aivan ensimmäisiä kirjeitä (esimerkit 86 ja 87).

6.5 Kirjoittamisen olosuhteet

Sota muuttaa sen keskellä elävien ihmisten elämää perustavanlaatuisella tavalla. Toisin kuin rauhan aikana, eivät ihmiset sotien aikana välttämättä pystyneet valitsemaan hyvää hetkeä kirjeen kirjoittamista varten. Olosuhteet, joissa ihmiset elivät, poikkesivat radikaalisti rauhan ajan todellisuudesta – erityisesti eturintamalla, mutta myös kotona, missä niin työelämä kuin ihmisten sosiaaliset suhteetkin olivat kokeneet merkittäviä muutoksia, ja pelko omien ja läheisten henkien puolesta varjosti elämää. Tässä alaluvussa kuvaan aineistossani esiintyvää kirjoittamishetkellä vallitsevien olosuhteiden diskurssia. Aineistoni kirjeissä puhutaan niin fyysisistä olosuhteista (luku 6.5.1), laajemmin ympärillä vallitsevaan tilanteeseen, erityisesti aikaan ja velvollisuuksiin, liittyvistä olosuhteista (6.5.2) kuin myös kirjoittajan henkiseen tai fyysiseen olotilaan liittyvistä olosuhteista, jotka vaikuttavat kirjoittamistapahtumaan (6.5.3). Erilaisia olosuhteita kuvataan melko runsaasti. Hagelstamin (2006: 218) aineiston kirjoittajille fyysisen paikan kuvaaminen kirjeissä onkin tärkeää; siten lukija pystyy kuvittelemaan kirjoittajan tiettyyn ympäristöön ja tämä ei tunnu yhtä etäiseltä. Tässä tutkimuksessa olen rajannut tarkasteluun ainoastaan jaksot, joissa olosuhteita käsitellään kirjoittamisen diskurssin sisällä; en siis käsittele tapauksia, joissa kirjoittaja käsittelee kirjoittamishetkellä vallitsevia olosuhteita, jos jakso ei sisällä mainintaa kirjoittamisesta.

6.5.1 Fyysiset olosuhteet

Aineistossa esiintyy lukuisia mainintoja erilaisista fyysisistä olosuhteista, jotka vaikuttavat kirjoittamiseen. Fyysisinä olosuhteina käsitelen aisteihin, fyysiseen ympäristöön, kehon tilaan sekä kirjoitusvälineisiin liittyviä olosuhteita. Nämä ovat merkittävimmät fyysisiksi olosuhteiksi lukemani tekijät, jotka aineistossani osallistuvat olosuhdediskurssin rakentumiseen. Erityisesti rintamaelämän haastavat olosuhteet tulevat esille olosuhdediskurssin muodossa:

- (89) Maan alla asutaan melko ahtaissa oloissa ja lisäksi pimeässä. Senpävuoksi on tämäkin kirjoitus vähän tällaista ”harakanvarpailua”, mutta ehkä selvän saat
SAK 114, 27.1.1940, Kper
- (90) Syövät nuo hyttyset niin pahuksesti ja on saikkakin lämmintä, niin että kirjoittamiin taas pian.
SAK 201, 15.8.1942, Kper
- (91) Istun [kannon] päässä myöhään illalla tätä kirjoittamassa ja tulee pian pimeä ja vartiokin alkaa.
SAK 114, 26.7.1941, Kper
- (92) Tää taitaa olla melko epämääräistä kirjoitusta, mutta makaan taas, tapani mukaan, yläpetillä mahallani ja niin kuin käsität, ei tämä ole maailman paras kirjoitusasento.
SAK 237, 15.2.1943, Kper

Esimerkit 89–92 on kaikki kirjoitettu rintamalta; esimerkit 89–91 ovat nuorten miesten kirjoittamia, esimerkki 92 puolestaan lottana toimineen nuoren naisen kirjoittama. Esimerkit havainnollistavat olosuhdetekijöitä, jotka rintamalla saattoivat vaikeuttaa kirjoittamista: valoa ei välttämättä ollut, ja kirjeitä kirjoitettiin usein ulkoilmassa tai hankalissa ja ahtaissa olosuhteissa. Olosuhteiden vaikutus kirjoituksen laatuun mainitaan erityisesti esimerkeissä 89 ja 92: kirjoitus on *harakanvarpailua* ja *epämääräistä*. Vaikka kirjoittajat esittävätkin kirjoituksestaan negatiivisen arvion, syy heikkoon laatuun paikantuu olosuhdediskurssissa kuitenkin kirjoittajan ulkopuolelle, toisin kuin luvussa 6.1 käsitellyssä kirjoituksen laadun diskurssissa. Olosuhteisiin kohdistuu negatiivisia arvioita: olot ovat *ahtaat* (89), hyttyset syövät *pahuksesti* (90), ja kirjoitusasento *ei [--] ole maailman paras*.

Olosuhdediskurssi aktivoituu joissakin tapauksissa, kuten esimerkissä 90, myös kirjeen lopetuksessa. Tällöin kirjoittaja lopettaa kirjeensä kuvaamalla olosuhteita, joiden puitteissa joutuu lopettamaan kirjeen kirjoittamisen – kuten esimerkissä 90 kiusaavat hyttyset ja juojaa odottava tee. Muualla aineistossa vastaavat, olosuhdediskurssin aktivoivat lopetusjaksot käsittelevät enimmäkseen kirjoittamisen jälkeen tapahtuvaa toimintaa, esimerkiksi nukkumaanmenoa tai työtehtäviä.

Haasteita kirjoittamiselle tuottavat myös kirjoittajan kehoon liittyvät fyysiset tekijät. Tämän laatuksia esimerkkejä ei aineistossa ole montaa, mutta pidän aiheellisena käsitellä myös tätä olosuhdediskurssin ilmenemismuotoa, sillä keho ja terveys ovat keskeinen osa ihmisen elämää sodassa, ja on merkityksellistä, että myös haavoittumisen ja sairauden vaikutukset kirjoittamiseen ovat aineistossa läsnä, kuten esimerkeissä 93 ja 94.

- (93) Rakas Äiti,
Kirjoitan tämän vasemmalla kädellä ja selläni maaten. Kerron nyt vähän kuinka kaikki kävi, Ryssä hööki. Sain nakun aivan eteeni Sirpaleita kaikkiin raajoihin. Ihmeen kautta vatsa ja rinta säilyivät ehjänä Päähän tuli kolme naarmua. [--]
Oikea käsivarsi täynnä pieniä sirpaleita, Sormet eivät toimi, mutta paranemassa.
Kaikki hyvin,
Terveisiä

hyvää vointia
SAK 201, 26.8.1942, Kper

(94) Hyvä sisko !

Monet kiitokset kirjeestäsi, jonka sain tässä pari päivää sitten. Kyllä **olisi ollut aikaa vastata**, mutta olen ollut niin huonossa kunnossa, että **en ole oikein viitsinyt. Toinen poskeni on niin „lihonut”, että ei tahdo oikein nähdä kirjoittaa**. Se alkoi pienestä hammassärystä ja on nyt ollut 4 päivää turvoksissa. Enkä tiedä koska se siitä laskeekaan kun ei pääse edes lääkärissä käymään.

SAK 349, 11.5.1944, Kper

Esimerkki 93 on erityisen painokas esimerkki niin fyysisten olosuhteiden vaikutuksesta kirjoittamiseen kuin kirjoittamisen merkityksestä sota-ajan kirjeenvaihtajille. Kirjoittaja ilmaisee kirjeensä alussa varsin epäotolliset olosuhteet, joissa kirjettään kirjoittaa: *vasemmalla kädellä ja selläni maaten*. Virke yhtäältä sijoittaa kirjoittajan tiettyyn ympäristöön lukijan mielessä – tässä tapauksessa sotasairaalan vuoteeseen – ja toisaalta toimii selityksenä kirjeen haparoivalle käsialalle: kirjoittaja on mitä ilmeisimmin oikeakätinen, mutta oikean käden haavoituttua hänen on pakko kirjoittaa vasemmalla kädellään. Tästä huolimatta hän kuitenkin on kirjoittanut äidilleen niin pian kuin mahdollista. Tässä kiteytyykin sota-ajan kirjeenvaihdon keskeinen funktio elonmerkkinä: vaikka kirjoittaja on haavoittunut pahasti ja joutuu kirjoittamaan hyvin hankalissa fyysisissä olosuhteissa, hän silti kirjoittaa kirjeen ja päättää kaiken lisäksi kirjeensä toteamalla *kaikki hyvin*.

Toisaalta esimerkki 94 viittaa siihen, että heikompi terveydentila joissain tapauksissa vähensi kirjoittamista. Kirjeen on kirjoittanut nuori mies rintamalta siskolleen. Suoraan tätä esimerkkiä ei ole syytä verrata edelliseen, sillä kyse ei ole samanlaisesta hengenvaarasta kuin taistelussa haavoittumisen tapauksessa. Kirjoittaja käyttää ilmaisua *en ole oikein viitsinyt* selittääkseen ilmeisesti tavallisesta poikkeavaa taukoa kirjeen saamisen ja siihen vastaamisen välillä. Ilmaisuu viestittää jokseenkin kielteisistä suhtautumista kirjoittamiseen: verbi *viitsiä* useimmiten ilmenee kielteisissä yhteyksissä (KS s. v. *viitsiä*).

Myös kirjeen kirjoittamisen materiaalisuutta käsittelevät jaksot rakentavat fyysisten olosuhteiden diskurssia. Materiaaliset olosuhteet eivät sodassa aina olleet otolliset kirjoittamiselle, etenkin rintamalla (Hagelstam 2011: 311). Omasta aineistostani ei kuitenkaan löydy kirjoitusvälineisiin liittyviä jaksoja sotilaan tehtävissä toimineilta kirjoittajilta. Seuraavat esimerkit ovat kotirintamalla (esimerkki 95) ja lottatoimistolla (esimerkki 96) kirjoitetuista kirjeistä:

(95) O[n] niin huono kynä tulee niinkun tervatikulla vetäisi
SAK 277, 18.11.1941

(96) (Voi pahas! huomasin juuri, että aloitin tämän arkin ihan väärästä päästä, mutta ei kait sillä niin paljon väliä ole. En nääs ole tottunut kirjoittamaan tällaiselle maalaistyylliselle arkille, mutta aika, paikka ja paperipula ovat paiskanneet mun kouraani tämän)

SAK 237, 15.2.1943

Esimerkissä 95 ilmenee kirjoittajan negatiivinen suhtautuminen kirjoittamisen materiaaliin olosuhteisiin: kynää luonnehditaan sanalla *huono*, mikä on varsin yksiselitteisen negatiivinen arvio. Negatiivinen suhtautuminen tulee esille myös metaforisessa ilmaisussa *tulee niinkun tervatukulla vetäisi*, joka vahvistaa kielteistä arviota. Esimerkissä 96 huudahdus *Voi pahas!* rakentaa osaltaan negatiivista suhtautumista kirjoittajan omaan toimintaan, kirjeen aloittamiseen *arkin ihan väärästä päästä*, mutta suhtautumista lieventää kirjoittajan toteamus *mutta ei kait sillä niin paljon väliä ole*. Materiaalisten olosuhteiden mainitsemisen funktiona lienee kirjeen laadun pahoittelu, jota ilmenee myös muiden diskurssien yhteydessä: kirjoittaja ennakoi, että lukija huomaa kynän heikon jäljen tai kirjepaperin väärästä päästä aloitetun kirjoituksen. Mainitsemalla asian itse kirjoittaja pyrkii viestittämään, että on huomannut kirjeensä laadullisen puutteen ja siten vaikuttamaan lukijan kuviteltuun reaktioon.

Fyysisten olosuhteiden diskurssi ei kuitenkaan rakennu pelkästään haasteiden ja vaikeuksien kautta. Fyysiset olosuhteet voivat kirjeissä merkityksellistyä myös kirjeen kirjoittamisen kannalta otollisina, kuten kirjoittamisen syiden diskurssi luvussa 6.4 osoittaa, tai Hagelstamin kuvaamaan tapaan keinona sijoittaa kirjoittaja tiettyyn ympäristöön:

(97) Nyt on taas Sunnuntai-ilta Otin kirjoituslehtiön ja tulin tänne koivun alle kirjoittelemaan.
Tähän kun ilta-aurinko paistaa niin ihmeen ihanasti.
SAK 214, 22.6.1941, Kper

(98) nyt on rauhallista täällä hämrässä kirjoittaa Sinulle
SAK 214, 1.3.1941, Kper

(99) Raapustan tätä täällä rajatoimiston lottamajan ikkunalla.
SAK 241, 3.8.1943, Kper

Esimerkin 97 kirjeen on lähettänyt nuori nainen rintamalla olevalle puolisolleen, joka puolestaan on esimerkin 98 kirjoittaja. Esimerkin 99 kirjoittaja taas on lotta, joka kirjoittamishetkellä on ollut matkalla rintamalle. Kaikissa tässä alaluvussa esitellyissä esimerkeissä, lukuun ottamatta kirjeen materiaalisuutta koskevia esimerkkejä 95 ja 96, olosuhdediskurssin ensisijaisena funktiona lienee asettaa kirjoittaja lukijan mielessä tiettyyn ympäristöön (ks. Hagelstam 2011: 311), ja erityisesti esimerkeissä 97 ja 96 rauhallisten ja miellyttävien olosuhteiden kuvaamisen funktiona saattaa olla viestittää kirjeen vastaanottajalle, että kaikki on hyvin. Esimerkissä 97 frekventatiivijohdos sanassa *kirjoittelemaan* tuo toiminnan kuvaukseen leikkisän tai leppoisan sävyn (VISK § 1735), ja ilmaisu *ilta-aurinko paistaa [--] ihanasti* viestittää kirjoittajan positiivista suhtautumista vallitseviin olosuhteisiin ja kirjoitustilanteeseen. Esimerkissä 99 kirjoittamisesta käytetty affektinen sana *raapustaa*

saattaa ilmaista joko vähättelevää tai humoristisen kepeää suhtautumista kirjoitukseen. Esimerkissä 98 vähäinen valokin herättää kirjoittajassa positiivista suhtautumista, kun hämärä yhdistetään kirjoitusrauhaan – kontrastina esimerkkiin 89, jossa vähäinen valo ilmenee kirjoittamista vaikeuttavana tekijänä.

Fyysisten olosuhteiden diskurssissa ilmenee toisinaan negatiivista suhtautumista, joka kuitenkin kohdistuu enemmän kirjoittamiseen vaikuttaviin olosuhteisiin kuin itse kirjoittamiseen. Diskurssin merkittävä interpersonaalinen funktio on kirjoittajan sijoittaminen lukijan mielessä tiettyyn ympäristöön, mikä oli sota-ajan kirjeille erityisen tunnusomainen funktio, joka osaltaan piti yllä läheistä ihmissuhdetta. Toisaalta fyysisen ympäristön kuvailun avulla voitiin myös perustella kirjeen laatua, jota kirjoittaja ei kenties kokenut riittävänä.

6.5.2 Aika ja velvollisuudet

Fyysisten olosuhteiden lisäksi kirjeiden kirjoittamista rajoittivat erityisesti rintamalla myös muut velvollisuudet sekä ajan puute. Vapaa-ajan määrä rintamalla vaihteli sodan vaiheiden sekä kunkin henkilön tehtävien mukaan. Luvussa 6.4 käsitellyssä kirjoittamisen syiden diskurssissa eräs diskurssin aktivoivista tekijöistä on kirjoittamiselle otollinen hetki, ja kirjoittamisen syiden diskurssi niveltyykin osin yhteen olosuhdediskurssin kanssa, sillä nämä diskurssit aktivoituvat usein yhdessä. Tässä aluvussa keskityn kuitenkin olosuhdediskurssin ilmentymiin, joissa olosuhteet vaikuttavat kirjoittamiseen jollakin muulla tavalla kuin mahdollistavana tekijänä. Rintamalla kaikilla, niin sotilaana kuin lottana toimivilla, oli velvollisuuksia, joiden täyttäminen vaikutti kirjeiden kirjoittamiseen, mitä tehtiin yleensä vapaa-ajalla – tosin joskus myös esimiehen määräämänä (ks. luku 6.4). Erityisesti vartiossa oleminen on aihe, joka tulee aineistossa useasti esille olosuhdediskurssin sisällä.

(100) kai sitä täytyy mennä nukku[un] sillä kello on 3 pääsin vartiosta ja rupesin vastaaman heti
SAK 177, 21.1.1940, Kper

(101) Minun täytyy tämä lopettaa kun velvollisuus kutsuu, että sydämmelliset kiitukset vielä
kerran Teille.
SAK 177, 25.12.1939, Kper

(102) Tämä kirje on sellainen pika-kirje vartioitten välissä pimeässä että ei se oikein tahdo syntyä
SAK 114, 27.6.19__, Kper

(103) Tästä tuli sekava kirje, mutta tehkää yhteenveto. Olen kirjoittanut tätä vartioitten välissä
lauseen kerrallaan
SAK 114, 19.10.1939, Kper

Esimerkit 100–103, jotka ovat kaikki rintamalta kirjoitettuja, havainnollistavat sotilaan tehtävien ja kirjeiden kirjoittamisen suhdetta: kirjeen kirjoittaminen saattoi joutua odottamaan,

kunnes työ oli tehty (esimerkki 100); ”velvollisuuden kutsu” saattoi toimia ärsykkeenä kirjeen lopettamiselle (esimerkki 101) tai keskeyttää kirjoittamisen ja vaikeuttaa kirjoitusolosuhteita (esimerkit 102 ja 103). Esimerkissä 102 haastavat olosuhteet vaikuttavat myös kirjoittajan suhtautumiseen tuotukseensa: kirjeeseen viitataan sanalla *pika-kirje* ja todetaan, että se ei *tahdo syntyä*, mikä ilmaisee kirjoittajan pitävän kirjoittamista haasteellisena ja suhtautuvan tuotukseensa vaatimattomasti. Jakso toiminee interpersonaalisisessa funktiossa Pehkosen (2013: 72–73) kuvaaman kaltaisena pahoitteluna kirjeen laadusta. Kirjeen laatu ei kuitenkaan yhdisty kirjoittajan omaan toimintaan: subjektina on kirje itse, joka ei *[--]tahdo syntyä*. Syy paikantuu pikemminkin olosuhteisiin: kirjoitustilanteeseen *varti-oitten välissä* ja valon vähäisyyteen. Niin ikään esimerkissä 103 kirjoittaja, joka on sama kuin esimerkissä 102, arvioi kirjettään kielteisesti ”sekavaksi”, mutta kirjoittajan rooli on jälleen häivytetty, tässä tapauksessa intransitiivisella tuloslauseella *Tästä tuli sekava kirje*.

Olosuhdediskurssissa ajan ja velvollisuuksien vaikutus kirjoittamiseen ilmenee myös kirjeen jäsentymisessä ja tekstiä jäsentävässä kielenkäytössä, joka kuuluu yhtäältä tekstuaalisen metafunktion alaan, toisaalta interpersonaalisisessa funktiossa antaa lukijalle ohjeita kirjeen rakenteen tulkitsemiseen. Kirjettä ei välttämättä ole pystytty kirjoittamaan yhdellä istumalla, tai sitä on jatkettu myöhemmin, koska kirjoittaja ei ole pystynyt postittamaan kirjettään. Tämä ilmenee joissakin kirjeissä ”jatkokertomuksen” kaltaisena rakenteena ja aktivoi olosuhteiden diskurssia:

(104) Minulla ei ollutkaan ~~tänään~~-tilaisuutta pistää tätä kirjettä postiin tänään, niin että jatkan vielä vähän, kun olen pidennetyllä iltalomalla.
SAK 201, 15.3.1940, Kper

(105) Taidankin lopettaa vasta muutettuamme, sillä se tapahtuu luultavasti pian, jatkuu.
SAK 262, 9.11.1939, Kper

(106) Klo 15.30 lähden autolla Karjalan maaselkään, josta jatketaan laivalla Paateneeseen. Siellä joudun kanttiiniin. Osaston numeron tiedän jo, mutta en [Rpka], jatkan jahka asia selviää lopullisesti.

3/8 klo 18.

Tästä tulee oikea jatkoromaani. Toivon vain hartaasti, että saisitte tästä sutusta selvän.

[--]

Nyt juuri lastataan postisäkkejä ympärilleni. - Tähän saakka kaikki on sujunut mainiosti.

Jatkoa seuraa sitten taas, kun päästään eteenpäin

4/8

Jatkoa seuraa siis vasta tänään. Saavuin eilen illalla tänne P:een ja olen sijoittunut vastaisille olotiloilleni.

SAK 241, 3.8.1943, Kper

Kirjeitä siis kirjoitettiin toisinaan kahdessa tai jopa kolmessa osassa, kuten esimerkissä 106. Tämä ilmiö on saanut kirjoittajat jäsentämään kirjeitään sen mukaan, minä ajankohtana ne on

kirjoitettu. Joissakin tapauksissa lisäystä ei ole ennakoitu, kuten esimerkissä 104, vaan lisäys sijoittuu alkuperäisen kirjeen päätöksen ja allekirjoituksen jälkeen. Toisissa tapauksissa, kuten esimerkeissä 105 ja 106, kirjeen jatkamista ennakoidaan ja käytetään esimerkiksi ilmaisuja *jatkuu*, *jatkan jatka asia selviää lopullisesti* ja *jatkoa seuraa*.

Kuten fyysisten olosuhteiden diskurssissa, myös ajan ja velvollisuuksien diskurssissa aktivoituu lisäksi kirjoituksen laadun diskurssi: kuvaamalla kirjoittamisen olosuhteita kirjoittajat saattavat esittää perusteluita kirjeen laadulle, jota kirjoittaja arvioi itse tai ennakoi lukijan arvioivan negatiivisesti. Ajan ja velvollisuuksien diskurssi voi kuitenkin toimia myös tekstiä jäsentävästi, jolloin kirjoittaja antaa lukijalle ohjeita kirjeen lukemiseen.

6.5.3 Henkinen olotila

Fyysisten ja ulkoisten olosuhteiden lisäksi kirjoittamiskurssissa esiintyy myös jaksoja, joissa käsitellään henkisen olotilan vaikutusta kirjoittamiseen. Käsitelen näitä tapauksia olosuhdediskurssin osana. Sota-ajan kirjeissä kehoitettiin kannustavaan ja positiiviseen sävyyn, ja erityisesti sotilaana toimineita henkilöitä ohjeistettiin välttämään valittamista kirjeissä (Hagelstam 2011: 305; Taskinen 2015: 30). Tosiasiassa kirjeissä kuitenkin käsiteltiin myös negatiivisia kokemuksia ja tunteita, jotka toisinaan liittyvät myös kirjoittamisen diskurssiin. Erityisesti kirjoittamisen diskurssin yhteydessä mainitaan väsymys:

(107) **Mun on pitänyt jo monta kertaa aikaisemmin kirjoittaa Sulle**, mutta meitä on ollut täällä pitkän aikaa vaan kaksi vaivaista lottaa, kaksi kun oli yhtä aikaa lomalla. Joka toinen yö oli valvottava ja istuttava vielä päivisin niin, että peffvärkki oli ihan kankea ja hieromista vailla. Ymmärrät kai, **ettei sellainen olotila oikein pane runosuonet toimimaan**.
SAK 237, 9.1.1943, Kper

(108) **Kun tätä sinulle riivailen, ei minun ole tullut paljon nukuttua**, sillä olin parina yönä vähän liikkeellä kuin päiväälä ei parane paljoa liikkua, taikka saa pian rapnellin kalloonsa ja kyll silloin on naju poijes.
SAK 214, 17.1.1940, Kper

Esimerkissä 107, joka on peräisin lottana toimineen nuoren naisen kirjeestä, olotilan vaikutus kirjoittamiseen ilmaistaan eksplisiittisesti: valvominen ja istuminen aiheuttavat olotilan, jossa ”runosuonet” eivät toimi eli kirjoittaminen ei suju. Tämä taas esitetään syyksi kirjeenvaihdon rytmin harvenemiselle – olosuhdediskurssi siis rakentuu tässä tapauksessa yhdessä kirjeenvaihdon rytmin diskurssin kanssa. Esimerkissä 108 puolestaan väsymyksen vaikutusta kirjoittamiseen ei suoraan eksplikoida, vaikka unen puute ja kirjeen kirjoittaminen esitetäänkin samanaikaisina.

Vaikka sota eittämättä vaikutti Suomessa ihmisten henkiseen hyvinvointiin niin rintamalla kuin kotonakin – rintamamiesten psyykkisiä ongelmia on käsitelty varsin perusteellisesti Ville

Kivimäki (2013) – ei aineistossani esiinny juurikaan mainintoja asiasta. Tämä ei sinänsä ole yllättävää ottaen huomioon, että niin rintamalla kuin siviilissäkin ihmisiä ohjeistettiin kannustavien ja moraalialia ylläpitävien kirjeiden kirjoittamiseen. Lisäksi on otettava huomioon aineiston koko: suuremmassa aineistossa epäilemättä olisi löydettävissä laajemmin erilaisia aiheita ja diskursseja. Kuitenkin aiemmin luvussa 6.4 on esitelty kaksi aineistoesimerkkiä, jotka käsittelevät psyykkistä hyvinvointia, joiden lisäksi on löydettävissä vielä yksi tapaus, jossa kirjoittaja käsittelee sodan vaikutusta mielialaan sekä kirjoittamiseen:

(109) Tämä kirjoittaminen on jäänyt paljon harvempaan kuin ennen, esim Helsingissä ollessani, nyt sodan aikana. Mutta **mieli tahtoo** kaikesta huolimatta **pysyä jonkun verran alakuloisena** ja jollakin tavalla **tämä sota lamaannuttaa tällaisen „kirjallisen toiminnan”**
SAK 437, Kper

Esimerkissä 109 olosuhdediskurssi aktivoituu jälleen yhdessä kirjeenvaihdon rytmin diskurssin kanssa – henkinen olotila on tekijä, joka osaltaan vaikuttaa kirjeenvaihdon rytmiin. Kirjoittaja ilmaisee, että sodan aikana hänen mielialansa on normaalia alhaisempi, ja että sota *lamaannuttaa [--] kirjallisen toiminnan*. Katkelman voinee tulkita siten, että sota aiheuttaa alakuloisuutta, joka vähentää kirjoittamista. Kyseisen kirjoittajan kirjeiden sisällöstä päätellen hän ei kirjoita rintamalla, vaan kaupungista vaimolleen, joka on muuttanut maaseudulle sodan vuoksi. Kirjoittaja vaikuttaa vertaavan kirjeenvaihdon rytmiä sotaa edeltävään aikaan: *kirjoittaminen on jäänyt paljon harvempaan kuin ennen [--] nyt sodan aikana*. Tämä tekee katkelmasta poikkeuksellisen sota-ajan kirjeiden kontekstissa: yleisesti ottaen kirjeiden kirjoittaminen lisääntyi sotien aikana Suomessa hurjasti, mutta tämä esimerkki osoittaa, että näin ei ollut kaikkien yksittäisten kirjoittajien kohdalla. Sodan aiheuttama henkinen kuormitus saattoi myös toimia esteenä kirjoittamiselle ja johtaa tilanteeseen, jossa tavallisesti kirjoittava henkilö itse asiassa kirjoitti vähemmän kuin rauhan aikana.

Henkisen olotilan diskurssi ei ole aineistossa kovin yleinen kirjoittamiseen liittyvä diskurssi. Kirjoittajat käsittelevät henkistä olotilaansa ylipäätään melko vähän, ja vielä vähemmän olotilan vaikutusta kirjeiden kirjoittamiseen. Diskurssi on kuitenkin läsnä, ja se on syytä ottaa huomioon: jo se, että henkisen olotilan diskurssi ei ole kovin yleinen, on merkittävä havainto. Aineiston kirjoittajat vaikuttavat suurelta osin noudattavan sota-ajan kirjeenvaihdolle asetettuja normeja – negatiivisia tunteita ei käsitellä kovin usein, vaikka sotatila on niin rintamalla kuin siviilissäkin äärimmäisen stressaavaa ja kuormittavaa aikaa. Vaikka esimerkiksi kirjeenvaihdon rytmisissä tapahtuneita muutoksia perustellaan myös henkisellä olotilalla, kuten väsymyksellä tai sodan aiheuttamalla alakuloisuudella, yleisempää on kuitenkin käyttää perusteena muita tekijöitä, joita on käsitelty edellä luvussa 5.3.

7 LOPUKSI

Tässä Pro gradu -tutkielmassa tavoitteenani on ollut tutkia kirjeenvaihdon ja kirjoittamisen diskursseja sota-ajan kirjeissä. Olen selvittänyt, millaisia näihin aihepiireihin liittyviä diskursseja aineistossa esiintyy, sekä miten kielenkäytössä ilmenevä suhtautuminen rakentaa näitä diskursseja. Tutkimuksen keskeinen tutkimusmenetelmä on ollut diskurssintutkimus. Tutkimuksen teoreettisena taustana ovat funktionaalinen kielikäsitelmä sekä M.A.K. Hallidayn systeemis-funktionaalinen kielioppi. Suhtautumisen analysoimisen apuna olen käyttänyt J.R. Martinin ja P.R.R. Whiten kehittämää suhtautumisen teoriaa. Lisäksi tutkimus pohjautuu sota-ajan kirjeistä aiemmin tehtyyn tutkimukseen, mikrohistorialliseen tutkimukseen ja sodan kokemushistorian tutkimukseen sekä kirjoittamiseen liittyvien suhtautumisten tutkimukseen.

Luvussa 7.1 kokoa analyysiluvuissa esittämiäni tuloksia ja esitän niistä yhteenvedon. Luvussa 7.2. teen johtopäätöksiä tutkimustulosteni pohjalta sekä suuntaan huomioni tulevaisuuteen ja tutkimuksen yhteydessä esiin nousseisiin mahdollisiin tutkimusaiheisiin, joita en tähän tutkimukseen ole pystynyt sisällyttämään.

7.1 Tutkimustulosten yhteenveto

Ensimmäisen tutkimuskysymykseni mukaisesti pyrin selvittämään, millaisia kirjeenvaihtoon ja kirjoittamiseen liittyviä diskursseja aineistossani esiintyy. Aineiston analyysin perusteella löysin neljä kirjeenvaihdon diskurssia ja viisi kirjoittamisen diskurssia, jotka rajasin tässä tutkimuksessa käsiteltäviksi. Tutkimuksessa käsitellyt kirjeenvaihdon diskurssit koskevat *kirjeenvaihdon tärkeyttä*, *postin kulkua*, *kirjeenvaihdon rytmiä* ja *kirjeenvaihdon jatkuvuutta*. Käsitellyt kirjoittamisen diskurssit koskevat *kirjoituksen laatua*, *asian puutetta*, *kirjeen pituutta*, *kirjoittamisen syitä* sekä *kirjoittamisen olosuhteita*. Olosuhdediskurssin olen käsitellyssä jakanut edelleen kolmeen osaan, *fyysisten olosuhteiden*, *ajan ja velvollisuuksien* sekä *henkisen oloilan* diskursseihin. Tutkielma ei tarjoa täysin tyhjentävää kuvaa aineistossa esiintyvistä kirjeenvaihdon ja kirjoittamisen diskursseista, eivätkä kaikki kirjeenvaihtoa tai kirjoittamista käsittelevät jaksot aineistossa aktivoi mitään käsitellyistä diskursseista. Esimerkiksi aineistossa runsaasti esiintyviä, tekstiin tai kirjeeseen itseensä viittaavia ja sen rakennetta jäsentäviä jaksoja ei ole tässä tutkimuksessa käsitelty omana ilmiönään, vaan ainoastaan niissä tapauksissa, joissa ne aktivoivat jotakin käsitellyistä diskursseista.

Aineiston kirjoittajat käsittelevät monin tavoin sitä merkitystä, joka kirjeenvaihdolla on heille itselleen sekä sen merkitystä laajemmassa kontekstissa. Tällaiset jaksot olen lukenut *kirjeenvaihdon tärkeyden* diskurssin esiintymiksi. Kirjeenvaihdon tärkeyden diskurssi rakentuu aineistossa erityisesti tunnepuheen kautta: kirjoittajat ilmaisevat kirjeiden vastaanottamisen ja lukemisen

herättämiä positiivisia tunteita ja kuvaavat negatiivisia tunteita silloin, kun kirjeiden tulo viivästyy tai heillä ei ole mahdollisuutta itse kirjoittaa tai lähettää kirjeitä. Kirjeenvaihdon diskurssi liittyy näissä tapauksissa läheisesti yhteen *kirjeenvaihdon rytmin* diskurssin kanssa. Diskurssia rakentaa myös vastaanotetun kirjeen arvioiminen positiivisesti. Kirjeiden aiheuttamia reaktioita kuvataan joissain tapauksissa myös erilaisin tyyllillisin keinoin – esimerkiksi ironian ja huumorin kautta tai rinnastamalla kirjeen lukeminen kaunokirjallisuuden tuottamaan esteettiseen elämykseen.

Postin kulun diskurssi on aineistossani melko yleinen. Kenttäpostin toiminta tulee kirjeissä esille lähinnä ongelmien kautta. Diskurssissa korostuu epävarmuus: kirjeiden perilletulosta ei ole varmuutta, ja erityisesti rahan lähettämistä pidetään riskialttiina. Rahan lisäksi postin kulun diskurssia aktivoiva aihe ovat myös joukkojen liikkeet: rintamalla olevat kirjoittajat kehottavat kotiväkeä olemaan kirjoittamatta, jos lähitulevaisuudessa on tiedossa muutto. Yhden kirjoittajan kirjeenvaihdossa esiintyy myös kenttäpostin toiminnan negatiivista arvioimista. Postin kulun diskurssin ilmenemismuotoja saattaa osaltaan selittää se, että kirjoittajilla ei ole kenttäpostin toiminnasta juuri sanottavaa silloin, kun järjestelmä toimii – puutteet ja hankaluudet taas synnyttävät tunteita ja saavat kirjoittamaan asiasta.

Kirjeenvaihdon rytmin diskurssista tekemäni havainnot tukevat Sonja Hagelstamin (2011) väitteitä kirjeenvaihdon sopimuksesta. Hagelstamin mukaan kirjeenvaihdon rytmi oli osa kirjeenvaihdon kahdenkeskistä sopimusta, ja rytmin odotettiin pysyvän säännöllisenä. Kirjeenvaihdon rytmin diskurssin esiintymissä rytmi rakentuukin kirjoittajille hyvin merkitykselliseksi asiaksi. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, että kirjeenvaihdon rytmin hidastuminen tai rikkoutuminen saa kirjoittajat usein selittämään kirjeessä syitä tapahtuneeseen. Omaa toimintaa saatetaan tällöin arvioida negatiivisesti tai ennakoida vastaanottajan negatiivisia reaktioita. Toisaalta yleistä on kuvata rytmin muutokseen vaikuttaneita ulkoisia olosuhteita tai häivyttää kirjoittajan oman toiminnan rooli. Harvinaisempaa on erityisen lyhyen kirjoitusvälin kommentoiminen, mutta näissä tapauksissa asiaan liitetään positiivisia arvioita.

Kirjeenvaihdon jatkuvuuden diskurssi koostuu jaksoista, joissa kirjoittajat pyrkivät varmistamaan kirjeenvaihtosuhteen jatkuvuutta pyynnöin ja lupauksin. Diskurssi aktivoituu yleisimmin fraasin *kirjoita pian* variaatioina sekä muulla tavoin muotoiltuina toivomuksina kirjoittamisesta. Myös lupaukset kirjoittamisesta ilmenevät useimmin fraasimaisina variaatioina ilmauksesta *toiste lisää*. Muissa tapauksissa pyyntöön tai lupaukseen sisältyy usein jokin tarkentava elementti. Tämä johdetaan siitä seikasta, että kirjeenvaihtosopimukseen sisältyy sopimus kirjoittamisen vastavuoroisuudesta (Hagelstam 2011) – lähtökohtainen oletus on, että kirjeenvaihto jatkuu vastaisuudessakin. Kirjeenvaihtosuhte näyttää vaikuttavan diskurssin aktivoitumiseen sikäli, että muille kuin lähiomaisille kirjoittaessa käytetään pyyntöä pehmentäviä ilmauksia kuten *jos vaan on aikaa* (SAK 177, 29.1.1940,

Kper). Näiden ilmaisujen funktio vaikuttaisi olevan kirjeenvaihtosuhteen säännöistä neuvotteleminen suhteissa, joissa suhteen säännöt ovat vähemmän vakiintuneet.

Diskurssin, jossa kirjoittaja ilmaisee suhtautumistaan kirjoittamiseen tai sen tulokseen, olen nimennyt *kirjoituksen laadun diskurssiksi*. Kirjoittajan suhtautuminen ilmenee erityisesti affektisina sanavalintoina, joilla luonnehditaan kirjoitusta. Analyysi vaikuttaisi tukevan Pehkosen (2013: 73) väitettä, jonka mukaan sota-ajan kirjeillä oli myös esteettisiä pyrkimyksiä ja kirjoittajat pyrkivät kirjeissään myös täyttämään jonkinlaisia laadullisia kriteerejä. Näin ollen on mahdollista, että minäpystyvyys vaikutti sota-ajan kirjoittajien suhtautumiseen kirjoittamista kohtaan. Toisaalta dialogisessa kirjeenvaihdossa esitetyillä negatiivisilla arvioilla voi olla myös kirjeenvaihtajien keskinäiseen suhteeseen liittyviä funktioita, kuten *sympatian* hakeminen.

Kirjoittajat arvioivat omia kirjeitään kirjoituksen laadun lisäksi myös asiasisällön kannalta. Tällaiset jaksot rakentavat diskurssia, jonka olen nimennyt *asian puutteen diskurssiksi*. Kirjoittajat arvioivat kirjeidensä sisältöä esimerkiksi adjektiivin *erikoinen* avulla – kuten ilmaisussa *ei mitään erikoisempaa*. Käsiteltäviä aiheita vertaillaan keskenään – analyysin perusteella vaikuttaa siltä, että sotatoimiin ja muihin rintaman tapahtumiin liittyviä aiheita pidettiin arvokkaampina tai kiinnostavampina kuin muita kuulumisia. Tämä on yllättävää, sillä sotakirjeitä koskevassa tutkimuksessa on aiemmin todettu, että rintaman asioita ei usein käsitelty kirjeissä, ja lisäksi sensuuri valvoi näistä aiheista kirjoittamista. Sensuurin vaikutus on toki nähtävissä tässä diskurssissa – jotkut kirjoittajista ilmaisevat, että eivät saa kirjoittaa kaikesta, mistä kirjoitettavaa olisi.

Kirjeen pituuden diskurssi ei ole aineistossa kovin yleinen, mikä on hieman yllättävää, sillä kirjeen sisältöä ja laatua koskevat diskurssit ovat huomattavasti yleisempiä, ja sekä Hagelstam (2011) että Pehkonen (2013) esittävät kirjeen pituuden olevan osa kirjeenvaihdon sopimusta. Näin ollen voisi odottaa, että kirjeen pituuden diskurssi olisi yleisyydeltään verrattavissa kirjeen laatua koskeviin diskursseihin ja että kirjoittajat pahoittelisivat kirjeen lyhyyttä enemmän. Aineiston kirjeissä diskurssi aktivoituu kuitenkin enimmäkseen tapauksissa, joissa kirjeen ilmaistaan olevan erityisen pitkä. Aineistossa kirjeen pituutta arvioidaan negatiivisesti ja se esitetään odotuksenvastaisena tai kirjoittajan toiminnasta riippumattomana.

Kirjoittamisen syiden diskurssia rakentavat jaksot, joissa kirjoittajat ilmaisevat kirjoittavansa tai ryhtyneensä kirjoittamaan jonkin tietyn syyn vuoksi. Diskurssi ei ole erityisen yleinen, mikä saattaa juontaa juurensa kirjeenvaihdon sopimukseen – usein sota-ajan kirjeenvaihtosuhteissa oletus oli, että kumpikin osapuoli kirjoitti säännöllisesti ja usein, eivätkä kirjoittajat todennäköisesti tarvinneet ulkoisia syitä kirjoittamaan ryhtyäksään. Poikkeuksena tähän aineistossa esiintyy kaksi esimerkkiä talvelta 1939, joissa kirjoittajat kertovat ryhtyneensä kirjoittamaan ulkopuolisen henkilön vaikutuksesta – toinen tovereiden yllättämänä, toinen ilmeisesti esimiehen käskemänä. Muutoin

pääasialliseksi syyksi ”kynään ryhtymiselle” ilmenee aineistossa sopiva hetki, joka sallii kirjoittamisen. Kirjoittamisen syiden diskurssissa suhtautuminen ei ole erityisen merkittävä diskurssia rakentava tekijä, tosin diskurssin rakentumiseen vaikuttaa kaksi erityistä tapaa merkityksellistää kirjoittamista: kirjettä kuvataan yhtäältä ajanvietteenä, toisaalta kirjoittaminen voi vertautua työhön ja vaatia henkisiä voimavaroja.

Kirjoittamisen olosuhteiden diskursseista *fyysisten olosuhteiden* diskurssi on yleisempi kuin *ajan ja velvollisuuksien* ja *henkisen olotilan* diskurssi. Fyysisten olosuhteiden kuvaamisen runsaus liittyy Hagelstamin (2006: 218) väitteeseen, jonka mukaan kirjoittajat pyrkivät ympäristöään kuvaamalla luomaan lukijalle tarkemman mielikuvan itsestään ja siten lievittää etäisyyden tunnetta suhteessa. Enimmäkseen olosuhteet tulevat kirjeissä esille kirjoittamista hankaloittavina tai estävinä tekijöinä, tosin joissain tapauksissa suotuisat olosuhteet myös mahdollistavat kirjoittamisen. Näissä tapauksissa olosuhteita arvioidaan usein negatiivisesti, ja kirjoitukseenkin saattaa kohdistua negatiivisia arvioita. Toisaalta niissä tapauksissa, joissa olosuhteita arvioidaan positiivisesti, myös kirjoittaminen saa positiivisempia merkityksiä. Samoin ajan ja velvollisuuksien diskurssissa haastavat olosuhteet toisinaan saavat kirjoittajat arvioimaan kirjoitustaan negatiivisesti. Henkisen olotilan diskurssi ei aktivoitu aineistossa kovin montaa kertaa, mikä on itsessään merkityksellinen havainto: ulkoisten olosuhteiden vaikutusta kirjoittamiseen kuvataan melko paljon, mutta kirjoittajan mielen tilaa ei mainita kuin muutamassa tapauksessa.

Toisessa tutkimuskysymyksessäni kysyin, miten kielenkäytössä ilmenevä suhtautuminen rakentaa kirjeenvaihdon ja kirjoittamisen diskursseja. Olen tässä tutkimuksessa sisällyttänyt suhtautumisen käsitteeseen Martinia ja Whitea (2005) mukailten tunteiden ilmaisemisen ja affektisuuden sekä asioiden ja toiminnan arvioimisen. Kokoavasti voidaan todeta, että aineiston kirjeenvaihdon ja kirjoittamisen diskursseissa negatiiviset tunteet ja arviot ovat vallitsevampia kuin positiiviset. Samoin voidaan todeta, että omaan toimintaan ja kirjeeseen kohdistuvia suhtautumisia ilmenee enemmän kuin vastaanottajan. Poikkeuksen suhtautumisten negatiiviseen trendiin muodostaa *kirjeenvaihdon tärkeyden* diskurssi, jossa positiiviset tunteet ja arviot vastaanottajan toimintaan tai kirjeeseen liittyen ovat vallitsevia. Suhtautuminen ei kaikissa diskursseissa ole yhtä merkittävä diskurssia rakentava tekijä: esimerkiksi *kirjoittamisen syiden diskurssi* ei kovin merkityksellisesti rakennu suhtautumista ilmaisevan kielenkäytön kautta. Erityisen suuri rooli suhtautumisella on *kirjeenvaihdon tärkeyden* ja *kirjoituksen laadun* diskurssien rakentumisessa. Erityisesti tapauksissa, joissa kirjoittaja arvioi omaa toimintaansa tai kirjettään negatiivisesti, vaikuttaisi lukijan reaktioiden ennakoiminen olevan tärkeässä roolissa diskurssin aktivoitumisen kannalta.

7.2 Pohdinta

Hyvin varhaisessa vaiheessa tutkimuksessa tuli selväksi, että kirjeenvaihtoa ja kirjoittamista käsitelään sota-ajan kirjeissä usein, monilla tavoilla ja monesta eri näkökulmasta. Tutkimuksen ensisijainen tavoite oli suunnata tarkempi analyttinen katse sotakirjeiden sisällölliseen ominaisuuteen, joka oli saanut osakseen jonkin verran huomiota, mutta ei ollut aiemmin sijoittunut minkään tutkimuksen keskiöön: kirjoittamisesta kirjoittamiseen. Lisäksi tavoitteena oli tuottaa tarkempaa tietoa kirjeenvaihdon merkityksistä sota-aikana sekä näiden merkitysten rakentumisesta kielen tasolla. Uskon näiden tavoitteiden täytyneen, vaikka tämä tutkimus ei tarjoakaan tyhjentävää kuvausta aiheesta. Se toimikoon kuitenkin yhtenä lankana sota-ajan kirjeiden tutkimuksen kudelmassa.

Tarkoitukseni on tässä tutkimuksessa ollut selvittää, millaisia muotoja tutkimani ilmiö saa omassa aineistossani. Vaikka aineisto käsittääkin kirjeitä monilta eri kirjoittajilta, jotka edustavat eri ihmisryhmiä, ei tuloksia kuitenkaan voitane suoraan yleistää koskemaan kaikkea sota-ajan kirjeenvaihtoa. Aineistoni ei ole suuri, enkä ole suorittanut sille määrällistä analyysia. Suuremmalla aineistolla ja määrällistä sekä laadullista analyysia yhdistävällä tutkimusmenetelmällä olisi kenties mahdollista saada tutkimustuloksia, joiden valossa pystyttäisiin esittämään väitteitä sota-ajan kirjeenvaihdosta kokonaisuudessaan. Tämä ei kuitenkaan ole ollut oma tavoitteeni. Tutkimukseni toimii laadullisena katsauksena tiettyyn rajattuun aineistoon ja auttaa ymmärtämään niitä merkityksiä, joita kirjoittamiselle ja kirjeenvaihdolle sota-ajan kirjeenvaihdossa on annettu.

Kirjeenvaihto ja kirjoittaminen aiheuttavat aineistossa runsaasti kielenkäyttöä, jonka voidaan katsoa ilmaisevan suhtautumista. Vaikka kirjeet olivat osa sota-ajan arkea ja välttämätön yhteydenpidon väline sodan toisistaan erottamille ihmisille, tämä ei tarkoita, että kirjoittajat olisivat suhtautuneet asiaan neutraalisti tai olleet kiinnittämättä siihen huomiota. Päinvastoin; koska kirjeet olivat niin näkyvä ja keskeinen osa sota-ajan arkea, kirjeenvaihto ja kirjoittaminen olivat suosittuja puheenaiheita, jotka herättivät myös tunteita. Tämä vahvistaa aiemmissa tutkimuksissa sota-ajan kirjeistä todettua: kirjeenvaihto oli sotien aikana hyvin tärkeä osa ihmisten elämää.

Hyvänä esimerkkinä kirjeenvaihtoon ja kirjoittamiseen liittyvistä puhetavoista toimii nähdäkseni postin kulkemista koskeva diskurssi: aineiston perusteella tämä diskurssi aktivoituu pääasiassa tilannekonteksteissa, joissa kenttäposti on vaikeuttanut kirjeenvaihtosuhteen säännöllistä jatkumista. Sen sijaan diskurssi aktivoituu vain harvoin positiivisissa sävyissä. Sama voidaan todeta esimerkiksi kirjoituksen laadun diskurssista: aineiston kirjoittajat arvioivat kirjoitustaan pääasiassa negatiivisesti, mutta tämän pohjalta ei ole syytä olettaa, että kirjoittajat todellisuudessa suhtautuivat kirjoittamiseen ja omiin kirjeisiinsä hyvin negatiivisesti. Nämä tutkimustulokset havainnollistavat kielitieteellisen diskurssintutkimuksen periaatteita: vaikka postin kulku tai kirjoituksen laatu ei

aineistossa saa juuri positiivisia merkityksiä, tämä ei tarkoita, että kirjeitä kirjoittaneet henkilöt itse eivät olisi lainkaan suhtautuneet positiivisesti kenttäpostiin tai kirjoittamiseen.

Kirjoittajien todelliset ajatukset ja mielipiteet eivät ole tutkimuksessa relevantteja silloin, kun ne eivät realisoidu kielenkäytössä, vaan huomion kohteena on kielenkäyttö itse sekä sen luomat merkitykset. Sen sijaan, että tehtäisiin päätelmiä historiallisista faktoista, voidaan todeta, että tämän tutkimuksen aineiston puitteissa kyseiset diskurssit rakentuvat pääosin negatiivisiksi. Aiheellista on pohtia, missä määrin esimerkiksi kirjoituksen laadun diskurssi on ohjannut yksittäisiä kielenkäyttötilanteita: Onko sota-ajan kirjeissä muodostunut yleisesti diskurssi, jossa oma kirje määritellään heikkolaatuiseksi ja vastaanottajan kirjeitä vastaavasti kehuaan? Onko tämän diskurssin läsnäolo vaikuttanut siihen, mitä aineiston kirjoittajat ovat kirjoittaneet? Tämän aineiston sekä Pehkosen (2013: 73) havaintojen perusteella näin vaikuttaisi olevan.

Analyysissa on käynyt selväksi kirjeenvaihdon dialogisuuden suuri vaikutus käsiteltyjen diskurssien rakentumiseen. Vastaanottaja on kirjoitustilanteessa läsnä ja hänet huomioidaan niin käsiteltävien aiheiden kuin ilmaisutapojen valinnassa. Itsesensuurin jälki on nähtävissä aineistossa niin kielenkäytössä kuin myös siinä, mitä jätetään sanomatta: itsesensuuria käsitellään kirjeissä erityisesti asian puutteen diskurssin yhteydessä, mutta siitä kertoo myös esimerkiksi henkisen olotilan diskurssin vähäinen läsnäolo.

Lukijan huomioiminen saa aikaan myös sen, että tutkimuksessa käsitellyillä diskursseilla on suhtautumisen ilmaisemisen lisäksi monia muita interpersonaalisia funktioita. Kirjeenvaihdon ja kirjoittamisen diskurssit aktivoituvat esimerkiksi pahoittelun, vastaanottajan kehumisen ja kirjeenvaihdon säännöistä neuvottelemisen tehtävissä. Kirjoittajat ennakoivat lukijan reaktioita ja pyrkivät kontrolloimaan niitä esimerkiksi selittämällä kirjeen viivästymiseen vaikuttaneita syitä. Analyysissani olen ottanut huomioon nämä interpersonaaliset funktiot, mutta lisätutkimus kirjeenvaihdon dialogisuuden vaikutuksesta kirjeiden sisältöön, ilmaisutapoihin ja eri diskurssien rakentumiseen olisi aiheellista. Näenkin tässä potentiaalisen jatkotutkimuksen aiheen: sota-ajan kirjeiden dialogisuutta ja moniäänisyyttä koskeva kielitieteellinen tutkimus voisi tuottaa lisää tietoa kirjeiden kielellisistä maailmoista ja niissä rakentuvista merkityksistä.

Tämän tutkimuksen ulkopuolelle ovat jääneet myös sota-ajan kirjeiden rakennepiirteet, joissa näen jatkotutkimuksen aiheita. Erityisesti tekstiä jäsentävät, kirjeeseen itseensä tai kirjoitustilanteeseen viittaavat jaksot ovat aineistoni perusteella yleinen ja huomiota herättävä ilmiö sota-ajan kirjeissä. Mielenkiintoinen, puhutun ja kirjoitetun kielen rajapintaa käyvä ilmiö on myös aineistossa usein esiintyvä lopetustyyli, jossa kirjoittaja usein kuvaa syitä kirjeen lopettamiselle. Ilmiö muistuttaa kasvokkain käytävän keskustelun tai puhelinkeskustelun lopetusvuoroja ja on siksi erikoinen kirjoitetussa tekstissä.

Tutkielman johdannossa kiinnitin huomiota sota-ajan kirjeiden syntykontekstin relevanssiin tämän hetken kannalta, ja palaan lopuksi samaan aiheeseen. Vuonna 2020 suomalaisten nuorten luku- ja kirjoitustaitojen taso on vuosikymmenien jälkeen kääntynyt laskuun, ja syynä pidetään sitä, että nuoret eivät lue eivätkä kirjoita tarpeeksi. Sotien aikana taas kirjoitustaito oli vakiintunut kansan keskuuteen vasta hiljattain, mutta lähes jokainen suomalainen kirjoitti säännöllisesti. Tutkimuksessani olen kysynyt, miten ihmiset ovat itse kokeneet kirjoittamisen tuona aikana, jota voinee ainakin määrällisesti kutsua jonkinlaiseksi suomalaisen kirjoittamisen kulta-ajaksi. Tutkimuksen päätteeksi voin todeta, että sota-ajan kirjoittajien suhde kirjoittamiseen ei ollut ongelmaton: tärkeimpien ihmissuhteiden ylläpitämisen tiellä oli monia haasteita, jotka vaihtelivat ”saamattomuudesta” kirjoitettavan asian puutteeseen, kenttäpostin epäilyistä kirjevuorista muuttoihin ja pitkiin marsseihin, heikosta minäpystyvyydestä kirjoituskäden haavoittumiseen. Kirjoittaminen ei kirjeissä näyttyädy aina helppona tai nautittavana toimintana, mutta vahvasti vaikeuksienkin läpi paistaa kirjeenvaihdon suunnaton tärkeys sirpaleisen sota-arjen merkityksellistäjänä.

8 LÄHTEET

- AHONEN, PIIA 2019: *Affektisuuden kielelliset ilmaisukeinot ja parisuhteen ylläpitäminen sota-ajan kirjeenvaihdossa*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.
- Analyysi: Kirjoitustaito katoaa nyt sellaista vauhtia, että kohta on keksittävä jokin muu tapa kommunikoida*. 30.12.2019. YLE Uutiset. Viitattu 3.6.2020. <https://yle.fi/uutiset/3-11133759>
- BANDURA, ALBERT 1977: Self-efficacy: Toward a unifying theory of behavioral change. – *Psychological Review* 84 s. 191–215.
- BANDURA, ALBERT 1982: Self-efficacy Mechanism in Human Agency. – *American Psychologist* 37 s. 122–147.
- CONRAD, SUSAN – BIBER, DOUGLAS 2000: Adverbial marking of stance in speech and writing. – Susan Hunston & Geoff Thompson (toim.), *Evaluation in text: Authorial stance and the construction of discourse* s. 56–73. Oxford: Oxford University Press.
- ELOMAA, HANNA 2001: Mikrohistoria johtolankojen jäljillä. – Kari Immonen & Maarit Leskelä-Kärki (toim.) *Kulttuurihistoria. Johdatus tutkimukseen*. s. 59–74. Tietolipas 175. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HAGELSTAM, SONJA & TASKINEN, ILARI 2015: Hiljaisuuden myytit: Postisensuuri, vaikeneminen ja etulinjan kokemukset sota-ajan kirjeissä. – Marko Tikka, Ilari Taskinen & Seija-Leena Nevala-Nurmi (toim.). *Kirjeitä sodasta: Kirjoittamisen tavat ja merkitykset kriisiaikoina*, s. 44–59. Postimuseo ja Tampereen Historiallinen Seura. Tampere.
- HAGELSTAM, SONJA 2006: Lähellä ja kaukana. Parisuhteen ylläpitäminen rintaman ja kotirintaman välisessä kirjeenvaihdossa. – Tiina Kinnunen & Ville Kivimäki (toim.), *Ihminen sodassa. Suomalaisien kokemuksia talvi- ja jatkosodasta* s. 213–227. Helsinki: Minerva Kustannus Oy
- HAGELSTAM, SONJA 2011: Rakas sotilaani! Kirjeiden kirjoittaminen jatkosodan poikkeusoloissa. – Maarit Leskelä-Kärki, Anu Lahtinen & Kirsi Vainio-Korhonen (toim.), *Kirjeet ja historiantutkimus* s. 299–328. Historiallinen Arkisto 134. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HAGELSTAM, SONJA 2012: Families, Separation and Emotional Coping in War. Bridging Letters between Home and Front, 1941–44. – Tiina Kinnunen & Ville Kivimäki (toim.), *Finland in World War II. History, Memory, Interpretations* s. 277–312. Leiden: Brill.
- HALL, NIGEL 2000: The Materiality of Letter Writing. A Nineteenth Century Perspective. – David Barton & Nigel Hall (toim.), *Letter Writing as a Social Practice*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

- HIIDENMAA, PIRJO 2000: Lingvistinen tekstintutkimus. Teoksessa Kari Sajavaara ja Arja Piirainen-Marsh (toim.). *Kieli, diskurssi & yhteisö*, s. 161–190. Soveltavan kielentutkimuksen keskus. Jyväskylän yliopisto.
- HUNSTON, SUSAN – THOMPSON, GEOFF 2000: Evaluation: An Introduction. – Susan Hunston & Geoff Thompson (toim.), *Evaluation in text: Authorial stance and the construction of discourse* s. 1–27. Oxford: Oxford University Press.
- ITKONEN, TERHO 1987: ATK - kielen pilaaja?. *Virittäjä* 91, s. 284–286.
- JUVONEN, RIITTA 2007: Suhtautumisen systematiikkaa. *Virittäjä* 111 s. 431–435.
- KAUPPINEN, MERJA – MÄNTYNEN, ANNE – RIIKONEN, JONNA 2017: Muuttuuko kirjoittaminen ja mihin suuntaan? – Anne Mäntynen & Jonna Riikonen toim. *Kirjoittamisen käännteitä* s. 13–24. Äidinkielen opettajain liitto: Helsinki.
- Kielitoimiston sanakirja Kielitoimiston sanakirja. 2020. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus. URN:NBN:fi:kotus-201433. Verkkojulkaisu HTML. Päivitettävä julkaisu. Päivitetty 24.2.2020. Viitattu 3.6.2020.
- KIVIMÄKI, VILLE 2006: Sodan kokemushistoria. Uusi saksalainen sotahistoria ja kokemushistorian sovellusmahdollisuudet Suomessa. – Tiina Kinnunen & Ville Kivimäki (toim.) *Ihminen sodassa. Suomalaisten kokemuksia talvi- ja jatkosodasta*. s. 69–86. Minerva Kustannus Oy. Helsinki.
- KIVIMÄKI, VILLE 2013: *Murtuneet mielet. Taistelu suomalaissotilaiden hermoista 1939–1945*. Helsinki: WSOY.
- KIVINEN, PATRIK 2017: *Lausetason puhekielisyydet sota-ajan kirjeissä*. Kandidaatintutkielma. Tampereen yliopisto.
- KOIVUMÄKI, TYTTI 2020: “Sydän kitokset kirjestä jonka sain vastaan otta”. *Kaksoisvokaalien merkintä suomenruotsalaisen sotilaan kirjoittamissa jatkosodan aikaisissa suomenkielisissä kirjeissä*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.
- LAHTINEN, ANU – LESKELÄ-KÄRKI, MAARIT – VAINIO-KORHONEN, KIRSI – VEHKALAHTI, KAISA 2011: Kirjeiden uusi tuleminen. – Maarit Leskelä-Kärki, Anu Lahtinen & Kirsi Vainio-Korhonen (toim.), *Kirjeet ja historiantutkimus* s. 9–27. Historiallinen Arkisto 134. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura
- LUUKKA, MINNA-RIITTA 2002: M. A. K. Halliday ja systeemifunktionaalinen kielitiede. – Hannele Dufva & Mika Lähteenmäki (toim.), *Kielentutkimuksen klassikoita* s. 89–123. Jyväskylä: Soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- LUUKKA, MINNA-RIITTA 2004: Tekstejä, luovuutta ja prosesseja. Näkökulmia kirjoittamiseen ja sen opetukseen. – Minna-Riitta Luukka & Pasi Jääskeläinen (toim.) *Hiiden hirveä hiihtämässä*.

Hirveä(n) ihana kirjoittamisen opetus s. 9–24. Äidinkielen opettajain liiton vuosikirja XLVIII. Helsinki: Äidinkielen Opettajain Liitto.

- MARTIN, J.R – WHITE, P.R.R. 2005: *The Language of Evaluation: Appraisal in English*. Hampshire: Palgrave Macmillan.
- MCCARTHY, PATRICIA – MEIER, SCOTT – RINDERER, REGINA 1985: Self-Efficacy and Writing: A Different View of Self-Evaluation. – *College Composition and Communication* 36, No. 4 s. 465-471.
- MCLEOD, SUSAN 1987: Some Thoughts about Feelings: The Affective Domain and the Writing Process. – *College Composition and Communication* 38, No. 4. s. 426-435.
- METSBERG, KIMMO 2015: Kirjeenvaihdon valvojat. Kenttäpostin ja kirjesensuurin järjestäminen talvi- ja jatkosodassa. – Marko Tikka, Ilari Taskinen & Seija-Leena Nevala-Nurmi (toim.), *Kirjeitä sodasta. Kirjoittamisen tavat ja merkitykset kriisiaikoina* s. 30–43. Tampere: Postimuseo ja Tampereen Historiallinen Seura.
- METSBERG, KIMMO 2012. *Kirjoitan sinulle vähän vaikka ei täältä mitään erikoista kuulu: jatkosodan arkea kahden perheen kirjeissä*. Pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto.
- MIKKOLA, MARJA-RIITTA 2019: *Sensuurin määräysten uhmaamisen diskursseja ja niiden moniäänisyyttä Lauri Viidan sotarintamalta lähettämässä kirjeissä*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.
- MUSTANOJA, LIISA (toim.) 2017a: *Arjen sirpaleita ja suuria tunteita. Kirjeet sodan sanoittajina ja ihmissuhteiden ylläpitäjinä 1939–1944*
- MUSTANOJA, LIISA 2017b: Johdanto: Kirjeitä sodasta ja rakkaudesta. – Liisa Mustanoja (toim.), *Arjen sirpaleita ja suuria tunteita. Kirjeet sodan sanoittajina ja ihmissuhteiden ylläpitäjinä 1939–1944* s. 8–20. Tampere Studies in Language, Translation and Literature: B5.
- MUSTANOJA, LIISA 2018: Sydämellisiä kirjeitä talvisodasta. Hämmäläisten sotilaiden kiitoskirjeet aikansa kielen ja kirjeenvaihtokulttuurin heijastajina. – Sisko Brunni, Niina Kunnas, Santeri Palviainen & Jari Sivonen (toim.), *Kuinka mahottomasti nää tekkiit. Juhlakirja Harri Mantilan 60-vuotispäivän kunniaksi* s. 251–285. Studia Humaniora Ouluensia 16. Oulu: Oulun yliopisto.
- OSANEN, SARA 2014: *Kirjoittaminen ja minäpystyvyys. Lukiolaisten käsityksiä omista kirjoittamistaidoistaan*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto.
- PAJARES, FRANK – JOHNSON, MARGARET J. 1994: Confidence and Competence in Writing: The Role of Self-Efficacy, Outcome Expectancy, and Apprehension. – *Research in the Teaching of English* 28, No. 3 s. 313-331.
- PAJUNEN, MARJO 2017: ”Sinulla, kultaseni, tuntuu olevan jotakin hampaan kolossa minua vastaan! Erään avioparin kiistanaiheet sodanaikaisessa kirjeenvaihdossa”. – Liisa Mustanoja (toim.).

Arjen sirpaleita ja suuria tunteita: Kirjeet sodan sanoittajina ja ihmissuhteiden ylläpitäjinä 1939–1944, s. 62–93. Tampereen yliopisto.

- PAJUNEN, MARJO 2019: *“Ehkä elämä 10 vuoden päästä hymyilee silloin ei enää ainakaan ole lasten pelkoa”*. Äidin negatiivisten tunteiden diskurssi sodanaikaisissa kirjeissä. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.
- PEHKONEN, ERKKA 2013: *”Poikasi täältä jostakin”*. Narratiiviset resurssit, diskurssit ja luovuus kirjoittaen kerrotuissa identiteeteissä jatkosodan aikaisissa kirjeissä. Jyväskylä studies in humanities 217. Jyväskylän yliopisto.
- PENTIKÄINEN, JOHANNA – ROUTARINNE, SARA – HANKALA MARI – HARJUNEN ELINA – KAUPPINEN, MERJA – KULJU, PIRJO 2017: Oikeinkirjoituksesta monilukutaitoon. Suomalainen kirjoittamisen opetus ennen ja nyt. – Vesa Korhonen, Johanna Annala & Pirjo Kulju (toim.) *Kehittämisen palat, yhteisöjen salat. Näkökulmia koulutukseen ja kasvatukseen*. s. 157–180. Tampereen yliopisto.
- PIETIKÄINEN, SARI & MÄNTYNEN, ANNE 2019: *Uusi kurssi kohti diskurssia*. Vastapaino. Tampere.
- Pisa-menestyksen takana vaanii nurja puoli: tuhannet suomalaisnuoret lukevat niin surkeasti, etteivät selviä arjen tilanteista – miten se on mahdollista?* 1.10.2017. Päivitetty 28.5.2018. Helsingin Sanomat. Viitattu 3.6.2020. <https://www.hs.fi/sunnuntai/art-2000005388591.html>
- RIIHONEN, HELMI 2019: *“On vallan perkelettä kun et kirjoita”*. Kiroilu sota-ajan kirjeissä. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.
- ROSI, JANETTE 2018: *”Mutta ei me surra. Meidän teltassa kukoistaa hirtehisuumori”*. Huumori sodanaikaisissa kenttäpostikirjeissä. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.
- SILÉN, SARA 2019: *Uskollisuuden ja mustasukkaisuuden diskursseja jatkosodan kirjeenvaihdossa*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.
- SUOJANEN, M.K. (toim.) 1984: *Sota-ajan kirjeet*. Tampereen yliopiston kansanperinteen laitoksen moniste 6. Tampere.
- TASKINEN, ILARI 2015: Sota-ajan kirjekulttuuri ja kirjeiden kokemusten tulkinta. – Marko Tikka, Ilari Taskinen & Seija-Leena Nevala-Nurmi (toim.), *Kirjeitä sodasta. Kirjoittamisen tavat ja merkitykset kriisiaikoina* s. 12–29. Tampere: Postimuseo ja Tampereen Historiallinen Seura.
- TIKKA, MARKO – TASKINEN, ILARI – NEVALA-NURMI, SEIJA-LEENA (toim.) 2015a: *Kirjeitä sodasta. Kirjoittamisen tavat ja merkitykset kriisiaikoina*. Tampere: Postimuseo ja Tampereen Historiallinen Seura.
- TIKKA, MARKO – TASKINEN, ILARI – NEVALA-NURMI, SEIJA-LEENA 2015b: Kirjeiden tutkimaton maailma. – Marko Tikka, Ilari Taskinen & Seija-Leena Nevala-Nurmi (toim.), *Kirjeitä sodasta. Kirjoittamisen tavat ja merkitykset kriisiaikoina* s. 6–9. Tampere: Postimuseo ja Tampereen Historiallinen Seura.

VISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2004: Iso suomen kielioppi. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Verkkoersio, viitattu 11.6.2020. Saatavissa: <http://scripta.kotus.fi/visk> URN: ISBN: 978-952-5446-35-7.